بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لولیه والصلوة علی نبیه محمد وآله اجمعین هذا تفسیر فاتحة الکتاب
از مصنفات حضرت قطب الاقطاب شیخ الشیوخ کاشف غوامض اسرار الهی
عارف معارف انوار نامتناهی معدن جواهر حقائق مخزن کنوز دقائق سبحانی
سلطان العارفین امام الواصلین شیخ الاسلام والمسلمین حضرت شیخ نظام الدین
ابن حضرت شیخ عبد الشکور العمری التهانیسری بسم الله بنام حضرت حقیقة الحقائق
که مستحق عبادت و جامع جمیع قابلیات و کمال اسمائی و صفاتی اوست بیان بکنم
اسرار قرآنی و لطائف فرقانی که قوام عالم و عالمیان بدوست الرحمن الرحیم
آنکه صفتیان وجود مظهر و بقاء آن بامداد تجلیات از انعام عام اوست الحمد لله
جمیع ثنا و ستایش که از ازل تا ابد [illegible] موجودات و جمله کائنات منسوب شده
و میشود و خواهد شد مر ذات او را است [illegible] زیرا که همه موجودات چون مظاهر
اسماء الهی باشند پس هر ثنا که با اینها نسبت یابد جمله آن بحقیقت بغیر تاویل مر خدا را

باشد کہ غیر او در وجود نیست و سوائے او در نمود نہ **رب العلمین** ظاہر کنندہ خود در لباس
تمثلات و تعینات کہ عالم اعیان و عالم اجسام کنایت از وست و محجوب و محتجب اختفا
بدوست پس از وست کہ اوست جز او نہ نکوست ومن یدع مع اللہ الٰہا آخر لا برہان لہ
بہر الوان مختلفہ و اشکال متضادہ خدا سے شما یکے ہست وحدہ لا شریک لہ بے
شکلے ہست انما الٰہکم الٰہ واحد خود با خود عشق مے بازد و با غیر سے نیز او زہو الاول والآخر
والظاہر والباطن وہو بکل شئ علیم عشق است و بس کہ در دو جہان جلوہ میکند
گاہ از لباس شاہ گہہ از کسوہ گدا **الرحمن** بخشندہ وجود بار دیگر بتجلی شہودی ملکوتی
کہ مستضمن بقاے باللہ بعد از فنا وجود موہوم چنانچہ حق سبحانہ تعالے ازین تجلی خبر دادہ
بقولہ الکریم وکذلک نری ابراہیم ملکوت السموات والارض ولیکون من الموقنین ہ
الرحیم بخشایندہ فیض دیگر بمشاہدہ انوار معانی و کشف حقائق ربانی بدیدہ باطن
بتجلی جبروتی کہ فاینما تولوا فثم وجہ اللہ رمزی از وست وہو اللہ فی السموات وفی الارض
اشارہ بدوست و این مشاہدہ الیست کہ تنزل وقت او دوام شہود است و ریب و شک
در یجا مفقود است و غیر و غیریت را پیش دیدہ سالک نہ وجود است بخلاف تجلی اول
کہ ہر چند دران وقت مشاہدہ جمال ذی الجلال شامل بحال است اما بعد غروب آفتاب
شہود وقتی نوعی از تیرگی ریب و شک از افق دل سالک ظاہر میگردد
مالک یوم الدین متصرف در روز جزا و روز جزا عبارتست از وقت فناے سالک
و بیخودی او از عالم کثرت یعنی در وقتے کہ سالک را بفناے اول فانی گرداند بمقتضاے
یوم تبدل الارض غیر الارض واشرقت الارض بنور ربہا وجود کونی او را جلوہ گاہ خود سازد
و ملک ہستی او را بحق و بزور اللہ تعالے کہ براندازد و از و دراے مرادفات عشق

ندا‌ے لمن الملک الیوم در دہد پس سالکے کہ شربت الا کل شیء ما خلا اللہ باطل چشیدہ
وقبا‌ے جاء الحق وزہق الباطل در بر پوشیدہ بزبان حال گوید للہ الواحد القہار
متصرف در روز جزا یعنی در وقت فنا گاہے بقا باللہ عطا فرماید کلی مع اللہ وقت
ازان عبارتست و گاہے در تنزل آوردہ بفناے دوام شہود مستغنی گرداند —
یا متصرف در روز جزا بمعنی کہ آن مشاہدہ وقتے را بر بعضے لمحہ یسیر موہبت فرماید
و بعضے را زیادت بر آن تا آنکہ فرقہ را بتواصل و توالی   این فنا در جذب بدارد
و مسلوب العقل گرداند بحکم ثم قبضناہ الینا قبضا یسیرا سالکے را تمام و کمال در بر گیرد
و بیرا بوے نگذارد و بقاے خود باقی و بحیات خود زندہ گرداند الا ان اولیاء اللہ لا یموتون
ازان مشعر است یا جزا دہندہ در روز جزا یعنی در وقت فنا بعضے را بقاء ملکوتی عنایت
گرداند آن ہم بحسب تفاوت درجات سالک است کہ گاہے جلوہ وحدت را اشیاء
بیند تا گوید ما رایت شیئا الا و رایت اللہ قبلہ و گاہے تجلی بہ تعین وے واقع شود
تا قائل انا اللہ و انا الحق گردد و بغیر ہما و بعضے را دران وقت بقاء جبروتی عطا شود
و آن نیز بطرق مختلفہ متحقق میگردد تا وقتے سالک بجاے رسد کہ گوید من عرف نفسہ
فقد عرف ربہ و گاہے مقامے طے نماید کہ گوید عرفت ربی بربی الی غیر ہما و بعضے
بقاء لاہوتی موہبت کنند و در مقام حیرت بارند تا گوید رب زدنی تحیرا و چون سالک
خلعت بقا باللہ و لباس مشہودی در بر کرد و غیبی از پیش دیدہ وے رفتہ و دوری او
مبدل گشت از حضیض غیبت بدر رود خطاب برآمد و گفت **ایاک نعبد** ترا اے محسوس
پرستیم و بس یعنی ہر چند منتے و عبادتے کہ از ما بوجود آید ہر چند کہ ظاہر اند بگیرے منسوب
بود اما فی الحقیقۃ مر ترا کہ غیر ترا وجود نیست چنانچہ شیخ عراقی فرماید مرا کار دست وا[illegible]

اور او دوست داشته باشی وهر که روا آری بدو آورده باشی اگرچه ندانی ه
وکل سعی بمحبوب بدین لنجیبهم لک فذوالواو ما فطنوا ه میل خلقی عالم
تا ابد ـ گر شناسند وگرنے سوے تست ـ پس ترا چون دوست نتوان داشت
دوستی دیگران بر بوے تست ـ ایاک نستعین وخاص از تو یاری می جوئیم یا
در اثبات یگانگی تو که دران شائبه شرک جلی وخفی نباشد شرک جلی آن باشد
که نام غیرے بر زبان رانیم وعالم را ازبهر او سے خوانیم ـ وخفی آنکه خطره غیر در دل
گذرانیم و تاثیرات را از اشیا دانیم واز موثر حقیقی غافل باشیم ـ مناسب این منقول است
که چون مرغ روح سلطان العارفین شیخ بایزید بسطامی از قفس عالم فانی طیران
نموده در ریاض قدس جا گرفت ندا آمد که بایزید با ما چه تحفه آوردی جواب داد که خداوندا
تحفه سزاوار درگاه تو ندارم الا شرکنا آوردم خطاب آمد الا لیلة اللبن چنین است
که تو میگوئی یاد کن آن شب را که شیر خورده بودی وشکم ترا درد گرفته بود و آن
درد را نسبت بشیر کردی هیهات هیهات چه توان کرد ه اندر خویش مرا بر در غیری
ببری باز گوئی که چرا بسوے غیرے گذری ه کجا غیر کو غیر کو نقش غیر سوے الله والله
ما فی الوجود بزرگی فرماید التصوف شرک لانه صیانة القلب عن الغیر ولا غیر والجه تو اورا
غیر خوانی وغیر دانی ظهور نور اوست محققی گوید ه یک عین متفق که جز او ذره نبود
چون گشت ظاهر این همه اغیار آمده ـ اللهم انی اعوذ بک منک پناه میطلبم بتو از تو پوشیدار
که جهان غیر نما هست نه غیر اوست جز ابجرف دیگر جز هست ه رهنمایم باش و دوام
بشوی ـ واز دو عالم تحفه چام بشوی اهدنا الصراط المستقیم بنماے ما را راه راست
و آن راه راست که ام است ـ ان ربی علی صراط مستقیم ـ یعنی جمیع مظاهر جلالی

و جمالی را مظہر ہمو است و اوست کہ باسم ہادی و مضل فاعل و متصرف حقیقی است
در جمیع مظاہر پس ہمانست بارا کہ فاعل حقیقی یکے بیش نیست و غیر او ہیچ یکے را فعل نہ واللہ
خلقکم وما تعملون جیالیہا این ستہ است ۵ ہیچ جا نیست کہ عکس رخ او پیدا نیست
ہر جسم آئینہ بود گر ہنود عکس پذیر است استغفر اللہ استغفر اللہ و اتوب الیہ آمنت باللہ ایمان
آوردم بحقیقی مطلق و بذاتی منزہ از لوث کثرت کہ با وجود تعینات و تقیدات الآن
کما کان در صرافت اطلاق بجال خود است کہ ان اللہ لغنی عن العالمین صفت اوست
و ملائکتہ و کتبہ و رسلہ نیز ایمان آوردم کہ تعینات و تکثرات صور و مظاہر اوست و اوست
کہ باین لباس متلبس شدہ و تجلی فرمودہ و غیر او عدم محض است و وجودی و نمودی ندارد
ہمہ ہو بیس سواہ تو نیکو دریاب ۵ اندر آئینہ جہان منگر۔ تا بہ بینی ہمین زبان شدہ
کہ ہمہ اوست ہر چہ ہست یقین جان و جانان و دلبر و دل و دین ما ہمانست بارا راہ
راست کہ آن استقامت بر جادہ شریعت است با وجود طوفان دوام مشاہدہ
زہے حیرت و حیرانی ۵ ابروے تو قبلہ من بود من گم شدہ سجدہ کجا کنم۔ پس چون
در مظاہر جلالیہ و جمالیہ بغیر از وحدۃ منظور نظر سالک نباشد رعایت شریعت
و حفظ و مرتبہ و رعایت صعوبت است و نہایت و پہلوانی قبل ازین شہود سالک را
اشیا حجاب حق بود و بعد ازین وقت حق حجاب اشیا شدہ است صراط
الذین انعمت علیہم راہ آنانکہ انعام کردہ بر ایشان بنعمت رعایت ظاہر شریعت
در جمیع احوال بالتشریف وارد است باطن طریقت بر وجہ کمال یعنی ہر چند کہ فیضان
مشاہدات الٰہی از سحائب عنایت نامتناہی بر و کما یلیق بالشان علی التواتر و التوالی مید
معہذا امتثالا لاوامر اللہ و اجتنابا للنواہیہ رعایت جمیع احکام شریعت از فرائض و

واجبات و آداب علی وجہ الکمال مے نمایند و مغلوب الحال نمیگردند و بفحوائے کلموا الناس علی قدر عقولهم ہموارہ خلق را رہنمونی میکنند چہ ایشان ابو الوقت اند شطحیات بر ایشان گذر ندارد و ایشان را اصحاب گویند و ہذا ہو الکمال التمکین ورثۃ النبوۃ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ نہ راہ آنکسانی کہ بدوام تجلی جلالی کہ سرآیۂ زایل کنندہ عقل و فارق ہستی ایشانست مجذوب داشتہ و از حظوظ تکمیل و فوائد آن محروم ساختہ چہ این سالک سرحد تحقی است اما از ادا و زکوٰۃ کہ ایصال منافع است بطالبان مستغنی است وَلَا الضَّالِّينَ و نہ راہ گمرہان کہ غنائے وقتے دامن گیر ایشان شدہ از طلب ترقی باز داشتہ است و متکلم باین بیت ساختہ ؎

ز انتظار لقائش بو چنین گہے کہ در مقابل چشم ہمیشہ صورت اوست ہیہات ہیہات منازل طریق الوصول لا تنقطع ابد الابدین ؎ نہ حسنش آخری دارد نہ سعدی را سخن پایان ؎ بمیرد تشنۂ مستسقی و دریا ہمچنان باقی ؎ شربت الحب کاساً بعد کاس فما نفد الشراب وما رویت ؎ ہزار ساغر دریا اگر بیاشامیم ہنوز ہمت ما بادۂ دگر طلبد آمین چنین باد بحرمت النبی و آلہ الامجاد و صلی اللہ علی خیر خلقہ محمد و آلہ اجمعین ۰

مخفی نماند کہ عبارت عالی بشارت نظم قرآن مجید کہ ہر حرفے ازان دریا ئیست ژرف حامل بیحد جواہر شگرف و متضمن انواع معانی غریب و اصناف مضامین عجیب است کہ ہر صاحب اندیشہ پیرامون خطۂ سرا پردۂ او نتوانند گشت و ہر فکر پیشہ را ہیا پایگاہ عزت او نتواند رسید ؎ قرآن کہ محیط آمدہ ژرف کو فہم نہفتہ بین ہر حرف ہر حرفے از و جہان معنی ہر منزل کاروان معنی ہر نقطۂ او ز راہ اعجاز

صندوق هزار گوهر راز   و بموجب حدیث نبوی که ان للقرآن ظهراً و بطناً ولبطنه
بطن الی سبعة ابطن اهل ظاهر را از و فهمی دیگر هست و ارباب باطن را لحظه دیگر عالی
فطرتان معارف منش که از نهانخانه ضمیر ایشان دریچه بارگاه حقائق قرآنی مفتوح
شده از هر کریمه از آن پی بمعنیات اسرار الهی می برند و بمقتضای اشارتی
که از فحوای کریمه یا ایها الذین آمنوا آمنوا بالله و رسوله بر باطن دولت ایشان پرتو
می اندازد ارباب سلوک را بایمان حقیقی ارشاد می نمایند و ظاهر است که دعوت مومنه
بایمان تحصیل حاصل است پس البته سوای ایمان ظاهری ایمان باطنی هست و آن
ایمان هر آینه مراتب دارد مرتبه نخستین آن تصدیق علم وحدة الوجود است و مبداء
سورهٔ عم نبا نادرین باب واقع است چنانچه میفرماید عَمَّ یَتَسَاءَلُونَ   از چه چیز
می پرسند یکدیگر را عَنِ النَّبَاِ الْعَظِیْمِ از خبر بزرگ و آنخبر عبارت از وحدة الوجود است
که جهان نیست جز یکی موجود گرده از صد هزار شکل نمود یعنی   جمعی از مبتدیان سبیل سالکان
که در سلوک سبیل طلب قدم زده اند سوال میکنند از یکدیگر از حقیت و عدم حقیت
این خبر عظیم الَّذِیْ هُمْ فِیْهِ مُخْتَلِفُوْنَ   آن خبر که ایشان دران اختلاف کنندگانند
چون مدتی در زندان عالم کثرت و غیرت   محبوس بوده اصلا بوی از گلزار عالم وحدت
بمشام ایشان نرسیده بود ناگاه از مهب انفاس مرشدان راه سوایح باغستان این علم
وزیدن گرفت بر صحنه فساد هوای عالم کثرت مزاج فطرت ایشان را مختل ساخته بود در آنوقت
این نسیم در دماغ ایشان مسموم شده با خوبی الا ذبیح جهان مجاز سرگردان صحرای
شک گشتند و بعضی که دماغ روزگار ایشان از آلایش امور ناسوتیه صاف بود الفاظ
این نسیم مشام دولت ایشان را معطر و مطیب ساخته حقیقت این معنی را بیقین دانستند

یا نبأ عظیم اشارة از بعث باشد که بقا بعد الفنا است و آن کنایت از شهود
الهی است و آنچه جوانان دبستان سلوک در آن اختلاف دارند جمعی تصدیق آن همی میکنند
و جمعی مستبعد میدارند که بعد وقوع فنا مشاهده شهود که خواهد بود و چون توفیق الهی
بدرقه راه ایشان است مهنیان اقبال مژده دولت بگوش هوش ایشان میرسانند
که کلا سیعلمون زود باشد که بدانند حقیقت آن خبر را چون بموجب اقوال
مرشدان راه بتصفیه خاطر از تیرگی اشتغال ناسوتیان نهال این عقیدت در زمین دل
ایشان بیخ محکم کند ثم کلا سیعلمون پس از حقارت زود بدانند یعنی چون
بموهبت اشتغال و از کار قیام نمایند شاهد وحدت الهی از پرده کثرت منکشف گشته
در ساحت نظر ایشان جلوه‌گری کند معلوم کنند که فنا نه معدوم شدن وجود ظاهری است
بلکه عبارت از فنا شعور است بوجود و همین معانی شهود الهی نیست الم نجعل
الارض مهادا آیا نگردانیده ایم زمین را آرامگاهی یعنی عرصه زمین مجاز را تکیه‌گاه
علم شما نکرده ایم تا بموجب علم وحدت بر تعینات اشیا دل شما آرام گیرد والجبال
اوتادا و نگردانیده ایم کوهها را میخها و آن زمین و این جبال عبارت از استحکام و رسوخ
عقیده علم الیقین است تا زمین مجاز را به انفکاک علم متزلزل نگردانند وخلقناکم
ازواجا و گردانیده ایم شما را گونه گونه و صنف صنف تا جمع
سرگردان وادی انکار گشته اند و جمعی بعدم ثبات عقیده بسپر راه شک و ریب شده
و جمعی گرم روان صحرای یقین اند که غبار ریب و انکار بر دامن روزگار ایشان ننشسته
و این ارباب یقین نیز در مراتب خود متفاوت اند فرقه بدوام و در رسش اهتمام و کثرت فکر شان
ملازم تا ایشان را از علم و علم را از ایشان در هیچ آنی انفکاک نیست و فرقه را

کاروان علم از راهزنان غفلت در خطر است وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا و گردانیدیم
خواب شما را راحتی و آرامشی و این نوم اشارة بر عقیده این علم است که دیده
روزگار شما را از بینش دوبی و کثرت بر دوخته است و از غوغای ناسوتیان کثرت بین
در آرام و آسایش آید و این خواب اگرچه راحت‌بخش است اما دانا داند که همواره خود را
به خواب دادن کار هوشیاران بیداردلان نیست و از معلوم بعلم وا ماندن شیوهٔ
عاملان عاقل نیست ؎ چند سر خواب ببالین نهی + پای به سجادهٔ آیین نهی + حیف
زعمری که بخواب رود + وای از آن روز که آب رود + راه طلب پی سپر شوق کن +
ره چو به پایان رسدت ذوق کن + خواب بمنزل چو رسی خوش بود + ور به رهی خواب
شورش بود + وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا و گردانیدیم شب را پوششی و این لیل عبارت
از وقت شهود وحدت است که پرده بر روی اغیار انداخته از نظر بینا دلان یکبین
پوشیده است وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا و گردانیدیم بار روز را وقت طلب معیشت
شما و این روز کنایت از افاقت آن وقت است تا در حالت تنزل باز کمر سعی مجاهدات و
ریاضات بربسته طالب شهود کمالات الهی گردید وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا
و بنا نهادیم ما بالای شما هفت آسمان سخت و محکم که کهنه و پوسیده نشود و این سبع
شداد اشارة است به هفت مراتب شهود الهی است چنانکه اول در کشف ملکوت شهود
دو تجلی است تجلی اول آفاقی و ثانی نفسی و ثانیاً در کشف جبروت نیز دو تجلی است تجلی
اول انفسی که در عین ثابته شهود پدید است و ثانیاً تجلی آفاقی که حقیقت اعیان ثابته
موجودات مشاهده نمودن فثالثاً تجلی مقام سبحانی که باعتبار کثرت تجلیه لطافت
واصل تجلیات لاهوتی است و باعتبار بقای آینهٔ وقتی از تجلیات جبروتی است و اما

شهود وتجلی در لاهوت اول شهود ذاتی که عارف در حال افاقت آن شهود خود را
بهمان صرافت بیکیفی فی الجمله تعقل تواند کرد بعضای وقتی که بیادش آید متلذذ
ومتمتع تواند بود اگرچه از ادراک عبارت آن عاجز باشد وحیران وثانی تجلی حضرت
غیب الغیب که عارف دروی چنان گم میگردد که در افاقت هرچند خواهد که شهود
خود را بخاطر آرد وتعقل نماید حیران وسراسیمه ماند وغنای وقتی را که لازم حال
شهود الهی است هم فراموش سازد را ماحظ وتلذذ در حال افاقت آن نوعے
مستوجب روزگار این عارف میگردد که در تجلی اول نبوده واین کمال کمالیست که
العجز عن درک الادراک ادراک وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا وگردانیدیم یا در آسمان
چراغی روشن وتابان که آفتابست واین سراج وهاج دل عارفست که
درین هفت آسمان شهود بانوار تجلیات الهی متلالی ودرخشانست سه نی دل
چراغ دو وماهها + خورشید زمین وآسمانها + روغن همه زآب وحدت حق + رخشانی
او زنور مطلق + وَأَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا وفرو فرستادیم از ابرها آبی
بسیار ریزان یعنی فرستادیم ما از سحائب مراتب الهیه بارانی فیوض امداد بر زمین وجود
سالک لِنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا تا بیرون آریم بآن آب دانه که
غذای شما شود ونباتات که علف ستوران شما بود وباغهای انبوه در هم پیچیده
که از آن منتفع گردید یعنی انزال باران امداد برای آن کردیم تا بعد آن بیرون آریم نباتات
قابلیات واشجار استعدادات که در زمین فطرت سالک تعبیه نمود مثنوی
زمین یعنی سراسر سبزه وگل + بجاے خار وخس ریحان وسنبل + گلش رنگین آب
وتاب دیگر + طراوت بخش سبزه آب دیگر + إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيقَاتًا

بدرستی که روز جدائی که سالکان را ازیشان هر جمله وقت فراق رو نماید یعنی در علم
خدای تعالی وقتی مقرر و معین که جریان سنت الهی برین نهج واقع شده است
هیچکس را بدوام وقت بلندی نرساند و آن روز کدام روز است یوم ینفخ فی
الصور روزی که دمیده شود در صور یعنی نفس از نفت و شعور در قوالب وجود سالکان
درآمد فتأتون افواجا پس بیائید از وجه گروهای سالکان از اوج و
حضیض تنزل آئید فوج فوج جمعی از عالم وجود ازنشئه ملکوت و جوقی از نشاء
جبروت و برخی از مکاشفه لاهوت همه بساحت افافت نزول نمایند وفتحت السماء
فکانت ابوابا و گشاده شود آسمان پس گردد از بسیاری شکافت درها وسیرت
الجبال فکانت سرابا و رانده شود کوهها پس گردد مانند سرابی یعنی در نظر
این گروه چهارگانه که دگر یافت آسمان و جبال که عبارتست از همه عالم اجسام نامش
عبرت داشته باشند غیر حقیقی دانسته تا هر کدام ازین سالکان بمقتضای
حال خود آن را بطوری خیال کنند ارباب علم منظر انوار وحدتش [illegible]
ملکوت مرایای تجلیات حقش دانند و اهل جبروت بدوام شهود [illegible]
بینند و سدره نشینان اقلیم لاهوت رنگ بی رنگی و کیف بی کیفی نگرند [illegible]
سر تخصیص ذکر آسمان و جبال باعتبار عظم خلقت و ضخامت فطرت ایشان
ان جهنم کانت مرصادا بدرستی که دوزخ هست کمین گاه یعنی آتشکده و [illegible]
الهی که محبت کثرت و غیریت را بیکبارگی پاک بسوزد کمین گاهی هست راه این سالکان
سبیل [illegible] اگر باشد عتاب ایزدی [illegible] ایشان [illegible]
ببیند از لبثین فیها احقابا از حدود گذشتگان را آرام جای هست و [illegible]

وطاغیان آن جماعت اند که بحکم استیلای شهود الهی از حد عبودیت
درگذشته بوصف ربوبیت زده اند لٰبثین فیها احقابا در رنگ
کشندگانند این طاغیان دران آتش روزگار دراز که تشنگان غیرت الهی
ایشانرا چنان محبوس قید وحدت ساخته که ابدالابدین قدم در راه کثرت
نتوانند نهاد لا یذوقون فیها بردا ولا شرابا نچشند ایشان
دران جهنم خوابی و شرابی که تشنگی ایشان را فرو نشاند یعنی این همه سا
فطرتان آتشکدهٔ وحدت را نه خواب غفلت پیرامون دیدهٔ روزگارشان
گردد و نه شراب تسکین کام وقت ایشان را سیراب گرداند ؎
میخورم خون شراب من اینست + خار در دیده خواب من اینست
بر دل پاره نمک سوده + زده ام لب کباب من اینست + الا حمیما
وغساقا مگر آبی گرم و خون یعنی نچشند این سوخته دلان مگر شراب حرارت
شوق و خون جگر که غذای عشاق خونخوار است جزاءً وفاقا و این
جهنم ایشان را جزا است موافق کردار ایشان که همواره در بیابان
طلب جانها کنده اند و خونها خورده انهم کانوا لا یرجون حسابا
بدرستی که ایشان بودند که نمی ترسیدند از حساب روز قیامت یعنی ایشانرا
و درین دنیا که در ایام مبادی سلوک بود اعمال خود را از خود نمیدانستند
تا از حساب آن ترسند بلکه بموجب ورزش علم وحدت نسبت خود را
از میان برداشته همه را از فاعل حقیقی میدانستند که والله خلقکم و
ما تعملون لاجرم آتشکدهٔ وحدت الهی پاداش کردار ایشان آمد

وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كِذَّابًا و تکذیب کردند ایشان آیات ما را تکذیب کردنی
و تکذیب آیات آن بود که ایشان همه موجودات را که دلائل وحدت الهی است
نفی کرده عین مدلول می دانستند و نقوش و صور همه اشیای را عین نقاش
می پنداشتند وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا و هر چیز را شمار کرده ایم ما
و نوشته ایم نوشتنی هم گفتار ارباب ظواهر که دلیل را غیر مدلول می پنداشتند
و نقوش را سوای نقاش یکی نپنداشتند و هم اقوال ایشان را که حیز منظور
نظر دولت ایشان شد خبر حق نگفتند و ندیدند فَذُوقُوا پس بچشید
شما ای تکذیبان آیات شراب هستی که از شهود ما که طبیب عنایت ما غذای
روزگار شما جز این نفرموده فَلَنْ نَزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا پس زیادت
نکنیم شما را مگر عذابی بر بالای عذابی یعنی نیفزائیم بر شما مگر سوزش و تاب
طلب که ابدالآبدین در آتش حرارت و اضطراب سوخته باشد و آب تجلیات
ما بر شما نریزند و شما را مانند آنکه جدا در طلب تجلیات دیگر همواره تفنده و
سوزنده می دارد إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا بدرستی که مر پرهیزگاران راست
رستگاری و این متقین عبارت از آن جماعت اند که از هر مرتبه که حق سبحانه
در انجا تقید و تعیین مشاهده کنند پرهیز ورزیده همواره طلب رفع اضافت
و قطع نسبت خود میکوشند و طالب شهود حضرت علی الاطلاق می باشند
یعنی مر این متقیانراست در عین وقت نجات از همه شوائب غیریت و انیه که
در مکاشفات مراتب ملکوت و جبروت داشتند حَدَائِقَ وَأَعْنَابًا و
باغهاست و درختان انگور یعنی ایشانراست ذوق بستانهای عالم ناسوت

که شامل اشجار و اعناب تعینات است که بهمه قیود و اقید آن بتقیید و رنگ
آن بیرنگ بینند و هر دانهٔ عنب را از اعناب این بساتین مملو از شراب
ناب وحدت صرف یابند **بیت** آنرا که دلش خوش از این جام شراب است
هر دانهٔ انگور خمی از می ناب است + وَکَوَاعِبَ اَتْرَابًا و ایشانراست
دختران تاک بستان همزادان و این اشارة از مظاهر جمیله است که عیش
و تمتع بدان خاصهٔ روزگار این دولتمندان است چنانکه قول اویس قرنی
است رضی الله عنه که اذا کملت العبودیة یکون عیشه کعیش الله و این
است معنی قول آن سرور علیه السلام که کلمینی یا حمیرا وَکَاْسًا دِهَاقًا
و مر ایشانراست جامهای پر از شراب که ظروف و اوانی تمثلات و
تعینات شراب وحدت ایزدی نوشش میکنند و اینست معنی آمنوا بالله
و رسوله که بهم بنیل دولت شاهد که اطلاق که بالله کنایت از انست فائز
گشته اند و بهم تماشای تعینات عالم که رسوله اشارت از انست تمتع
یافته لَا یَسْمَعُوْنَ فِیْهَا لَغْوًا وَّلَا کِذَّابًا نشنوند ایشان در حالت
شرب آن خمر سخنی بیهوده و نه دروغ چه لغو و کذب آن بود که نه از حق شنوند
و ایشان هر چه شنوند از وی شنوند و با او شنوند پس لغو و کذب
در میان کجا گنجد **مثنوی** نوای کو رسد در گوشم از نی + تو
از نی بشنوی من از لب وی + وگر چنگ آورد بی نغمه آهنگ + من
از چنگیش می دانم نه از چنگ + غرض هر نغمه کاید از چپ و راست +
ندای از لب معشوق ما ست + جزاء من ربک جزا داد ایشانرا

جزا دادنی از خدای تو یعنی این نعیم نامتناهی که ذکر یافت جزائیست متقیان را
از فیاض مطلق و چه طور جزا عطاء حسابا عطائیست وافی و کافی
و کدام عطا بیش ازین تواند بود که بسلطنت شهود حضرت علی الاطلاق سربلند
گشته همه تعینات عالم بوجهی مکشوف دیده روزگار ایشانست که خداوندان مقامات
سافله را که هنوز بشهود حضرت علی الاطلاق فیروزمندی نیافته اند پیرامون
دولت سرای ذوق ایشان گذر نیست و این عطا از کسی است رب السموات
والارض وما بینهما نعت اوست یعنی خداوند و مالک و حاکم آسمان
حقیقت و زمین مجاز است و آنچه در میانهاست همه از تعینات و صور تمثلات
الرحمن خداوند بزرگ بخشش لا یملکون منه خطابا مالک و قادر
نباشند از وی سخن گفتن را چه سالک کاشف را در حالت شهود یارای
گفتار نبود یوم یقوم الروح والملائکة صفا روزیکه برپای ایستد روح
که ملکی است اعظم ملائکه و سائر فرشتگان صف زده یعنی آنروز که سالک بلطافت
روحی که ظهور وحدت الهی متصف شده و همه کثافت بشری از وی ساقط و باوصاف ملکی
که ملائکه عبارت از انست موصوف شود لا یتکلمون الا من اذن له
الرحمن و سخن نتوانند گفت در باب شفاعت مگر کسیکه دستوری دهد او را خدای
تعالی بشفاعت یعنی تکلم نکنند این عرفا در باب شفاعت مگر آنکه سنان مطلق بشفاعت
مستعدی که نهال فطرتش را بثمره شهود خواهد بارور گرداند و دستوری بخشد تا زبان
وقت که سر آئینه انس بخش دولت است کارساز این نیازمند شود و قال صوابا و گفته
باشد این ماذون کلمه صواب ظاهر است که وی هرچه بزبان وقت خواهد گفت جز صواب

نخواهد بود که وما ینطق عن الهوی ان هو الا وحی یوحی ذلک الیوم الحق یعنی هستی که
روز قیامت حق درست یعنی ای منکران شهود الهی انکار نورزید و نگوئید که [illegible]
الارباب بلکه بروز شهود الهی را حق دانید فمن شاء اتخذ الی ربه مآبا پس هر
خواهد بگیرد بسوی خدای خود جای بازگشت یعنی هر که خواهد بنیل این دولت عظمی فائز گردد
المرسی و اجتهاد بقبول وقت الهی در میان جان محکم کند و قدم طلب در راه اشتغال باذکار
و اشغال نهد فمن کان یرجو لقاء ربه فلیعمل عملا صالحا ولا یشرک بعبادة ربه احدا انا انذر
ناکم عذابا قریبا یعنی که ما ترسانیدیم شما را از عذابی که نزدیک است وقوع او و این عذاب
عذاب بعد و حرمانست از دولت شهود الهی یعنی انذار میکنیم شما را ای [illegible] کثرت
و غیریت از عذاب حسرت و ندامت و قریب است وقوع او یعنی که چون اهل [illegible] سلطنت
این خسروان اقلیم شهود مطلع گردید و خود مستعد حصول این دولت نشده [illegible] بوده
مهمل گذاشته اند و با انعام و بهایم یکی شده یوم ینظر المرء ما قدمت یداه روزیکه
ببیند مرد آنچه پیش فرستاده است دو دست او یعنی دریابد عارف نتایج تلخ عمل
حسنه خود از مکاسب جمیله و مجاهدات جلیله که در ایام سلوک بکار برده و یقول الکافر
یا لیتنی کنت ترابا و بگوید کافر ای کاشکی خاک می بودم یعنی او بزبان حال
این منکر بی نصیب که کاش معدوم می بودم و از پرده عدم بصحرای وجود نمی آمدم تا از
دولت شهود الهی محروم و مهجور بوده بعذاب حسرت و افسوس معاتب و معذب
نمی گشتم بیت بی وصال یار عمر جاودانی گو مباش + عمر بی او خوش
نباشد زندگانی گو مباش +

بسم الله الرحمن الرحیم والنازعات غرقا [illegible]

سوگند بفرشتگان کشنده جانهای کافران را بشدت و سختی یعنی قسم بآن تجلیات جاذبه که سالک را بعنف و قوت چنان بخود کشد که همواره مستغرق شهود بوده مجذوب الحال باشد که اصلا بخود و بعالم نتواند پرداخت **وَالنّٰشِطٰتِ نَشْطًا** و سوگند به بیرون برندگان ارواح مومنان را بیرون بردنی یعنی سوگند بآن تجلیات که سالک را چنان باسانی بر مراتب شهود الهیه عروج بخشند که بصحت عقل و سلامت بی نگهداشت حال حدود الهی و شرائع رسالت پناهی نتواند پرداخت **وَالسّٰبِحٰتِ سَبْحًا** و سوگند بشناه کنندگان شناه کردنی که ملائکه اند و تعبیر آمد و رفت ایشان بشناه کردن عبارت کرد و این اشارة بتواتر و توالی وقت باشد بسالک که از پی هم می آید و میرود **فَالسّٰبِقٰتِ سَبْقًا** پس سوگند به پیش گیرندگان در اطاعت و فرمان برداری پیش گرفتنی و این کنایت از ظهور تجلی اسماء است که هر اسمی از اسماء بمقتضیات خود سبقت میکند در تربیت مربوب خود و شهود الهی چنانکه شان اسم السمیع است تربیت سمع و کار اسم البصیر تربیت بصر و مقتضا اسم العلیم تربیت علم و غیر ذالک **فَالْمُدَبِّرٰتِ اَمْرًا** پس تدبیر کنندگان کار عالم یعنی قسم بآن تجلیات که ابقاء وجود سالک میکنند باستیلاء تجلی جمالی قید وجود او را اطلاقا از میان منقطع نسازد و جواب قسم آنکه بیشاهدتی حضرت الاطلاق و رسیدن بشاهد حضرت الاطلاق در نشاة دنیوی بر حق است **يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ** ساخته باید بود مر روزی را که جنبیده جنبنده و این روز روز و مقدمه فنا است یعنی آماده باش ای سالک مر روزی را که زمین وجود تو بصدمات قرب وقت متزلزل گردد و بنا های خودی و خود پرستی تو در هم شکند تا لم یبق الا هو **تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ**

از پے در آید آنرا از پے در آیندہ و این رادفہ عبارت از وقت افاقت است کہ سالک
بعد از وقوع فنا و مشاہدہ بآن حالت باز آید قُلُوبٌ یَّوْمَئِذٍ وَّاجِفَةٌ
دلہا آنروز ترسان و لرزان بوند این خوف و بیم در مقدمہ وقوع فنا است کہ بر
وجود سالک طاری میگردد اَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌ چشمہا این ارباب دل
فرو خوابیدہ باشند یعنی ابصار ایشان متغیر گردد و بعبارت ظاہری از ادراک
معطل باشد یَقُوْلُوْنَ اَئِنَّا لَمَرْدُوْدُوْنَ فِی الْحَافِرَةِ میگویند
ایشان امروز در دنیا آیا ما باز گردانیدہ خواہیم شد بحالت اولی یعنی این مستان
از مشدان راہ اخبار افاقت بعد از مستی شہود و بقا بعد از فنا میشود و میگویند
از روی استبعاد کہ ما را باز بحالت شعور ہستی چنانچہ امروز ہم تردد خواہند کرد اَئِذَا
کُنَّا عِظَامًا نَّخِرَةً آیا چون ما باشیم استخوان کہنہ ریزیدہ پوسیدہ
یعنی وقتیکہ بر طور فنا ارکان ہستی وجود ما شکستہ از ہم ریختہ باشد و بار از ما از خود
خبرے بود نہ از شعور خود اثرے پیدا شان باز بحالت عقل و ادراک رجوع خواہیم کرد
قَالُوْا تِلْکَ اِذًا کَرَّةٌ خَاسِرَةٌ گفتند آن ردہ ما آن ہنگام رجعتے
خواہد بود زیانکاری یعنی بعد از آنکہ بتجرع شراب فنا از خود رفتہ ایم بہ بزم شہود الہی بار یافتہ ایم
اگر از ان بزم ما را بیرون کنند و از ان مستی بہوشیاری آرند پس آن بعد ما
از وصال محبوب غرض نقد بود پس زیانکار از اوج مسند محبوبی در حضیض خاک ہجر افتادہ باز از درد
ہجر او بار چندان ما نخواہد بود ص اجل گر از تن فرسودہ من جان کند بیرون
از ان بہتر کہ از بزم قوام ہجران کند بیرون ـ حق سبحانہ تعالے میفرماید کہ شما را خود را
بحالت شعور مستبعد و دشوار مدانید و ما ذلک علی اللہ بعزیز فَاِنَّمَا ھِیَ

زَجْرَةٌ وَّاحِدَةٌ پس جز این نیست که آن یک فریاد خواهد بود
یعنی بیک نفس که برق تجلی ظاهریت بار خشد مستی شراب شهود ایشان بهوشیاری
افاقت و شعور مبدل گردد و بحالت اولے باز آیند اما ایشان هنوز از روے نادانی
رو خود را خسران محض خیال میکنند و در جهالت‌اند فَاِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ
پس آنگاه ایشان بر روے زمین سفید و هموار باشند یعنی بعد از رو شان از عالم
شهود بحالت شعور بهمین وجود ناسوتی را بنور وحدت ما روشن و منور یابند ظلمت
غیریت از پیش نظر ایشان رفته و خس و خاشاک کثرت از ساحت بینش ایشان رفته
است زمین نورانی از خورشید وحدت مصفا از خس و خاشاک کثرت
بجز یک نور ایشان پیش نظر نه ز ظلمتهاے کثرت شان اثر نه یعنی
تبدل الارض غیر الارض آن زمان بر ایشان واضح گردد و فحواے واشرقت الارض
بنور ربها آن روز بر ایشان لائح شود هَلْ اَتٰىكَ هر آئینه آمد ترا اے عارف
کمالات الٰهی حَدِیْثُ مُوْسٰی خبر موسی که مرشد وقت و مربی روزگار خود بود
و نزول این آیت همانا در تسلی خاطر مرشد است که چنانچه تکذیب قول وے میکرده اند
یعنی اے مرشد اگر این مسترشدان از روے قصور دانش در تکبر و زعم خود مانده منکر حال تو اند
ترا از انکار این بے دانشان دلتنگ نباید بود که پیش از تو نیز چنین از ناقص
تعلیمان بوده‌اند که در تکذیب قول مرشد خود که در تحریص عروج مراتب عالیه بیان کرده
پاے عقیده افشرده بر بافت خود مغرور بوده اند و سبیل سلوک را بموجب ارشاد
مرشد سلوک نمی داشتند و بعد از تسلی خاطرش حکایت حال آن مرشد سابق میفرماید
اِذْ نَادٰىهُ رَبُّهٗ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ چون ندا کرد او را خداے او

بوادی کشف وحدت که پاک و پاکیزه است از لوث کثرت مجاز و حقیقت طُوًى
ای نادیده مرتبین یعنی مکرر البعوا وحدت خودش راه داد چون بدین دولت ارجمندش
ساخت جهت تکمیل ناقص همتان بارشادش امر فرمود و گفت اِذْهَبْ
اِلٰى فِرْعَوْنَ برو ای مرشد روزگار بسوی آن مکاشفه مغرور که بکشف
مجاز فرعون وار دعوی انانیت دماغ وقت او را مختل ساخته و زبان بلاف انا الحق
[illegible] آورده اِنَّهٗ طَغٰى بدرستی که او از حد درگذشته و طغیان نموده که در وادی
شرکت نشسته خاک را با خدای پاک نسبت میکند فَقُلْ هَلْ لَّكَ
اِلٰٓى اَنْ تَزَكّٰى پس بگو هیچ میل هست بسوی آنکه پاک شوی از لوث کثرت
و پاک است از کلاه مجاز [illegible] وَاَهْدِيَكَ اِلٰى رَبِّكَ
و هیچ میخواهی که راه نمایم ترا بخدای تو و بدرقه راه است باشم تا از وادی مجاز
بحر حقیقت باریابی و از تیه کثرت بعالم وحدت حقیقی بشتابی فَتَخْشٰى
پس بترسی تو آن زبان ازین نسبت ناسزا و بدانی که للتراب و رب الارباب
خاک را با خدای پاک چه کار فَاَرٰىهُ الْاٰيَةَ الْكُبْرٰى پس نمود آن مغرور را
آیت کبری یعنی بیان مکاشفات و علامات عالم معنی که از مقتضیات روزگار
کملان حقیقت بین است که تا باشد که سلسله طلبش متحرک گردد و بعزم عروج
بعالم حقیقت سمند همت گرم سازد و از آنجا که اقتضای تنگ حوصلگی است
فَكَذَّبَ وَعَصٰى پس باور نداشت و عصیان امرش کرد و در سلوک
راه طلب ثُمَّ اَدْبَرَ يَسْعٰى پس روی توجه از وی برتافت و از راه غلبه جهل
در ابطال امر ارشاد سعی نمود فَحَشَرَ فَنَادٰى پس جمع کرد خود را که ارباب

ارادت و طلب بود و نار و از غرور انیّت و سودای فرعونیت بر بالا انداز فَقَالَ
اَنَا رَبُّكُمُ الْاَعْلٰى پس گفت منم خدای بزرگ شما یعنی
بهترین مربی روزگار شما منم خلعت ارشاد بر قامت من چست و کسوت ربوبیت
بر بالای من درست که بر چهار بالش مکاشفه تکیه زده ام و حق را بچشم سر عیان
مشاهده نموده و این تنگ حوصله فراخ دعوی این پایه را مطلب اعلی و مقصد اقصی
خیال کرده و نمی داند شعر گرچه ز آیینه بینش همه وصال هست آیینه از
نقاب جمال کرده در صورت ارچه جلوه گری زین چه همه شکل و صورت است
بری زین آن یکطرف نشینی به - که روی او بی نقاب بینی به فَاَخَذَهُ
اللّٰهُ نَكَالَ الْاٰخِرَةِ وَالْاُوْلٰى پس بعقوبتش مواخذه کرد
خدای تعالی بنکال آخری و اولی یعنی بعذاب حرمان و دوری از دولت کشف
حقیقت متعاقب ساخت بنکال تلذذ و قناعت او بر پرتو آن حقیقت از تجلی
نفسی که آخرت و اولی عبارت از آنست اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ
لَعِبْرَةً لِّمَنْ یَّخْشٰی بدرستی که درین مواخذه او مر آیینه پند
و عبرتی هست مر آنرا که بترسد از نتیجه تمکن درین مقامات ءَاَنْتُمْ اَشَدُّ
خَلْقًا آیا شما سخت ترید از روی خلقت اَمِ السَّمَآءُ یا آسمان
یعنی خلق شما بعالم افاقت و شعور دشوار تر است یا اظهار آسمان حقیقت
ظاهر است که این در حقیقت ظاهر سخت تر اظهار خواهد بود که بواسطه اظهار آن سما
کرد ابا افاقت شما آسان تر است که شما را آنچه شما بوده اید باز آورد و در نشست
بَنٰهَا بنا کرد آن آسمان را یعنی سخت ساخت و اسباب عالم حقیقت که آسمان حیات

از آنست تنزل نمود رفع سمکها بلند برداشت سقف آن را یعنی
از حضیض جهان امکان فرشش داده بعالم وجوب نسبتش داد فسوّاها
پس راست کرد آن را از ناهمواری و اعوجاج غیریت واغطش لیلها
و تاریک ساخت شب آن را و این شب عبارتست از تعینات حقائق عالم و تاریکی او
آنکه نور حضرت اطلاق را در ان پوشیده یعنی تعینات حقائق را که کثرت اعتباراست
غاشی پرده آن نور مطلق ساخت واخرج ضحیها و بیرون آورد
نور آفتاب آن را یعنی خورشید وحدت را و در آسمان حقیقت متلألا و درخشان ساخت
باعتبار آنکه در آنجا وحدت حقیقی است والارض بعد ذلک دحیها
و زمین را بعد از بنا و رفع و تسویه و اظلام لیل او و اخراج شمس آن بگسترد و این
همانست که بعد از اظهار آسمان حقائق بصور زمین مجاز تنزل فرمود اخرج
منها ماءها بیرون آورد از ان زمین آب آن را یعنی چشمهار وحدت
از زمین کثرت مجاز جاری ساخت و این نظر بعروج عارفست بر مجاز
ومرعیها و برآورد چراگاه آن زمین را و این اشارة بتمتعات فانیست
از الوان نعم والجبال ارسیها و کوهها محکم و پایدار ساخت آن را یعنی
عقائد یقینیه شما را استحکام و رسوخ گردانید که آنچه بگوش می‌شنیدید بچشم خود
و بدیدید ولیس الخبر کالمعاینة متاعا لکم ولانعامکم از برای جمهور داری
و چهارپایان شما یعنی اخراج چشمهای وحدت از زمین مجاز از برای تمتع و غذا
روح شما کرد و اظهار چراگاه که الوان نعم دنیویست برای نفوس بهیمی شما تا هم
بغذای روح متمتع باشید و هم بتمتع عالم ظاهر محظوظ پس بار خدایی که اینهمه آثار

کمال قدرت خود را از خلقت آسمان حقیقت شما با همه عجائب آن و از زمین مجاز شما
با همه غرائب آن پیش شما اظهار فرموده اگر شما بعد از فنا بحال افاقت و شعور
باز آرد چرا محال و مستبعد میدارید و چرا قائل أئنا لمردودون في الحافرة میگردید
فإذا جاءت الطامة الكبرى پس چون بیاید حادثه
بزرگ که عقلها را فرو پوشد که قیامت است و جواب آن محذوف است یعنی
ببیند آدمی آنچه ببیند و این جا طامه کبری عبارت از شهود الهی است یعنی چون
کوکب شهود الهی در شهرستان وجود سالک در آید ببیند که انکار او از افاقت
باطل بود چه افاقت لازم شهود است يوم يتذكر الإنسان
ما سعى آن روزی بود که یاد کند آدمی آنچه سعی کرده در عمل آن یعنی آن روز شهود
روزی است که در یابد سالک پاداش ریاضت و مجاهدات خود را که بترک
تمتع و تلذذ دنیوی کرده قدم همت در راه طلب محکم زده مردانه دست از این
و آن بر افشانده رخت بمنزل کشف و بروت کشیده اکنون شراب شهود
وحدت در سر و محبوب حقیقی در بر آسوده بکام خویش در وصل حبیب
بی هجر و فرقت و نه تشویش رقیب وبرزت الجحيم لمن يرى
و ظاهر کرده شود دوزخ مر کسی را که ببیند و این دوزخ ما و بعد و حرمانست از شهود الهی
یعنی چون سالک طالب در فردوس مشاهده الهی بار یابد داند که حرمان از این دولت
بعذاب دوزخ ابدی مساوی است و ظاهر است که تلذذ و تمتع دنیوی و حرمان از آن
دولت معنوی را دوزخ دانسته بعد از حصول دولت شهود الهی توانا بود در یافت
کمالات اشیاء تبشیر با اضداد و تا باین نعمت عظیم متمتع و متنعم شود تلذذ دنیوی را

از قصور دانش دولتے عظیم تصور ننمود **فَأَمَّا مَنْ طَغٰی** پس اما کسے کہ از حد
درگذشت و طغیان نمود کہ خود را با خداے یگانہ در وجود شریک دانست
وَآثَرَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا و برگزید زندگانی دنیا را یعنی اختیار نمود لذات
مر لذات ناسوتیہ را بر حیات باقیہ معنوی کہ آن مشاہدہ الٰہی است **فَإِنَّ الْجَحِيمَ**
هِيَ الْمَأْوٰى پس بدرستی کہ دوزخ بعد و حرمان از بارگاہ قرب ایزدی
آن قرارگاہ اوست **وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهٖ** اما کسے کہ ترسید
از ایستادن خود در حسابگاہ پروردگار یعنی کسے کہ ترسید از این کہ ابدا ایستاد
در مقام دوستی و نسبت محبی متوقف دارد و در صدرگاہ اتحادش نہ نشاند
وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوٰى و باز داشت نفس خود را از ہوا یعنی
باز کشید عنان توسن نفس را از علف زار لذات ناسوتیہ و براہ ریاضت و مجاہدہ
کرد وسیلہ دولت مشاہدہ محکم ساخت **فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوٰى**
پس کہ بدرستی کہ بہشت آن آرامگاہ اوست یعنی نتیجہ خوف و نہی نفس او آن
بہشت مشاہدہ و جنت مکاشفہ است کہ ان للہ جنۃ لیس فیہا حور و لا قصور
صفت است **يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا**
مے پرسند ترا اے محمد از قیامت کہ کے خواہد بود وقت آمدن یعنی مے پرسند
ترا اے انسان کامل کہ بر مسند ارشاد تکیہ زدہ این مسترشدان کہ از بس
حرارت شوق و طلب ہموارہ چشم بر وقت مکاشفہ دوختہ اند کہ آیا کے خواہد بود وقت
فِيمَ أَنْتَ مِنْ ذِكْرَاهَا در چہ چیز تو از یاد کردن آن یعنی تو بسوال
ایشان و یاد کردن آن مشغول مباش دیگر بے نشانان کہ مشغول کار باشند

را اندیشه مترتب بر کار رواداشت است اما تعیین آن وقت بپرسید که الی ربک
منتهاها بسوی پروردگار تست منتهای علم آن ساعت که آن از مواهب الهی است و وی
داند که عطای انبیا دولت چه وقت باید کرد که لا یجلیها الا هو و آن آمدنی است نه آوردنی انما
انت منذر من یخشاها جز این نیست که تو ترساننده آن کسی که از حرمان آن ترسید
و از عذاب دوری و عقوبت مهجوری خائف و ترسان بود کانهم یوم یرونها لم یلبثوا
الا عشیة او ضحاها چنانستی که ایشان روزی که ببینند آن ساعت را پندارند که درنگ
نکرده اند در دنیا مگر شبانگاهی یا چاشتگاهی یعنی چون ایشان بآن دولت عظیم رسیده
سربلند گردند مدت ایام مجاهدات خود را که دندان بر جگر نهاده و روزها بی خواری و شب
و شب با بیجان گدازی بروز می آوردند بقدر چاشتگاهی و شبانگاهی تصور کنند و تا بر ترتیب
که در جنب دریافت آن دولت اگر همگی هزار سال عمر بذل مجهود نموده باشند هنوز کم است
بسم الله الرحمن الرحیم عبس و تولی ان جاءه الاعمی روی ترش
کرد و پشت داد بآنکه درآمد بوی اعمی سبب نزول این آیه آنست که صدرنشین ایوان
رسالت علیه افضل الصلوة روزی بدعوت صنادید قریش مشغول بود عبدالله ابن ام مکتوم
و از عدم بصارت از اشتغال آن سرور بآن حال اطلاع نیافته نزدیک وی علیه السلام
بنشست و گفت یا رسول الله علمنی مما علمک الله خواجه عالم صلی الله علیه و آله و سلم
بنا بر حرصی که با بیان آن جماعت داشت متصدی جواب عبدالله نشده اعراض فرمود این
کریمه نازل شد و بقول اهل تصوف اعمی درینجا عبارت از سالکی بود که چشمش بر حقایق
اسرار الهی نگشاده باشد و چون مرشد وقت بموجب آنکه تلقین زمره است
سالکان که مکاشفان حضرت الجبروت بوده و سیر مراتب ایشان و ...

حضرت الذات رسیده بود اشتغال داشت استفسار اسرار وی بر مرشد دشوار نمود
اعراض فرمود الله تعالی میفرماید وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزَّكَّىٰ وچه در می یابانند ترا
شاید وی پاک شود از معاصی و آثام یعنی چه دانی تو ای مرشد که از استفاده این سالک
طالب اعراض مینمائی شاید که وی بسبب تلقین و اظهار اسرار تو از لوث کثرت و اضافت
هستی پاک شود اَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرَىٰ یا پند پذیرد پس نفع دهدش پند دادن
تو یعنی از تلقین اسرار تو اعتبار گیرد و بیان حقائق و معارف او را نافع آید تا در طلب کمالات الٰهی
کمر جد و جهد بر میان محکم بندد و در راه طلب وصول بمقامات علیه شتابد اَمَّا مَنِ اسْتَغْنَىٰ
فَاَنْتَ لَهُ تَصَدَّىٰ اما کسیکه بی نیاز و مستغنی است پس تو رو بدو می آری و این عبارت
از مکاشفی بود که بعد از کشف جبروت بحکم دوام شهود تماشای تعینات متلذذ شده از سلوک
کشف حضرت اللاهوت مستغنی باشد و این مرشد از وفور رحمتی که بحال او داشته و دانسته
که از و تا حد اقلیم کمال یک منزل بیش نمانده توجه تام بروزگار او مبذول و مقصور می دارد
ارشاد و هدایتش بمطلب حقیقی می فرماید و از ین سالک طالب روی توجه در هم میکشد عنایت
ناکس نواز الٰهی جهت تسلی خاطر بیچاره عتاب گونه باین مرشد روزگار میفرماید یعنی ترا ای [illegible]
چرا باید که روی توجه از اعمی در هم کشی و باین سالک که از غرور استغنا بنصیحت و ارشاد تو
سر در نمی آرد روی التفات آری وَمَا عَلَيْكَ اَلَّا يَزَّكَّىٰ و نیست بر تو هیچ وزر و
وبالی بآنکه این مستغنی پاک نشود از حقیقت یعنی اگر ای مرشد دل آهنین این مکاشف مستغنی
از دم آتشین تو نرم نگردد تو آهن سرد مکوب که تصفیه خاطرش از آلودگی تماشای
تعینات کار تو نیست و بر تو از ینمعنی هیچ وبالی نخواهد بود که ما علیک الا البلاغ وَاَمَّا مَنْ
جَاءَكَ يَسْعَىٰ و اما کسیکه می آید بتو و می شتابد بطلب علم یعنی همان اعمی که طالب

اسرار الہی ہست می آید شنا بندہ تا بشنود و بموجب آن عمل کند وھو یخشی و حالانکہ
او می ترسد یعنی بعد از انکہ بوحدت الہی گرویداز اثبات شرکت غیر در وجود حق یگانہ می
ترسد فانت عنہ تلھی پس تو از دمشغول بشیوی واعراض مینمائی کلا نہ چنین باید
انھا تذکرۃ بدرستیکہ این آیات کہ عبارت از احوال مرشد ست از معارف و
حقائق واسرار الہیہ پندی وعبرتی ہست فمن شاء ذکرہ پس ہر کہ خواہد از ہمی قصیم
دستی ونقیر متلفظ گردد از ان پند گیرد و بموجب آن عمل نمود از راہ طلب بدار الملک شہود
بمرتبہ نزدیکی برد فی صحف مکرمۃ و آن آیات در صحیفہای بزرگ ہست یعنی آن
سخنان اسرار حقائق الہی در دلہای مرشدان صاحب شہود ہست و آن دلہایی گرامی
و بزرگ ہست مرفوعۃ مطھرۃ بلند قدر و عظیم الشان ہست و پاکیزہ از الواث کثرت
وغیریت بایدی سفرۃ و آن دلہا بدست کاتبان ہست کہ تجلیات الہیہ اند و آن را
کاتب گفتن باعتبار آنست کہ حروف اسرار الہی را بر الواح قلوب کاشفان منقش مینمایند
کرام بررۃ و آن کاتبان کہ ہمان تجلیات اند بزرگانند نزدیک خدای و نیکانند از روی
حسن و جمال و نورانیت توجیہ فی صحف مکرمۃ و آن آیات در صحیفہا بزرگ ہست یعنی آن اقوال
مرشدان بیان در صحائف دفاتر عالم معانی و حقائق ہست و آن بس گرامی ہست کہ از اسرار
الہیہ ہست مرفوعۃ مطھرۃ بلند بردہ شدہ و پاک کردہ شدہ ہست یعنی بلند قدر ہست از زیر
عالم امکان و پاکیزہ از لوث غیریت بایدی سفرۃ کرام بررۃ بدست نویسندگان ہست
کہ بقلم ارشاد بر لوح دل مسترشدان اسرار الہی رقم میزنند و ایشان بزرگانند و نیکانند
آن عالم معانی و حقائق در قبضۂ شہود آن شہسواران مضامار دولت ہست کہ بتیغ ریاضت
و مجاہدہ لشکر اعادی ہاد را کہ نفس و ہستی و خودی و خود پرستی ہست ہزیمت دادہ اند و

شهود الهی برده و ایشان بزرگان و بزرگ قدرانند که در پیشگاه قرب الهی تاج کرامت بر
سر نهاده و خلعت کمال در بر و نیکوکارانند که اعمال حسنه ایشان نتیجه بخش دولت مشاهده و قرب
ایزدی گشته هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ ه ز تو پا در بهشت نهادن ز ما دیدار تو
در دولت گشادن + ز تو از جان بریدن از جهان نیز + ز ما ایثار کردن بر تو هر چیز
قُتِلَ الْإِنْسَانُ مَا أَكْفَرَهُ هلاک کرده شد آدمی چه چیز کافر ساخت او را این
انسان جان مکاشف حضرت الجبروت است که مستغنی است از مراتب ما فوق یعنی دور انداخت
سفلی این انسان مکاشف ارباب حضرت الذات که کدام تلذذ مکاشفات سافله از دیده
دور کشش ساتر نور ذات گشت مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ از چه چیز آفریده است او را حق
تعالی یعنی با یکدیگر بدو اعتبار نظر کند در خود که مصدر وجود شریفش چه بوده و از کدام لطیف
ترین [illegible] ظهور او در عالم ناسوت شده مِنْ نُطْفَةٍ یعنی از آن ماده که منشأ و مصدر
اشیا است خَلَقَهُ فَقَدَّرَهُ آفرید او را پس تقدیر کرد او را نحو صلاح کار است
یعنی بعد از ظهور او در عالم کون تقدیر مکاسب جمیله در وجود او نهاد تا در طلب مشاهده کمر
ریاضت و مجاهده محکم بر میان جان بست ثُمَّ السَّبِيلَ يَسَّرَهُ پس راه بیرون آمدن
از رحم مادر بر وی آسان گردانید یعنی بتوسط ارشاد مرشدان سلوک راه علم وحدت
الوجود بر وی آسان ساخت تا از شکم مادر ناسوت نفس برآمده راه عروج بصحرای وحدات
الهی سر کرد ثُمَّ أَمَاتَهُ پس بمیرانید او را یعنی بعد از سلوک سبیل رشد شراب فنا
ملکوت در کامش ریخت فَأَقْبَرَهُ پس بخاک نیستی در آورد و بمکاشفه جبروت فانی مطلق
ساخت تا در اینجا نه از عالمش شعور ماند و نه از خودش خبر ه نه غیر از دوست چیزی
[illegible] نیست + نظر در دیده هم جزوی دگر نیست + نه غیر اندر جهان نام و نشان گو +

معاذ الله چه میگویم سبحان کو ثم اذا شاء انشره پس چون خواهد از خاکش
برانگیزد یعنی از وی کعبهٔ مطلب اعلی بیک منزل راه مانده اگر بیک عنایت ما بدوست
راهش گردد و قافله دولت زمام کشش ناقهٔ همتش شود زیارت کعبهٔ لاهوت نصیبش
آید که استعداد این قابلیت در فطرتش نهاده ایم و ابواب قبول فیض بر روی دلش
گشاده پس بیک انبهای انعام درباره او فرموده باشیم از خلقت به بهترین ماده و
تقدیر مناسب و تیسیر علاالت او در ملکوت و فنای او در جبروت چون باید که از
اسیری وا ماند و استقامت عبودیت بگردد کلا لما یقض ما امره حقا کلا و اکثر
این است یعنی آنچه امر کرده بودیم او را خدای تعالی که او بحکم ففروا الی الله مامور بود با نکه رو
توجه از خود به حقیقت نیافته همگی طالبش شود و نایب شود و او تیلذذ تماشای تعینات
چون مگس در عسل فرو رفته ه چون هما بر نقطهٔ شهباز مگس این عسل منتون ما
چون هما که بلند نیت بوتش هست + مرترا این خرابه جای بس است + فلینظر
الانسان الی طعامه پس باید که نظر کند آدم بسوی طعام خود که بدیه
حکمت با نچه عواقب تدبیر پیدا آورده یعنی باید که این مکاشفت مستغنی نظر را کرام و
انعام باشد که تدبیر غذای روحی و نفسی او از تجلیات و تعینات چگونه کردیم پس
مبدا غذای او را بیان فرمود انا صببنا الماء صبا بدرستی که ما ریختیم
آب را ریختنی یعنی ما از سحاب الطاف و عنایات باران علم وحدت بر زمین دل ریختیم
ثم شققنا الارض شقا پس شگافتیم ما زمین را شگافتنی یعنی بعد از
فیضان باران علم زمین ضمیرش را به نباتات تجلیات بشگافتیم فانبتنا فیها
حبا و عنبا و قضبا و زیتونا و نخلا و حدائق غلبا و فاکهة

وَعِنَبًا پس رویانیدیم ما دران زمین دانه که قابل غذای شما بود و تاک و سبت یعنی سبزی
که ساق ندارد چون سفانان و غیره و درخت زیتون و خرما بن و باغهای دیوار بسته و میوه ها
تر و خشک و این کنایت از همه تعینات عالم بود که بنور وحدت الهی متجلی گشته در نظر این
مکاشف جلوه گر شود مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ درحالتیکه برخوردار یست شمارا
و مر چارپایان شمارا یعنی این همه نباتات تعینات در زمین ضمیر شما هم برای تمتع ارواح
شما کردیم و هم برای بهائم نفوس شما که از روی مکاشفه وحدت غذای روح تواند بود و از
روی مشاهده تمتع نفوس فَإِذَا جَاءَتِ الصَّاخَّةُ پس چون بیاید آواز کننده
که هر که بشنود کر گردد و جواب آن محذوف است که بیند آنچه ببیند و این کنایت از تجلی
قهاری جلالی حضرت علی الاطلاق بود که چون بر سالک ظهور فرماید تعطیل بخشش همه حواس
او گردد و سالک آن روز نه بیند که اضافه و آینه او که در مراتب سافله داشت چه سان
از پیش نظرش مرتفع گردد نه شهود ماند نه مشاهد نه نظر بود نه ناظر ع
که کند آشنا درین قلزم + کاندرو گشت نوح کشتی گم + کی نشان یافتن باسمائی
قطره گم شده بدریای قطره در بحر هیچ پیدا نیست + بلکه بحر است قطره اصلا نیست
يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ در روز
فزع این صاخه روزی بود که بگریزد آدمی از برادر خود و مادر خود و پدر خود و زن خود و
فرزند خود این کنایت از تجرد از همه نسبت و اضافات بود که تجلی قهاری بیک زبانه او
با همه توابع و اضافات پاک بسوزد نه نام ماند نه خبر نه نشان ماند نه اثر ع ای خوش
آن لحظه که از جان و جهان برخیزیم + همه او باشیم پس از میان برخیزیم + لِكُلِّ امْرِئٍ
مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ مر هر کسی را از ین مردم آن روز مهمی بود

کہ بی نیازش وا دارد از مشغولی بدیگران یعنی ہر عارفی را ازین مکاشفات لاہوت در وقت
این تجلی قہاری حضرت علی الاطلاق حالتی و شانی بود کہ بباطن خود چنان مشتغل باشد کہ
اصلا اضافات و نسبت یادش نیاید و اینہا ہمہ کنایت از استہلاک و استیصال کلی
است بکلی در نور تجلی ذاتی وُجُوہٌ یَّوْمَئِذٍ مُّسْفِرَۃٌ ضَاحِکَۃٌ مُّسْتَبْشِرَۃٌ
رویہا در آن روز تابان باشد و درخشان و خندان و فرخناک و این گروہ مسفرۃ الوجوہ
اشجاعت باشند کہ بحکم یا ایہا الذین آمنوا آمنوا باللہ و رسولہ بایمان شہود حقیقی فائز
شدہ برسول کہ کنایت از تعینات عالم است مومن گشتہ اند و ہمہ این قیود و تعینات
کیفیت آن بی کیف و رنگ آن بیرنگ بینند و ایشان بر مسند کمال تمکین متمکن بودہ
صاحب ارشاد باشند و در عالم ظاہر حفظ حدود و اوامر الہی و قیام بر شرائع نبوی مشغول
روزگار ایشان بود و فرق دولت ایشان تاج و ممن خلقنا امۃ یہدون بالحق است
و قامت کمال ایشان بخلعت اولئک الذین ہدی اللہ فبہدیہم اقتدہ پیراستہ سرفرازی
بدیشان کرم و اقلیم مقتدائی بایشان مسلم وَوُجُوہٌ یَّوْمَئِذٍ عَلَیْہَا غَبَرَۃٌ
تَرْہَقُہَا قَتَرَۃٌ فرو گیرد ایشان را سیاہی و تیرگی و این گروہ آنہا باشند
کہ در سراپردہ حضرت اللہ کیفیت بار یافتہ مستوران قباب غرت باشند و ظلمت
سواد الوجہ فی الدارین بر روی ایشان نشستہ و ابواب اقتدائیت و تمکین بر روی
ایشان بستہ ہموارہ مجذوب و مغلوب الحال بوند اُولٰئِکَ ہُمُ الْکَفَرَۃُ الْفَجَرَۃُ
این گروہ مغبرۃ الوجوہ ایشانند کافران و عاصیان و این گروہ ارباب تلوین اند کہ
ساتران خود اند در نور حق و عاصیان اند در حدود شرائع نبوی ۵ بدبیلے
محیط اندر فتادہ + عنان حفظ خویش از دست دادہ +

بسم الله الرحمن الرحیم از ابن عمر رضی الله عنه منقول است که هر که خواهد احوال
قیامت را معاینه نماید سوره اذا الشمس کورت بخواند همچنین اگر سالک خواهد که بر وقایع و
احوال فنا مطلع گردد در معانی این سوره نظر تامل فرماید اِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ
چون آفتاب پیچیده شود و نور او زائل گردد وَاِذَا النُّجُوْمُ انْكَدَرَتْ و چون ستارها
تیره و تاریک گردند یعنی چون تعینات موجودات از نظر سالک پوشیده شود و تخصیص
ذکر شمس و نجوم بنا بر کمال ظهور و نورانیت اینها باشد وَاِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ
و چون کوه‌ها از جای برکنده و رانده شود و این اشاره به رفع رسوخ عقاید غیریت بود که
بوجود ما سوی قائل بوده وَاِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ و چون ناقه حامله ده ماهه واگذاشته
شود که هیچکس پروای حراست آن نکند و آن بهترین اموال عرب است یعنی چون نفائس
اموال و اسباب دنیوی که دل بر جمعیت آن بسته بود همه را واگذارد وَاِذَا الْوُحُوْشُ
حُشِرَتْ ای ماتت و چون دواب وحشی حشر کرده شوند یعنی میرانیده شوند و این
کنایت از رفع اخلاق بهیمی و سبعی است یعنی چون اوصاف ذمیمه او از حب تنعم
تمتع دنیا و حرص و حسد و غیر ذلک مستاصل و لاشی گردد وَاِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ
و چون دریاها باهم آمیخته شوند و شور با شیرین ممتزج گشته یک دریا شود یعنی دریا
عالم شهادت با بحر عالم معنی مختلط گردد و کثرت را با وحدت معیت حاصل آید وَاِذَا
النُّفُوْسُ زُوِّجَتْ و چون نفوس جفت گردانیده شود یعنی چون نقوش نفوس و تعینات
ایشان را با تجلی روحی جفت سازند وَاِذَا الْمَوْءُدَةُ سُئِلَتْ بِاَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ
و چون زنده در خاک کرده پرسیده شود که بچه گناه کشته شد یعنی آنها که استعداد فطرت
روحی را در بازیچه عالم خاک ضائع ساختند بزبان حال از ایشان مسالت نمایند

که حبیب اگوهر را بدین لطافت که از نفائس و بدائع الهی است از دست روزگار خود دیده
عالم بالای ناسوت انداختید و اذا الصحف نشرت و چون نامهای اعمال
را باز کشاده شود یعنی چون نتایج اعمال سالک از ریاضات و مجاهدات ظاهر گردد
از مجاهده تحریک المشاهده است بحصول دولت کشف بلند و ارجمند شود و اذا السماء کشطت
و چون آسمان از جای بر کنده شود یعنی بظهور تجلی الهی آسمان بر هیأت و کیفیت خود
نماند و صورت او هیچ معنی شود و اذا الجحیم سعرت و چون دوزخ تافته شود یعنی
تجلی قهری مرا فروخته گردد تا خس و خاشاک هستی و خودی سالک را یکسر به
سوخته و لاشی سازد و اذا الجنة ازلفت و چون بهشت نزدیک گردانیده
شود بدوستان و این بهشت همان بهشت است که در صفت او واقع شده ان لله
جنة لیس فیها حور و لا قصور بل الجنة احد الله در جنت تو نازو نعمت + در جنت
خدای جنت + اینجا همه خوردن و چشیدن + و اینجا همه روی دوست دیدن +
گفتم بدل با امید + وصل تو بود بهشت جاوید + یا چنان گفته آید که اذا الشمس کورت
یعنی چون آفتاب آسمان حقیقت از نظر مکاشف پوشیده و متواری گردد و اذا النجوم
انکدرت و چون کواکب تعینات مجازیه که بنور وحدت الهی متجلی اند نیز پوشیده شود و اذا
الجبال سیرت و چون کوه تا همه قیود و تعینات چه از عالم حقیقت و چه از جهان مجاز بر روید شود
و اذا العشار عطلت و چون نفائس احوال که این مکاشف از اکتساب دولت تجلیات
دو عالم جمع کرده و اندوخته بود همه را گذاشته و اذا الوحوش حشرت و چون حشر اصنافات
اضداد و وحوش از تعینات مجازیه و قیود حقیقت همه در صید گاه عالم حقیقة
بجائم تجلیات وحدت صرف و اذا البحار سجرت و چون دریای واحدیت با بحر احدیت

گردد و برزخی که فاصل بود درمیان این دو دریا ازمیان برداشته شود بحر ازل با بحر ابد
بیامیزد واذا النفوس زوجت و چون نفوس را با ارواح علوی اتحاد بخشند و بحکم
المحدث اذا قورن بالقدم لم یبق له اثر النفوس متحده همه مستهلک و متاصل گردد و
همه روح علوی ماند و بس واذا الموءدة سئلت بای ذنب قتلت و چون سالکان که در تجلیات
ملکوتیه و جبروتیه نفاست گوهر استعداد اصلی خود را سبک مایه ساخته اند پرسیده شوند
که لطافت روحی خود را که قرارگاه او حضرت علی الاطلاق است بچه تقصیر درین مقامات
در باختند واذا الصحف نشرت و چون نتایج اعمال این سالکان مکاشف ظاهر کرده شوند
تا هر کدام مرجع و مسکن خود را دریابند واذا السماء کشطت و چون آسمان حقیقت و مجاز
بحجبات ظهور تجلی اطلاق از نظر مکاشف برکنده شود واذا الجحیم سعرت و چون آتش تجلی
قهاری ذاتی برافروخته شود تا همه قیود و تعینات همه بدو گردد واذا الجنة ازلفت
و چون بهشت تمکین با این مکاشفان الکیف نزدیک گردانند تا برسند بنعمت عقل کلی
بوده محظوظ بهمه تجلیات الٰهی باشند چه در عالم ظاهر و چه در عالم باطن و جواب دو
توجیه همین آیت است که علمت نفس ما احضرت آن زمان بداند هر نفسی خیر را
که با کتاب حاضر کرده باشد از تجلیات عوالم الٰهی فلا اقسم بالخنس سوگند
بنجوم بستارگان رجوع کننده بمقام خود این ستارگان عرفا کرام اند که بمقتضای
اصحابی کالنجوم بایهم اقتدیتم نجوم آسمان هدایت و ارشاد اند رجوع کننده اند بقرارگاه
اصلی و معاد حقیقی خود الجوار الکنس رونده اند و پنهان شونده در مغارب خود یعنی
قسم بآن عارفان که راجع اند بمقام اصلی خود و همواره در سیر منازل عروج گرم روا
مصطفر استقامت اند و بوسیله شریعت سلوک در مغرب شهنشاهانه لاکیفی متواری محتجب گردند

کہ ان الذی فرض علیک القرآن لرادک الی معاد وَاللَّیلِ اِذَا عَسعَسَ و سوگند
شب کہ چون تاریک گردد یعنی سوگند بشب وحدت کہ بحکم وجعلنا اللیل لباسا ہمہ تعینات
کثرت را از نظر مکاشف بپوشد وَالصُّبحِ اِذَا تَنَفَّسَ و سوگند بصبح چون نفس زند
و بدمد و این صبح کنایت از افاقت عارف باشد کہ بطلوع این صبح تعینات اشیا
در نظر عیان گردد اِنَّہٗ لَقَولُ رَسُولٍ کَرِیمٍ بدرستیکہ این قرآن ہر آئینہ خواندن
پیغمبریست کہ بزرگ است یعنی ہر آئینہ اینہمہ وقائع و احوال فنا و اسرار حقائق و معارف
کہ خواندہ شد سخن آن انسان کامل است کہ یا حضرت ما و نائب درگاہ ماست لقا
طالب بزرگ است کہ سر سلطنت و مکاشفات اسمائی اوست پس سخن او حق
و بآن بگروید من یطع الرسول فقد اطاع اللہ ذِی قُوَّۃٍ قوی و توانا است کہ بنا
استظہر و سر و مند شدہ عِندَ ذِی العَرشِ مَکِینٍ نزد خداوند عرش صاحب
جاہ و منزلت است و کدام جاہ و منزلت بیش از آن بود کہ از تنگنای عالم امکان بہ بارگاہ
وجوب راہ یافتہ سلطان قرآن بردہ شدہ در اداء ارشاد و ثَمَّ اَمِینٍ و وحی
گذاری و رازداری امین است یعنی در آنچہ میگوید شائبہ خلافی نیست ہمہ از روی کشف
و الہام الہی میگوید وَمَا صَاحِبُکُم بِمَجنُونٍ و نیست رفیق شما کہ رسول است
دیوانہ یعنی این حرف سعادت را کہ بزبانش این وحی الہی است در بیان حقائق و معارف
اگرچہ آن در عقول قاصرہ شما مستبعد و مستحیل مینماید بجنون نسبت نکنید کہ این حرف
قرین بعقل خود و هم + کاینجا خرد ابترست و هم + این حرف ز عقل بار و لیست +
کاینجا ہمہ عقلہا جنونست + وَلَقَد رَاٰہُ بِالاُفُقِ المُبِینِ و بتحقیق کہ دیدہ است
رسول ما را در افق روشن کہ مطلع آفتاب است یعنی دیدہ است این عارف محقق حق

نهایت کشف در کناره آسمان حقیقت الحقائق و آن کناره عبارت از حضرت الاجمال است
که عبارت است تعین اول پس وحی آنچه از اسرار الهیه گوید راست و یقین داشته باشید که حدیث
میگوید نه شنیده وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ و نیست آن رسول بر امور و احکام
وحی غیب بخیل که ناگوید و بیان نموده یعنی نیست این وحی گزار اسرار و حقائق عالم غیب
بخیل که در تلقین و تبیین آن بخل ورزد بلکه برای تحریص و ترغیب شما در رسیدن ارشاد نشست
کتاب اسرار و حقائق الهیه همواره بیان می فرماید تا مستفید گردید به موجب آن عامل
باشید وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ و نیست این بیان وحی سخن شیطان رانده
یعنی نیست این بیان مرشد از حقائق و معارف از تلقینات و مفتریات نفسی نفس
کرده و انداخته شده است از اباطیل قرب بازدی هرچه او گفت راست دان و درست
این کلمات از راستی نشست + فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ پس کجا میروید شما و کدام
راه سپر میکنید جز این سخن او که برآلهیه متضمن منافع و فوائد شما است متمسک گردید بدان عمل نمی کنید
إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ نیست این وحی مگر پند برای عالمیان یا نیست رسول مگر
پند دهنده برای اهل عالم یعنی نیست این مرشد و بیان حقائق و اسرار مگر نفعی و فایده
برای عالم لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ مر کسی را که خواهد بر سبیل هدایت
مستقیم گردد یعنی فائده این همه اسرار و تلقین حقائق مر کسی راست که میل استقامت داشته
باشد به جاده رشد و هدایت وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ و نخواهید
شما آنکه بخواهد خدای تعالی آن را یعنی نخواهید و نطلبید شما از مطالب مکاشفات مگر آنکه تو
فیق دهد شما را استعداد طلب و حصول آن مرتبه شما داده باشد تا همواره سعی و جهد شما
در حصول آن باشد و بس وما منا الا له مقام معلوم رَبُّ الْعَالَمِينَ آن خدا که

پروردگار عالمیان است یعنی مشیت همه شما وابسته مشیت آن ذاتی است که مربی و
حافظ همه تعینات عالم است

بسم الله الرحمن الرحيم اِذَا السَّمَآءُ انْفَطَرَتْ چون آسمان شکافته شود
یعنی چون آسمان حقیقة الحقائق باظهار التفات بجانب شئونات ذاتی و قابلیات
شکافته و اطلاق را سبیل تماشای خود بصور قیود از اوج لاکیف نزل نماید وَاِذَا
الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ و چون کواکب فرو ریزند یعنی کواکب تعینات از آسمان الوهیت
بعالم علم و از علم بعالم عین فرو ریزد وَاِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ و چون دریاها روان کرده
شود که بعضی را راه در بعضی گشایند تا همه یک دریا گردد یعنی دریاهای عالم غیب بطون
علم و قابلیات در جوش آید و همه در بحر شهادت مختلط شده یک دریا گردد چه نشأه
عالم شهادت که اکمل المظاهر است مجموعه ایست که همه عوالم الهی در وی تعبیه یافته است وَاِذَا
الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ و چون گورها برهم زده شود تا اموات و دفائن بیرون افتد یعنی خاک
ناسوت را برهم زده مردگان حضیض الثری کثرت را از خاک ناسوتیه بوسائل ریاضات
برآورده بعالم مکاشفات علیه عروج دهد عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ وَاَخَّرَتْ
بداند هر تنی انچه را از اول عمر از علم و انچه آخر کرده از کشف یعنی چون انفطار آسمان
الوهیت و انتشار کواکب تعینات واقع شود هر نفس آنچه در وی علم معلوم نا رفته شد
بعث قبور اندر وی عروج بکشف عیان هست آن زمان بداند هر چه ماقبل تعیه کلام خود
کشف خود یا که اصل و حقیقت او چه بوده است يَا اَيُّهَا الْاِنْسَانُ مَا غَرَّكَ
بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ ای گرامی آدمی چه چیز مغرور ساخت و فریفت ترا تا انکار او
سیمای خود که هر که هست دان بینی هست [illegible] ای سالک

دولِ همت که تعلیم خورسند بود چون افسرده فطرتان از سیر و سلوک باز مانده کدام
همچو ... تا ناسوتی ترا فوقیت و بازداشت از عروج بارگاه مکاشفه رب که بزرگ
بهره است از نسبت کثرت و دوئی و منزه است از شرکت وجود غیره ای گل آلوده
این ویرخانه + چند در عالم خاک تنگ و تاز + سر ازین خاک مجازی برکن + راه
سوی منزل اصلی سرکن که بوده در پردهٔ عزت وطنت + مستظل لطف ازل جان
و تنت پیش ازین عاقبه دهر آشوب + بود امکان تو همراه وجوب + ای شیدا ز وطنت
دوری چیست + وقفه در منزل مهجوری چیست + از وطن غیبت تو زنهار است +
زانکه حب وطن از ایمانست + الَّذِي خَلَقَكَ آن خدای که آفرید ترا یعنی تو هیچ
نبود ترا خلعت هستی از تشریفات وجود پوشانیده و هستی خودت جای داده است
ساخت فَسَوَّاكَ پس تسویه اعضای تو کرده بود و از نقصان سالم داشت یعنی
در راستی اعضا دل تو نقصان را راه نداد چون بر حسب تحصیل قیام تمالی هیچ چیز مانع
وصول تو بمراتب کمالات نتواند بود فَعَدَلَكَ پس بگردانید ترا در خلقت بعین تو
از بهائم و سباع یعنی بگردانید ترا از خلقت صفات بهیمی و سبعی و بمقتضای تخلقوا
باخلاق الله استعداد اتصاف باخلاق خودت داد فِي أَيِّ صُورَةٍ مَا شَاءَ
رَكَّبَكَ در هر صورتیکه خواست ترکیب داد ترا و درهم بست یعنی خمیرمایه وجود ترا در عالم
از عوالم ستگانه بسریان ذات خود مرکب ساخت هم هیکل ناسوتی ترا در ناسوت و
هم خلقت لطیف ترا در عالم ملکوت و هم وجود حقیقی ترا در عالم ملکوت و هم وجود حقیقی
ترا در عالم جبروت كَلَّا چنین است که آدمی تعلیم خورسند باشد و پس و قدم از
سلوک سبیل مکاشفه بازکشد بَلْ تُكَذِّبُونَ بِالدِّينِ بلکه تکذیب میکنید

روز جزا یعنی نه آنست که راه وصول بنده ببارگاه الهی مسدود است بلکه شما بسبب غفلات
نفس محجوب شهود حق را باور ندارید و از قصور دل مستبعد می پندارید فان علیکم
لحافظین یعنی حال آنکه بر شما نگاه بانان اند که حفظ اعمال شما میکنند یعنی مرشدان
بر شما نگاهبان گماشته ایم که هر وقت با شما حاضر اند و شما را بخیر مصالح روز شمار است ارشاد
میفرمایند و بمکاشفات الهی دلالت میکنند و شما با وجود این شهود منکر بوده
می باشید و این مرشدان آن عالی فطرتان اند که بشر آن صحبت ایشان
تا حق است کراما کاتبین برگماشته و بکرم مکرمت شهود الهی و نویسندگان
بر الواح قلوب ارباب رشد بقلم هدایت نقوش اسرار ایزدی رقم میفرمایند
یعلمون ما تفعلون میدانند انچه شما میکنید انکار شهود و جز آن با عقد بعلم
وحدت الوجود ان الابرار لفی نعیم بدرستیکه این نیکوکاران در بهشت اند و
این ابرار ارباب رشد و هدایت که با صیقل تسلیم خود را بدست اطاعت مرشدان
کمال سپرده اند یعنی این نیکوکاران که با موقعیت اطاعت در آنچه در بهشت شهود
و مکاشفه الهی اند و کدام بهشت که آنجا بحکم لم تذقنی فی المذاقات و لم تلبسنی فی الملبوسات
در اطعمه و اشربه و امتعه و البسه بهره منظور نظر دولت شان جز جمال ایزدی نیست
بیت چو گل شبنم بگل رو میتوییم + و گر مشک اند بوی تو بوییم + غرض در هر چه ارم
روی امید + بود رویت ز هر سو پیش رویم + اینما تولوا فثم وجه الله وقت ایشان
است و چون شما ای ارباب انکار لیاقت و قابلیت خطاب مستطاب الهی ندارید رو
التفات از شما بسوی اعراض میگردانند و میفرمایند فان الفجار لفی جحیم
و بدرستی که منکران الهی گردن او بار از اطاعت مرشدان روزگار پیچیده اند و شما

ایشان را بسمع قبول نشنیدند در دوزخ شوند و چنانکه یَصْلَوْنَهَا یَوْمَ الدِّینِ
در آیند در آن دوزخ روز جزا که روز شهود الهی است بر مخالفان ایشان خود امروز هم محبوس
تادیبه فراقند امانه از همه تلذذ و علم فراق را فراق نمی دانند و از نهایت نادانی کمال
می پندارند و عذاب حقیقی بر ایشان آن روز واقع شود که این ناقص فطرتان به احوال آنها اطلاع
یافته خود را از آن دولت محروم و مهجور بینند وَمَا هُمْ عَنْهَا بِغَائِبِينَ
و نیستند ایشان از آن دوزخ غائبان و جدا شوندگان چون ایشان منکر در نشئه دنیا بوده
اطاعت اوامر مرشدان مربی نکردند حق تعالی بعد از احوال کفار تعظیم شان روز جزا میفرماید
وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ ثُمَّ مَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ
و چه دانی تو که چیست روز جزا باز چه دانی که چیست روز جزا و این از روی
تعظیم شان آن روز می فرماید که چه دانی که روز شهود چه روز است و ایشان در آن روز
بچه نعیم بهره مند و بچه کرامت بلند سرفراز گردند یَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِنَفْسٍ شَيْئًا
روزی که مالک نشود هیچ نفس برای هیچ نفسی چیزی را از منفعت و مضرت یعنی روز شهود
آن روزیست که این مکاشفان را هیچ حرکتی و سکنتی از نفس و هستی خود نباشد
هستی ایشان که عاریت و امانت الهی بود همگی بحکم الیه یرجع الامر بحق نسبت و هستی
حق گردد وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ و حکم در آن روز خدا را باشد پس چون هستی ایشان
همه هستی حق شود و هر متاع ایشان که ایشان از جهان نسبت و اضافات با خود داشتند
غرق طوفان لجهٔ احدیت گردد همه حق باشد حکم مراد ما بود در اینجا از در امی سرا پرده
عزت خطاب رسد که لمن الملك اليوم پس هستی ایشان بزبان حال گوید لله الواحد القهار
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ وای مر کم پیمایندگان را

ویکیل و وزن الَّذِیْنَ اِذَا اکْتَالُوْا عَلَی النَّاسِ آنانکه چون می پیمایند
برای خود از مردمان یَسْتَوْفُوْنَ تمامی می پیمایند مطففین عبارت از مکاشفان
مجاز و حقیقت باشد که از مرشدان صاحب کمال حقائق و معارف الهی تمام استرشاد
می کنند و از آنجا که فطرت ایشان بنجل سرشت افتاده از اتفاق ارباب استحقاق امساک
می ورزند و از طریق رسالت و تبلیغ ودائع اسرار الهی انحراف مینمایند حق تعالی ذم
احوال ایشان می فرماید که وای برین کاهندگان حقوق اهل استحقاق را که خود از مرشدان
تعلیم معارف تمام میکنند. وَاِذَا کَالُوْهُمْ اَوْ وَّزَنُوْهُمْ یُخْسِرُوْنَ و چون
بپیمایند یا وزن کنند حقوق دیگران را کم دهند یعنی در ارشاد مسترشدان بخل ورزند و بخود
راه ندهند و اگر دهند فراخور استعداد آن جماعت ندهند. اَلَا یَظُنُّ اُولٰٓئِکَ اَنَّهُمْ
مَّبْعُوْثُوْنَ لِیَوْمٍ عَظِیْمٍ آیا نمیدانند آن گروه آنکه ایشان برانگیخته شدگانند برای
روز بزرگ یعنی یقین ندارند که ایشان را بعث بعد از فنا خواهد بود برای کشف حضرت الله
بارشاد و تلقین پس اگر ایشان بچشم تامل نظر کنند که وصول ایشان بآن درجه علیه
جز بارشاد مرشدان نخواهد بود هر آئینه عنان از راه امساک بپیچیده در افاده مسترشدان مستعد
بدل مجهود نمایند و بموجب خبر فیض اثر کمن وسع وسیع مائل بوده تکمیل طالبان را وسیله
کمال خود دانند که کلموا الناس علی قدر عقولهم و آن یوم عظیم چیست یَوْمَ یَقُوْمُ النَّاسُ
لِرَبِّ الْعٰلَمِیْنَ روزیکه بر پا ایستند مردمان از برای پروردگار عالمیان یعنی آن سعد
که هستی همانا مر خدای را و از ایشان هیچ با ایشان نمانده بود و نسبت اضافات
ایشان همه ساقط گردد که یُنَادَوْا لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ کَلَّا اِنَّ کِتٰبَ الْفُجَّارِ لَفِیْ سِجِّیْنٍ
حقا که نامه اعمال دروغ گویان و بی فرمانان در سجین است و این تمامی منکران وحدة الوجود

که وجود واحد را بنوع لسنت بکثرت ولقد دمیکنند و سجین اشارة بعالم ناسوت بود
یعنی مآل ومآل ومرجع اعمال این منکران وحدت منحصر برمحض ناسوت است کاز شام تا صباح
واز صباح تا شام مشغول بمال وملاهی وشغوف دمائم ومناهی اند. وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا سِجِّيْنٌ
چه دانی ای مستمع که چیست سجین كِتٰبٌ مَّرْقُوْمٌ کتابی است نوشته شده یعنی بتنقش
بنقوش تعینات کثرت است که احوال آن روزگار خبر بنقوش تکثر از آن نمی بینند وخیر حروف
تعدد نمیخوانند وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ وای آن روز مکذبان را که چون گرم روان
بوادی طلب رخت بسر منزل شهود کشند دران وقت این واماندگان تیه حرمان را از
اطلاع براحوال ایشان جز خار ندامت در پای نقد حسرت بر کف نبود اَلَّذِيْنَ يُكَذِّبُوْنَ بِيَوْمِ الدِّيْنِ آنانکه تکذیب میکنند روز جزا را یعنی تکذیب اقوال عرفا وکبار میکردند در
اخبار از کشف وحدت وباستبعاد میگفتند ع خاک را با خدای پاک چه کار
با التراب ورب الارباب وَمَا يُكَذِّبُ بِهٖٓ اِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ اَثِيْمٍ وتکذیب نکند روز
جزا را مگر هر گناهکاری از حد در گذشته که در اثبات وحدت عناد ورزد وکثرت را بر وحدت نسبت
کند واین تجاوز بود از حد وگناهی باشد عظیم اِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِ اٰيٰتُنَا قَالَ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ چون خوانده شود برین مکذب متعدی آیات وحدت ما گوید این افسانهٔ
پیشینیان است وسخنان هرزه دور از وقوع که پیشینیان بدان تکلم کرده اند هیچ اثر
بدان مترتب نشد كَلَّا بَلْ رَانَ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ مَّا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ نه چنین است
که ایشان میگویند که قرآن اساطیر اولین است بلکه پرده انداخته است بر دلهای
ایشان آنچه بودند ایشان که کسب میکردند یعنی اخبار واقوال عرفا در اثبات وحدت جز
نه حکایات بی معنی است بلکه انکار ایشان بدان جهت است که اشتغال بمتعلقات عالم ناسوت

از غفلت دل ایشان انداخته لهم قلوب لا یفقهون بها و لهم اعین لا یبصرون بها

کلا انهم عن ربهم یومئذ لمحجوبون حقا که ایشان از خدای خود

آن روز [illegible] یعنی آن روز که ارباب النعیم مکاشفه برروی دل ارباب کشف

بکشایند [illegible] محفل انس شراب شهود بر ایشان به پیمایند این متمتعان

حظوظ [illegible] بدیدار [illegible] محجوب و مهجور باشند و از نیم نگاه [illegible] دولت

نصیب [illegible] ثم انهم لصالوا الجحیم بیشتر ایشان در آیندگانند به دوزخ

مقر و ماوای این محجوبان [illegible] دولت در دوزخ بعد و حرمان باشد ثم یقال هذا

الذی کنتم به تکذبون پس گفته شود که این عذاب آنست که بودید شما که تکذیب

آن میکردید یعنی چون مطلع شوند این دور افتادگان دوزخ حرمان بر احوال این دولتمندان

مکاشفه که تارک دولت ایشان بتاج اقبال مکاشفه متوج و مباهی بود و خود را بسبب

محبوس ما و بیادیار و اشنا گفته شود ایشان را که این همان عذاب و عقاب هجران و حرمانست

که چون ترغیب و تحریص شما بعروج بمراتب کشف میکردند و اشتغال بتمتعات نامتناهی

بعذاب فراق و عقاب افتراق نسبت میفرمودند باور نمی داشتند همین مال و امانی

دنیوی را قبله روزگار خود ساخته از خدا دور افتاده و از دولت شهود او مهجور بودند کلا ان

کتاب الابرار لفی علیین حقا که کتاب اعمال نیکوکاران هر آینه در علیین بود یعنی

نتایج اعمال این نیکوکاران که دل از قید و تعلق ماسوی خلاص ساخته و نفی همه شرک

کثرت و غیریت نموده قدم طلب در راه مجاهدات و ریاضیات که وسیله حصول دولت

شهود الهی است زده اند در بهشت مکاشفه بود و ما ادراک ما علیون

و چه دانی تو که چیست علیون کتاب مرقوم کتابی است نوشته شده یعنی چه دانی

که چیست بهشت مکاشفه نسخه ایست مرقوم و مفصل چیست بتفصیل علمی و اعیانی چه در عالم ملکوت
و چه در عالم جبروت يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ گواهی میدهند بر حقیقت شهود این ابرار مقربان
که مشاهدان حضرت علی الاطلاق اند یعنی آفرین میکنند بر بذل مجهود و نیل مقصود ایشان
درین مساعی جمیل ایشان مثمر نتایج عالیه شده إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ بدرستی که این
ابرار که جزوی از مفاتیح احوال ایشان برخواندی هر آینه در بهشت با نعمت شهود ایزدی مبتهج
و مسرور باشند که همواره در بساتین عالم مجاز و حقیقت تماشای اشجار تعینات که از چشمه سار
وحدت الهی سیراب و تازه اند محظوظ و متمتع اند لهم جنات تجري من تحتها الأنهار عَلَى
الْأَرَائِكِ يَنظُرُونَ بر سریر وقت نشسته باشند متکی که نظر میکنند بتماشا
بهشت و نظرگاه این دولتمندان بهیچ چیز نگرند جز جمال الهی نبود تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ
نَضْرَةَ النَّعِيمِ بشناسی تو ای مخاطب در رویهای ایشان تازگی انعمه بهشت که جمال
ایشان از کثرت صفا آئینه خدانما شده از بسکه لمعات انوار از جبین روزگار ایشان هویداست
بحکم إذا تجلى الله لشيء خضع له كل شيء چهره ایشان از قبله امید عالمیان شده يُسْقَوْنَ
مِن رَّحِيقٍ آشامانیده شوند ایشان از شراب خالص که از آمیزش کثرت و غیریت
پاک باشد مَّخْتُومٍ مهر کرده شده یعنی مهر نهاده بران شراب شهود و آماده داشته برای
این ابرار که بجز دست ایشان دست هیچ نامحرمی بدان نرسد خِتَامُهُ مِسْكٌ که ختم آنست
او برائحه مشک بود یعنی در حین تنزل ایشان از وقت شهود مستی آنحال در ایشان باقی
بود وَفِي ذَٰلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ و در حصول امثال این دولت
رغبت کنند گو رغبت کنندگان بتجرع شربت ناخوشگوار تمتعات ناسوتیه از لذت
این نعمت جاوید وا نمانند وَمِزَاجُهُ مِن تَسْنِيمٍ و آمیختگی آن رحیق از تسنیم است

یعنی آن رحیق وحدت کہ این مکاشفان در محفل ملکوت و جبروت با قدح عین و اعیان
نوش می کنند مزاج آن از زلال وحدت صرف ہست چہ سرچشمہ ہمہ این مراتب ہمان ذات
مطلق ہست و آب اینہمہ انہار از ہمان دریا ست و آن تسنیم چیست عَیْنًا یَّشْرَبُ
بِهَا الْمُقَرَّبُوْنَ چشمہ ایست کہ بنوشند ازان مقربان بساط قدس و نزدیکان محفل
انس پس ورد آشامان بزم تعینات عینی و اعیانی را باید کہ بممزوج قناعت نکنند
واز تسنیم خالص برغم جمعی کہ بدردی مقامات سافلہ خورسند بودہ ازان انکار و از مقصود
محروم نگذارند و دانند کہ ہیچکس را ازان نصیب نیست کہ مقربان بارگاہ عزت تجرع آن جام
عشرت بہرہ مند کہ توقیع عَیْنًا یَّشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُوْنَ بر نامہ دولت ایشان ثبت ہست
اِنَّ الَّذِیْنَ اَجْرَمُوْا بدرستی آنانکہ کافرند و مجرم کہ از وحدت الوجود منکر اند
و وجود واحد را کثرت نسبت میکنند کَانُوْا مِنَ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا یَضْحَکُوْنَ
ہستند کہ از احوال مومنان مشاہد خندہ میکنند و از کمال بد النفسی و فرط جہل
بیرون گار این ابرار کہ بشہود ایزدی خاصہ اند استہزا دارند وَاِذَا مَرُّوْا بِهِمْ یَتَغَامَزُوْنَ
و چون بگذرند برین دولتمندان مکاشف بچشم و ابرو بیکدیگر استہزا اشارہ کنند
کہ چرا تضییع روزگار میکنند و از تمتعات دنیویہ چرا بہرہ نمیگیرند وَاِذَا انْقَلَبُوْا اِلٰی
اَهْلِهِمُ و چون برگردند بسوی اہل خود یعنی بیایند این منکران بسوی این بدبران
بیدولت کہ ہم کیش و ہم آئین ایشانند انْقَلَبُوْا فَکِهِیْنَ بیایند خوشحال و
شادمان نہ از خدا خبری و نہ از روش این مومنان مشاہد بر ایشان اثری ع
چون گاو خران بسبزہ چراگاہ + آگندہ شکم بدانہ و کاہ + مشغول بآب و دانہ خویش +
در خواب خوش از فسانہ خویش + وَاِذَا رَاَوْهُمْ قَالُوْا اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ لَضَآلُّوْنَ

وچون ببینند این بی‌ایمانان خداپرست را استهزا گویند ایشان سراسیمه گمراه شده اند
مثل شهوت شما فریب [illegible] خود پندارند وما ارسلوا علیهم حافظین
وحال آنکه فرستاده نشده اند این منکران بدین مسلمانان متکفل نگاهبانان تا حفظ
اعمال واحوال می‌کرده باشند وخبر مطابق خیالات فاسده خود بدیشان [illegible]
نمایند وایشان را از سلوک سبیل هدایت باز دارند فالیوم الذین آمنوا من الکفار
یضحکون پس امروز آنانکه مومنان اند از حال منکران [illegible] یعنی در حال آنکه [illegible] ولایت
شهود از مطلع عزت برین مومنان طلوع نموده ایشان بر احوال ظلمتیان [illegible] گشته
ناسوت خنده دارند علی الارائک ینظرون بر تختها نشسته باشند که نظر
میکنند برین کافران منکر یعنی بر سریر وقت شهود متکی بوده بر پریشان حالی و تیره روزگار
این ناسوتیان منکر می‌بینند که چه‌سان در بادیه بعد و حرمان محبوس و مایوس اند
هل ثوب الکفار ما کانوا یفعلون آیا جزا داده شدند کافران
آنچه بودند که می‌کردند یعنی جزای اعمال و افعال این منکران بدیشان رسید که الابد
در دوزخ فراق باشند و معاقب اگرچه از بی‌بصیرتی ندانسته‌اند

بسم الله الرحمن الرحیم اذا السماء انشقت چون آسمان شگافته
و پاره پاره شود یعنی چون آسمان حقیقت سالک که تعین اعیانی اوست بشگافد یعنی
ظهور تجلی ذاتی پاره پاره گردد و ازهم بپرد تا در نظر سالک اثری ازان نماند واذنت لربها
وحقت واطاعت کند آسمان در شگافتن خود مر حکم خدای خود را و سزاوار شده
بانکه اطاعت حکم او نماید که همه قیود و تعینات حقایق مقیدات مر اطلاق و کیف بی
بیکیف است پس چرا اطاعت امر او نکند که محکوم را از انقیاد امر حاکم گریز نیست واذا

الْأَرْضُ مُدَّتْ و چون زمین کشیده شود تا هیچ شکن و چین از جبال و تپها
در و نماند یعنی زمین وجود کونی سالک نیز بظهور غلبهٔ ذات صاف و هموار شود و قید همه اطلاق
گردد ٥ چون ذات کند صفات را صید + اطلاق نماشود همه قید + این رشته اگر
دوتا نماند + بینی که بجز حسد انماند + گر نشوی خدا ولیکن + واجب بینی بقید ممکن +
وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ و بیندازد زمین آنچه در وست از کنوز و اموات و خالی
شود یعنی براندازد زمین وجود او هر چه از صفات کثرت و غیریت در و پنهان بود و از همه منقطع
و اسباب هستی تهی شود وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ و انقیاد نماید زمین در القا و تخلیه
فرمان پروردگار خود را سزاوار است باین امتثال امر که این قید نیز از همان لی قیدا ست
و جواب اذا آنکه بینی در آنوقت آنچه بینی یعنی چون غلبهٔ تجلی ذاتی همه قیود ات تعینات علمی و
اعیانی را از پیش نظر مرتفع سازد و هیچ از شوائب کثرت و اضافت باقی نگذارد بینی تو را
مکاشف آنچه بینی که گوهر وجود تو از کدام آب لطیف بسته در صدف عالم کون و فساد استقرار
یافته هست ٥ اگر از بند خود برائی تو + هم تو دانی که از کجائی تو + بالله ار چشم فکر باز
کنی + بر زمین و زمانه ناز کنی + آسمان و زمین طفیل تو اند + تو امیری و جمله خیل تو اند
نغمه در پرده می زنم یعنی + گول بودن ز خویشتن تا کی + تو همانی که گر تمام بار + عالمت
سجده آورند تمام + يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا
ای هر کدام انسان هستی که تو کاری کننده به رنج و تعب از برای لقای خدای خود که
کار کردنی بمحنت و مشقت یعنی تو ای سالک مجاهد که در قطع بوادی سلوک و طلب پای
جان آبله ساختی و در بیابان شوق با امید حصول بکعبهٔ مراد قدم از فرق سر خود ساخته بنیانی
این همه مجاهده و ریاضت خود را بی بهره مدان و نومید مباش که بحکم المجاهدة تورث المشاهدة

فملاقیه پس تو ملاقات کننده خدا او رسنده بشهود او فاما من اوتی
کتابه بیمینه پس اما کسیکه داده شود نوشته او بدست راست او کتاب عبارت
از ام الکتاب است که وحدت الهی است یعنی سعادتمندی که عمری در دبستان سلوک
پی تعلیم علم وحدت از بر داشته و روزگاری باشتغال درس اذکار و اشتغال بفنا خته
تا بجزای آن کتاب وحدتش از پیش دست بدهند و معانی حروف کائنات بر وی کشف کنند
و یمین در اینجا عبارت از پیش بود بقرینه وراء ظهره پس بدانش این دولتمند چه بود آنکه
فسوف یحاسب حسابا یسیرا پس سرانجام است که حساب کرده شود حساب
یسیر بی مناقشه و مخاصمه یعنی حساب علائق هستی و عوائق خودی که در میان داشته
باسانی رفع کرده شود تا بی هیچ مانعی قدم همت بر هستی خود زده و دست تجرد از این و آن برافشانده
همگی خود را تسلیم نماید و ینقلب الی اهله مسرورا و بازگردد او بسوی اهل خود شادان
و خوشحال یعنی بازگردد از بارگاه وقت شهود در حال افاقت بسوی اصحاب خود که ارباب عرفان اند
مسرور و بتهج که بنگر آنمایه از بضاعت مزجات هستی چه سود فراوان و نفع بی پایان
کسب کرده ۵ بنگر ز خود چه سود دیدی + خود را دادی و خدا خریدی + واما من
اوتی کتابه وراء ظهره و اما کسیکه داده شود کتاب او از پس پشت او یعنی
بیدولتی که کتاب وحدت الهی پیش دیده او مکشوف نشده و از نظرش پس پشت مخفی
دارند تا همواره محبوس زندان حرمان بود فسوف یدعوا ثبورا پس زود باشد
که بخواهد او هلاک خود را یعنی چون با خبر از عرفا و براهین و شواهد قرآن از وجدان حق آگاه
گردد و داند که من کان فی هذه اعمی فهو فی الآخرة اعمی چه سرنوشتی است ارباب انکار را
دریابد که نخل انک کادح الی ربک کدحا میوه فملاقیه بار نرسید نهال پس افسوس تمنای

هلاک خود نماید و بمرگ خود آرزو برد اما چون کار از دست رفته و تیر از شست جسته
ندامت و پشیمانی سود ندهد بود و یصلی سعیرا و درآید این محروم بید و لت
در آتش افروخته که آن آتش حسرت و ندامت است از فوت وقت کار انه کان
فی اهله مسرورا بدرستی که بود در دنیا در میان اهل خود مسرور و خوشحال که از سبب
تمتع دنیوی از شهود حق مستغنی و بی نیاز مانده ع خواجه بر بستر غفلت خفته + واز
دل این گرد تمنا رفته + که کند سوی خدا روی امید + طلبد توشه ز خوان حب وید +
در خور و خواب چو گاوان و خران + چشم بر مال جهانش نگران + مانده در تاویه طول
امل + نشنید او گفت خدای هم اضل + انه ظن ان لن یحور بدرستی که اینداعی
نور گمان برده بود که او بما رجوع نخواهد بود و همواره بر بساط غرور ناز دنیا متمتعات ناسوتی
متمتع و محظوظ خواهد ماند بلی آری رجوع او بما خواهد بود و اگرچه از روی جهل عمری در انکار
بسر برده اما چون گوش تامل بر اقوال عرفا عظام از وحدت وجود وجه آن حق نهاد و چشم
تفکر در شواهد قرآن مجید بر گشاده دانست که با خدمت کارش ان ربه کان به بصیرا
بدرستی که خدای او هست بر احوال و اعمال و بینا از اشتغال تمتع عالم ناسوت و گرفتاری آن
هم بینا و تقلب حال او از جهل بعلم هم بیناند فلا اقسم بالشفق پس قسم یاد میکنم
بسپیدی اول شب شفق عبارت از روشنی بیاض علم اوست که بموجب دلائل و براهین از
ظلمت جهل بر آید والیل وما وسق و سوگند بشب و آنچه ظلمت شب آنرا فرو پوشد
و لیل عبارت از ظلمت جهل اوست که نور وحدت را از نظرش فرو پوشیده بود و سوگند
ظلمت جهل از آن سبب خواهد بود که این نیز یکی از مراتب تنزلات حق تعالی است والقمر
اذا اتسق و سوگند یاد میکنم بماه وقتیکه کامل شود یعنی قسم بما هیات تجلی وحدت

چون ظلمت اهل جهل را لتّ گافد و تعینات همه اشیا منور سازد لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا
عَنْ طَبَقٍ بدرستی کہ شما ای سالکان میرسید جای را بعد از حال از جهل بعلم و از
علم بشهود درجهٔ بعد درجهٔ فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ پس چیست مر این منکران را
که ایمان نمی آرند بوحدت وجود حق وشهود او بعد از معاینهٔ احوال سالکان راه وَاِذَا
قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْاٰنُ لَا يَسْجُدُوْنَ و چون خوانده شود بر ایشان قرآن
سجدهٔ تصدیق نمیکنند یعنی چون بیان کرده شود بر ایشان آیات وحدت باری تعالی
واقوال اجلّهٔ عرفا انقیاد نمی نمایند و بمقتضای قبول بسلوک طریق عرفا نمی گرایند لیکن گردید
این منکران نه از تقصیر دلائل و براهین است بَلِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا يُكَذِّبُوْنَ
بلکه آنانکه کافر اند تکذیب آیات الٰهی می کنند و حجج و شواهد وحدت وجود را نا دیده و ناشنیده
می انکارند و معانی باطنی را بتاویل تکذیب آیات مینمایند وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا يُوْعُوْنَ
و خدا داناتر است بدانچه ایشان می پوشند در دل خود از انکار وحدت و کینهٔ عرفا که مخبر
اقوال وحدت اند فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ پس بشارت ده ایشان را بعذابی
دردناک که آن الم بعد و حرمان ابدیست از دولت شهود ایزدی اِلَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا
مگر آنکه ایمان آورده اند از روی علم و شهود بوحدت الوجود وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ
و اعمال ستوده کرده اند از ریاضت و مجاهدات که مثمر مکاشفات و مشاهدات است
لَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُوْنٍ مر ایشان راست مزد بی منت نانهاده چه منت
جائی بود که از خود چیزی بدیگری بدهند و چون جمال خود را آئینهٔ ایشان بچشم خود
جلوه دهند منت بر آئینه چرا آید ❊

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝ وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الْبُرُوْجِ سوگند

سجده

سورة البروج

باسمان که خداوند برجا است و آن بروج اثنا عشر است چنانکه گفته اند بدانکه هر چه
در عالم شهادت که آنرا عالم کبیر گویند موجودات است از آسمان و زمین و دریا و
کوه و دشت و غیر ذلک همه آن بلکه بیشی عجائب و غرائب بیش از آن در پیکر مختصر
انسان که عالم صغیرش خوانند تعبیه کرده اند و این نه امری فرضی است بلکه بعضی
از سالکان راه را در ابتدای ظهور ارادت معاینه میگردد و برای العین می بینند
که آسمان بر جدی بدین هیئت هست پر از بروج عالی و ستارگان چون یواقیت
و لالی و غیر آن درین جثه صغیر موجود و برپاست پس ممکن که از قسم باسمان خداوند
بروج همین آسمان که گفته شد مراد باشد وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ و سوگند بروز
وعده داده شده که آن قیامت است یعنی سوگند بروز فنا سالک که موعود هست
چه تا شربت فنا نچشد باسمیات مشاهده شیرین کام نگردد و انیست که شیخ شیراز
قدس الله سره فرموده کسی را درین بزم ساغر دهند + که داروی بیهوشیش
در دهند + وَشَاهِدٍ و سوگند بگواه که عارف وَمَشْهُودٍ و سوگند بگواهی
داده شده باو که وحدت الوجود است یعنی چنانچه حق سبحانه و تعالی خود را بصورت تعینات
ظاهر ساخته بود عارف آنرا بهمان نهج مشاهده نموده تصدیق کرد یا آنکه شاهد
بمعنی ناظر باشد و مشهود بمعنی منظور یعنی قسم بحق که ناظر جمال خود است وقتیکه سالک
را او آئینه خود ساخته مطالعه جمال خود را در آن میکند یا ناظر سالک باشد و منظور
حق اینجا احجب آئینه محبت و جواب قسم آنکه قُتِلَ أَصْحَابُ الْأُخْدُودِ
مردود گشتند خداوندان آن گو النَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ خداوندان آتش
با همه یعنی برافروخته هیزم و قصه اصحاب اخدود حوال [illegible] ظاهر [illegible]

از لطائف اقوال ارباب تصوف مطابق قصه حسب مطلب چند گفته می آید گوش دار
اصحاب اخدود همانا عبارت از مرشدان صاحب ارشاد بود که خداوندان آتش
ملتهب اند و مسترشدان صاحب استعداد را در آتش تجلی جلالی وحدت که مفنی قطاع
کثرت ایشان هست می اندازند چه آتش هیزم ملتهب میگردد و هیزم با رفات وقود اشاره
بآن بود که آن آتشی هست که در همه تعینات کثرت در می گیرد و همه تعینات را سوخته آتش
می گردانند یعنی در انداخته شوند از وقت اصحاب اخدود که سالکان مسترشد را در آتش
مکاشفه اندازند و هم آتشکده تجلی جلالی آلهی میسازند و چون ارشاد مرشدان جز در حین
افاقت موجود بودن از وقت صورت نمی بندد از آن جهت فرمود قتل اصحاب الاخدود
ای لعن واللعن دور انداختن اِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُوْدٌ وَّ هُمْ عَلٰى مَا يَفْعَلُوْنَ
بِالْمُؤْمِنِيْنَ شُهُوْدٌ چون ایشان بران آتش نشسته بودند و ایشان بر آنچه
بر مومنان میکردند حاضر بودند یعنی بر سریر ارشاد تکیه زده آنچه برین سالکان که آرزوی
علم بوحدت الوجود مومنان بغیب بودند می کردند شاهد و حاضر بودند و تماشای
سوزش شوق ایشان میکردند و حاضر روزگار ایشان بوده بدانچه از مصالح راه و لوازم
طریق سلوک بود ارشاد شان نمودند وَمَا نَقَمُوْا مِنْهُمْ اِلَّا اَنْ يُّؤْمِنُوْا بِاللّٰهِ
الْعَزِيْزِ الْحَمِيْدِ و عیب نیافتند این اصحاب اخدود ازین مومنان مگر آنکه ایشان
ایمان می آرند بخدای که غالب است و ستوده یعنی اصحاب اخدود که مرشدان روزگار اند هیچ
عیب ندیدند ازین مسترشدان که باعث ادخال ایشان دران آتش تجلی مگر آنکه ایشان
ایمان آورده بودند بوحدت خدای تعالی آن خدا که غالب است و قاهر است بر افنای
و استیصال این سالکان و ستوده و پاک است از نسبت دوئی و کثرت و این علم از ایشان

عیب گفت تمر دتیگا لهم یعنی باعمی ندیدند ورا وخیال آن آتش نگرایان ایشان که از کثرت
ناسوتی خلاص یافته برای سوختن ماده قابل شده بودند الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ
وَالْأَرْضِ آنخدای که مراوراست پادشاهی آسمانها و زمینها یعنی همه تعینات وقیود
از عالم حقیقت ومجاز جلوه گاه وحدت اوست وکیفیت بی کیف اوست وَاللّٰهُ عَلٰى
كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ وخدای تعالی بر همه چیز حاضر است وبر همه شاهد هم بر ارشاد
مرشدان وهم بر مصالح مسترشدان که هر چه آنها درباره ایشان کردند همه بر پا بود و چنانکه
إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بدرستیکه آنانکه در فتنه
انداختند مردان گرویده وزنان گرویده را یعنی مرشدان که مقبول مشاهده تجلی الهی گردند
سالکان راه را از زن ومرد ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا پس توبه نکردند وباز گشت نه از آن کردا
فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ پس مر ایشان را عذاب دوزخ در آخرت وآن احراق
هستی واضافت ایشان است در وقت شهود کمالات ذاتیه حق الانقطاع لها وَلَهُمْ
عَذَابُ الْحَرِيقِ ومر ایشان را عذاب سوزنده در دنیا وآن برد وهبوط وتنزل ایشان
از وقت یعنی چون آفتاب اضافت ایشان استعداد کشیها را آتش طلب آن مشاهده از کانون
سینه ایشان شعله بر زند ومتاع تسکین وقرار ایشان را هم بسوزد واگر سالکی درینجا ایراد نماید
بگوید که توبه تقاضای گناه کند و آنچه از ایشان بوجود آمده از ایصال مسترشدان بمرتبه کشف خود
عین صلاح است پس ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا چه معنی دارد جواب چنان گفته شود که چون این
مسترشدان بر همه تعینات عالم بوجود حق ایمان آورده بودند تعینات الهی را حق میدانستند
این مرشدان بزرگوار انا سبحانی که در فطرت ابتداء عمت استعداد کمال داده بودند ارشاد
بنفی تعینات نمودند که حق نه این است که شما هم بقید تعین می بینید بلکه او از همه منزه

وتعینات منزه و مبراست وحال آنکه تعینات عالم غیر حق نیست که اگر غیر گوئی اثبات اثنینیت و غیریت کرده باشی وآن گناهی ست فاحش اما چون از تفلع مسترشدان بمراتب کشوف عالیه موقوف بدین ارشاد است عدم توبه درانجا عین صلاح تواند بود یا چنان توان گفت که چون فتنه مومنین و مومنات آن بود که مرشدان بقوت ارشاد طلبه خود را مکاشف ملکوت ساختند انتها هر کدام بحکم غلبه تجلی زبان بکلمات شطح برآورده انا الله و انا الحق گفتند و این معنی بعین شفا ظاهر گناه است پس ثم لم یتوبوا درست آید که ایشان از ارشاد مسترشدان که باعث ظهور کلمات شطح است باز نگشتند و بر همان استقامت داشتند ان الذین امنوا بدرستیکه آنانکه گردیده اند و از روی کشف بوحدة الوجود ایمان آوردند و عملوا الصلحت و اعمال نیکو صالح کردند یعنی آلایش هستی و اضافات مجازیه خود را در بوته ریاضت ها گداختند تا نسبت مجاز ایشان بکلی مضمحل و بانخلاع لباس هستی آزاد و مجرد به بارگاه حضرت الجبروت بار یافتند و چون ایشان قدم برستی و لوازم کثرت برده دست از جان و جهان افشاندند جزای این اعمال چه بود لهم جنت تجری من تحتها الانهر مر ایشان راست بوستانها که میرود از زیر اشجار آنجوی ها روان یعنی این طالبان مکاشفه که بموجب سنریهم آیاتنا فی الآفاق در چمن هر تعینی از تعینات عالم صفت سیر بان انهار همیشه در آن بساتین بدوام مشاهده مستغرق ناز و نعیم می باشند چه در و چه در تنزل ذلک الفوز الکبیر آنست رستگاری بزرگ که از شائبه کثرت و شبه غیریت بالکلیة آزاد گشتند اولئک هم عتقاء الله که هم در وقت مکاشفه بشریت جهان بخش و مشاهده شیرین کامند و هم در تنزل زلال دوام شهود ان بطش ربک لشدید بدرستیکه گرفتن خدای تو هر آئینه سخت است که سالک را با تمام

آنکه در کشف ملکوت حق یگانه لشرکت دیده بود لیشق بگیرد و بحکم ثم قبضناه الینا قبضا یسیرا
بخود کشد که در پیچ است از آنانت او را از قید سلاسل وحدت خلاص ممکن نبود. بیت
زلف آن شوخ گرد گرد نیست ممکن خلاصم از زنجیر + بند از پای مرده بگسلند + مردم و همچنان
هنوز اسیر + پس این سالک هم عتیق بود و هم رفیق اِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ
بدرستی که او ست که از عالم آشکارا میکند و بعالم باز میبرد یعنی او ست که سالک را گاه از تلاطم
امواج مشاهده در ساحل افاقت می آرد تا حق را در مرایای تعینات مشاهده نماید و گاه
موج دریا مشاهده اش مستغرق طوفان میگرداند باقی و ستر صورت تعینات میان
جمال مشاهده حقیقت میکند وَهُوَ الْغَفُورُ و او ست خدای آمرزگار خطاهای یعنی آن
خدا که ابدا و اعادۀ ارباب سلوک میکند آمرزگار گناه ایشان ست و گناه ایشان شوائب آنانیت
و هستی ایشان ست که وجودک ذنب لا یقاس به ذنب الْوَدُودُ دوست دارنده مومنان صالح
که ایشان را از راه دوستی بخود کشد ذُو الْعَرْشِ خداوند عرش ست یعنی او خداوند و مالک
ملک ست که از بالای ملکوت تا حضیض ناسوت همه مملوک و محکوم او یند و او تعالی و تقدس
حاکم و مالک اینها ست الْمَجِيدُ بزرگوار ست و متعالی از تهمت و نسبت مقامات سافله
فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ کننده ست هر چیز را که خواهد از عروج وقتیکه شهود در نشیمنگاه افاقت
تنزل دهد و گاه از حضیض این تنزل مسیر شود عروج بخشد هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ
الْجُنُودِ آیا آمد بتو ای محمد خبر لشکرها که ادا فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ لشکر فرعون
یعنی رسیده بتو ای انسان کامل خبر جمعی که پیش ازین در کشف ملکوت و جبروت غرور
در سر داشتند یکی دم انا الله و دیگری انا الحق می زد و یکی من عرف نفسه فقد عرف ربه و یکی سبحانی
ما اعظم شانی می گفت و خبر ثمود و آن که ارباب ناسوت محض بودند که الله تعالی اهلاک ایشان

چگونه کرده ابلاک ایشان آن بود که از انجا که منور بهستی خود بوده از وحدت حق غافل و از عروج
بمراتب مافوق منکر بودند بدستیاری صرصر طلب شوق کشتی حال ایشان را از لجهٔ مبداء برآورده
بساحل کشف مراتب مافوق رسانید یا از ملکوت بجبروت و از جبروت بحضرت لاهوت راه
بردند و اهل ناسوت پای از گل ملاهی تمتعات مجازیه برآورده و قطع منازل ریاضات نموده بکشف
ملکوت رسیدند و عروج ایشان را از مقامات خود بمقام مافوق بهلاک تعبیر کردن ازان
جهت نموده بود که در هر منزل از منازل تا تلخی مرگ فنا نچشند شراب بقا از ساغر مشاهده نکشند
پس این گروه ها که پیش ازین منکران مراتب عالیه بود از احوال ایشان عجب مدار
بَلِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فِيْ تَكْذِيْبٍ بلکه آنانکه کافرند در ناباور داشتن اند یعنی
عجب است حال این منکران که با وجود این انتباه از احوال جمیع سابق هنوز تکذیب قول توحید می کنند
و از انجا که دامن روزگار ایشان بخار تلذذ مقامات خود آویخته است موعظت ترا که در تعریض
بمراتب عالیه بینائی قبول نمی کنند و تصدیق قول نمی نمایند وَاللّٰهُ مِنْ وَّرَآئِهِمْ
مُّحِيْطٌ و خدا از پس و پیش ایشان محیط و در گیرنده است یعنی ارباب مکاشفه که در مقامات
خود بقید و تعین مقیدند و تکذیب اقوال مرشدان از اخبار مراتب تنزیه می نمایند شهود حق را
منحصر بعبد و تشبیه میدانند و حال آنکه الله تعالی از ورای ایشان محیط است که همه این مراتب
فرو گرفته است و همه این مراتب محاط و محکوم اوست نه عین او بَلْ هُوَ قُرْاٰنٌ مَّجِيْدٌ
یعنی چنانست که ایشان گمان می برند که قرآن سخن مفتری و اساطیر پیشینیان است بلکه
آن قرآن عالی است و شریف یعنی ارباب ظاهر که قرآن را در لباس حروف و صورت می بینند
و از معانی آن غافل و باطل می دانند که قرآن منحصر بهمین الفاظ و حروف است لا بل این الفاظ
و سطور نقاب جمال معنی اوست و شاهد حقیقت آن در پرده حروف و الفاظ مستور است

سورة الطارق

چشم ظاهر بینان از جمال او بی نور بود امن تفتیش باز دست صورت پرستان دور باد کثرت را با وحدت او کار نیست و مجاز را بار در حریم حقیقت او بار نی ه بقرآن بس مکن بر خط و بر حرف + ثبه بر حرف بین صد معنی ز رف + نهان در حرف همچون مغز در پوست + حروف و لفظ جلد معنی اوست + ترا کالوده هستی خویش + بقرآن کی کند پیدا ه و پیش + اگر خواهی تماشای وصالش + فدائی باش تا بینی جمالش + واین قرآن دیگا منثبت هست فِیْ لَوْحٍ مَّحْفُوْظٍ در تخته که ایمن است از وصول همت شیاطین لعینه منثبت هست در لوح آن دل که از همه نقوش تعینات منزه و مبراست از شوائب همیشه پاک و مصفا بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ط وَالسَّمَآءِ سوگند با سمان الوهیت وَالطَّارِقِ و سوگند بشب بر آینده یعنی قسم بانچه در شب وحدت آن ظاهر شود وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا الطَّارِقُ و چه دریاند ترا که چیست طارق یعنی چه دانی که آنچه در شب وحدت آن بر آید چیست النَّجْمُ الثَّاقِبُ ستاره است روشن و آن تعینات عالم حقائق و معانی است که از غبار کثرت و ظلمت غیریت مصفا و مجلی است جواب قسم آنکه اِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَّمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ نیست هیچ نفس مگر آنکه بر وی رقیبی و حافظی است یعنی نیست هیچ تعینی از تعینات چه در عالم عین و چه در عالم اعیانی مگر آنکه نگاهبانی است بروی از فیض تجلیات ذاتی که بتواتر امداد و ابقای وجود او می کند تا ثبت الامر در عالم اعیان بیواسطه و در عالم عین که عالم شهادت است بتوسط اعیان ثابته فَلْيَنْظُرِ الْاِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ پس باید که نظر کند آدمی که از چه چیز آفریده شده یعنی لازم است و فرض راه بر هر یک از سالکان مسالک هدایت که در هیولای خود بنظر تفکر در نگرد که جوهر وجود او از کدام کان معنی بر آید و نخل فطرتش از کدام جوبار دولت آب خورده خُلِقَ مِنْ مَّآءٍ دَافِقٍ

آفریده شده است آدمی از آبی ریخته در رحم یَخْرُجُ مِنْ بَیْنِ الصُّلْبِ
وَالتَّرَائِبِ بیرون می آید آن آب از پشت پدر و از استخوان سینهٔ مادر یعنی از
صلب بطون حضرت الاجمال مراد بود و ترائب قید اعیان ثابته ماء دافق کنایت از آن
لطافتی است که هم در حضرت الاجمال موجود است و هم در قید اعیان و چون این هر دو لطافت
در رحم که استعداد اعیان است ریخته شد این گرامی فرزند که نام او انسان است متولد
شد پس باید که بدیدهٔ اعتبار در اصل و نسب خود نظر فرماید که از کدام دودمان شریف
و خاندان عالی متولد گشته و چسان خود را در حضیض سفلی با حشرات الارض هم آشیان
ساخته اگر نسب نامهٔ خود را شجره سازد داند که مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ چه حیثیت اکبر
سری و صفتی نعت اوست کیست با عظیم القدر را عرف شانک سبحانک ای بجای
خودت نشانده خدای + خویشتن را همی شناسی وای + من نسب نامهٔ تو می دانم +
نکنی باورا ز برت خوانم + در تو پیدا جمال ذات و صفات + خانه زاد تو جمله موجودات +
قدسیان بر درت سر افگنده + بلکه تو خواجه و همه بنده + همه جز وند و کل اجزا تو +
همه موجند عین دریا تو + دُر معنی صریح نتوان سفت + ورنه آن گفتنی که نتوان گفت +
اِنَّهُ عَلٰی رَجْعِهٖ لَقَادِرٌ پس بدرستی که خدای بر باز گردانیدن آن آب بصلبی
که از آن بیرون آمده هر آئینه تواناست یعنی آنکه گوهر وجود او را از دریای قدس بساحل
انسانیت انداخت و در بازار عالم کون و فساد با خذف ریزه موجودات مشترک
ساخت تواناست که بعد از آنکه اخفای جرم هستی او را بسنگ فنا و استیصال درهم
شکند باز به لجهٔ درجهٔ سبحان دریا برد و در مقام اصلیش جا بخشد کان الذی
فرض علیک القرآن لرادک الی معاد یَوْمَ تُبْلَی السَّرَائِرُ بفرید آشکارا کرده شود

نهانیها یعنی آن چیزها که از جواهر اسرار تجلیات که در مخزن وجود سالک مکنون و
مخزون است بروی ظاهر کرده شود و گلهای انوار مکاشفه در زمین وجود او شگفتن گیرد
فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ پس نباشد مر او را هیچ قوتی یعنی نباشد مر این سالک را در دفع
کشف هیچ قدرتی و قوتی که بخود حفظ هستی خود توانند کرد وَلَا نَاصِرٍ و هیچ یاری دهنده
از علائق خودی و لوازم کثرت نه که او را از استیصال هستی باز تواند داشت مصرع
در و دیوار خانه دوست گرفت + فردی اندر میانه کم شد و رفت + وَالسَّمَاءِ
ذَاتِ الرَّجْعِ سوگند بآسمان که خداوند باز گشت است یعنی قسم باسمان مکاشفه جبروت
که فیاض تجلیات ملکوتی است بر زمین قابلیت سالک وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ
و قسم بزمین که شگافنده است یعنی سوگند بزمین وجود سالک که بتاثیر فیضان تجلی شگافته
و پاره پاره شود و بطراوت نباتات انوار سبز و خرم گردد فانظر الی آثار رحمة الله کیف یحیی
الارض بعد موتها إِنَّهُ لَقَوْلٌ فَصْلٌ بدرستی که قرآن هر آئینه سخنی است فاصل میان
حق و باطل یعنی آن قرآن حقیقی که همه معنی است و حرف و صوت را در آن مدخل نیست فاصل است میان
حق و باطل که بثبوت وحدت ابطال کثرت موهوم می کند و قلم نسخ بر صفحهٔ اثنینیت و غیریت
میکشد تا جز حق نماند و باطل از لوح وجود محو گردد جاء الحق و زهق الباطل ان الباطل
کان زهوقا شب از میان گریزد چون آفتاب بر آید و اینست معنی الحق فیمحو فاما الزبد
فیذهب جفاء و اما ما ینفع الناس فیمکث فی الارض وَمَا هُوَ بِالْهَزْلِ و نیست آن
قرآن بازی و هزل بلکه همه جد است و نفس الامر إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا بدرستی که
ایشان مکر میکنند مکر کردنی یعنی این سالکان مبتدی که نا یافتگان وحدت اند چون شیر
نصیب ایشان نشده و از حقائق تجلیات جز تجلی بهره نگشته بمقتضای مکائد نفس

وناسوت در تلبیس کثرت مانده اند اگرچه از روی علم بوحدت الوجود قائلند اما جبل نفس
ایشان را در قید کثرت گرفتار ساخته وَاَكِيْدُ كَيْدًا او بهم جزای مکر ایشان میدہم
اسحق الجزا است یعنی ما نیز روزی چند ایشانرا در میان مقتضیات در عالم کثرت واگذاشته ایم
فَمَهِّلِ الْكٰفِرِيْنَ اَمْهِلْهُمْ رُوَيْدًا ایس تو مهلت ده این کافرانرا و
واگذار زمانی اندک یعنی تو نیز ای مرشد روزگار در خلاص این ساتران حق از دام کثرت
شتاب مکن روزی چند دست از دامان ایشان باز دار تا چون بقدم سعی و اجتهاد دیبایا
طلب بسر برند وصفای باطن حاصل کنند جمال کعبه کشف در نظر ایشان جلوه گر گردد آنزمان
از دام تلبیس کثرت خلاص یافته از راه بمقصد برسند و از علم بعین ه ای خوش آندم
کز شوق کشته نگاه نظر + استر از پی بپا باید و خاجی زسفر +
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْاَعْلَى بپاکی یاد نما
نام پروردگار خود را که برتر است یعنی پاک و منزه است و از نام خدای خود را و اطلاق اسما
مرتبه تنزیه را بر مراتب تشبیه جائز مدار و جز ذات مقدس باری تعالی عز اسمه الکل اطلاق
ولاتعین نعت اوست الله مگو و مدان یا اسم چنانچه بعضی از مفسران گفته اند صله یا میس
برین تقدیر گوئی در ینجا تعلیم وحدت الوجود میفرماید یعنی بپاکی یاد نما سے خدای خود را آنکه
دیگر را در عرصه وجود و نمود با و شریک دانی و غیر او را موجود خوانی حاشا حاشا ه
ای کرده برون سر ز گریبان همه + در عشق تو وحشت و بیابان همه + بائع ز تو
و مشتری از من حاشا + سودای تو در پرده بدکان همه + اَلَّذِيْ خَلَقَ
آنخدای که آفریده همه را یعنی آنکه ظهور خود بصور تعینات اشیا فرموده و خود را بصفت غیریت
جلوه داده فَسَوّٰى پس برابر ساخت اجزای وجود مخلوقات همه یعنی برابر کرده در نظر مکاشف

همه موجودات را از نیک و بد و زشت و زیبا و جمال و جلال تا در مرآت همه تعینات تماشا کند
جمال ایزدی شد وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَىٰ و آن خدای که تقدیر ارزاق بندگان
کرد پس راه نمود بر حصول آن یعنی در فطرت هر یک از سالکان راه استعداد کشف مخصوص
تعبیه فرمود که نتیجه مناسب و یکسان بود و جز سلوک حصول آن میسر نباید و هیچ گونه
تجاوز از آن نتوان کرد و قد علم کل اناس مشربهم بعضی را شهنشاه اقلیم ملکوت ساخت و بعضی
را جز در فضای جبروت راه نداد و بعضی را بر تخت سلطنت دار الملک لاهوت نشاند و ما منا
الا له مقام معلوم وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَىٰ و آن خدای که بیرون آورد گیاه چراگاه را
یعنی زمین ناسوت را بحکم تبدل الارض غیر الارض در نظر سالک بریاحین تجلیات ملکوت
سبز و تازه ساخت و خزان زار عالم کون را بنسیم عنایت بهارستان کشف گردانید
و اشرقت الارض بنور ربها [illegible] در و دشت از بهار شد زیبا + باغ پوشید کسوت دیبا
غنچه شاخ مطلع الانوار + نغمه مرغ فانظروا الی آثار فَجَعَلَهُ غُثَاءً أَحْوَىٰ
پس گردانید آن گیاه زمین را خشک و پژمرده و سیاه و تیره یعنی سالک را با نجذاب عالم
حقائق از قید لذت مکاشفه ملکوت خلاص داد و دلش از غذای خوان این کشف سیر
گردانید پس چون سالک دامن همت از لذت این کشف در چیده کمر بعزم عالم جبروت بر میان
بست بشارات ایزدی تهنیت بامقصود در گوش دلش برخواند که سَنُقْرِئُكَ
فَلَا تَنسَىٰ زود باشد که بخوانیم با تو قرآن را پس تو فراموش نکنی یعنی رسیدن آن
وقت که معنی لطیف لطافت عالم حقائق و معانی را بی وساطت مجاز بر تو منکشف گردانیم و
دیده دوام مشاهده خود بست بلند سازیم که دیگر حرف وحدت از لوح خاطر محو و نسی نگردد
چه در عالم ملکوت بوقت افاقت با وجود لقای علم بحکم نظر تعینات کثرت و تثنیت جمال

وحدت از نظرت مستور میشد بخلاف کشف جبروت که در عین وقت مستغرق شهود
جمال الهی بود و در حالت افاقت بدوام شهود در مرایای تعینات بتماشای عکس یا شهود
متمتع و متلذذ باشی سنقرئك فلا تنسى إلا ما شاء الله مگر آنچه خدا خواهد فراموش گرداند یعنی مگر آن محل
که عنایت ما ترقی ترا بعالم لاهوت ارادت نماید تلذذ و حظ این مقامات از دولت فراموش
گرداند إنه يعلم الجهر وما يخفى بدرستی که خدای تعالی میداند آشکارا و آنچه
پنهان هست یعنی میداند که شما در عالم ملکوت بصور تعینات کونی مقید بوده اید و آنچه
وابستگی بود و می داند که در عالم جبروت که پوشیده و پنهان هست شما بصورت حقایق
متلذذ بوده اید و آنهم در خور دلدادگی بود که هیچ مرتبه ازین مراتب که راه وابستگی نکند مگر ذات
مطلق ایزدی سها هش تا که به بستان گل و ریحان نگرند + یک نظر برخ آن سرو
خرامان نگرند + ونيسرك لليسرى و آسان گردانیده ایم ترا سلوک طریق بهشت
یعنی ای گرم رو وادی سلوک که بحکم جاهدوا فینا بعزیمت بعزم راه دار الملک لاهوت که
بهشت کنایت از آن هست بسته بدرقهٔ التفات ما بمقتضای لنهدینهم سبلنا عنان بستی
همت بآن عالم خواهد کرد و ترا بشاهراه کبریای ذاتی ما راه خواهد داد پس چون تو بدان مقام
عالی رسیده باشی فذكر إن نفعت الذكرى پس پند ده مردم را اگر سود
کند و اگر نکند ترا بحکم إن عليك إلا البلاغ ادای ذمه خود باید کرد و تحریض و ترغیب باید نمود
هر که نصیحت ترا بکار خود بست فقد فازوا فوزا عظیما و هر که از آن ابا آرد لیصیبهم سیئات ما کسبوا
سيذكر من يخشى زود باشد که پند پذیرد هر که بترسد از خدای یعنی زود باشد
که نقش نصیحت ترا بر لوح باطن خود نگارد و آنکه بترسد از خلاق است و اهلیت بهره
با قلم این مقامات لسجدای بهرسد ويتجنبها الأشقى و اجتناب و ... نمود

توشقی تری یعنی با آید از نصیحت تو که در تحریص بحضرت لاهوت بینمائی منکری و نا سهومند
الَّذِي يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرَىٰ آنکه درآید در آتش بزرگ یعنی آن منکر که پهلو تهی میکند
از نصیحت تو ما آید در آتش بزرگ و آن آتش بعد و حرمان ست از دولت شهود ذات آگه
وهمی گرفتاری ست لهذا آن نمی دانند و عالی فطرتان حقیقت دان دانند کانچه آتش ست آنرا
آتش کبری بدان جهت فرمود که این سالک مکاشف از حضیض ناسوت عروج نموده
پایه پایه بعالم جبروت رسیده و از انجا که یک منزل راه تا بحضرت لاهوت درمیان ما نده
رخش عزیمت خود را پی کرده رخت بر سر پل نهاد پس هر که بقدم سعی و اجتهاد بیابان جبروت
طی کرده بیک منزل از محبوب وا مانده چرا شقی تر و در خور آتش بزرگ نباشد ثُمَّ
لَا يَمُوتُ فِيهَا پس نمیرد این منکر در آن آتش تا بر آساید یعنی چون این ناقص فطرت
خود را متوقف و متوطن عالم صفات ساخت و عنان عزم از عروج عالم بالا باز کشید
فنا نمیرد تا از آتش فراق و حرمان خلاص یابد وَلَا يَحْيَىٰ و نه او زنده باشد تا از حیات
خود متمتع گردد ظاهرست که این حیات نزد زنده دلان که از چشمهٔ معانی زلال لقا خورده اند
حیات نیست قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّىٰ تحقیق رستگار شد کسی که از آلودگی مکاشفات
و اسباب فنا دامن سفر کار خود را پاک شست و کمر مجاهده برمیان جان استوار بست وَ
ذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ و یاد کرد نام پروردگار خود را و اشتغال با مری که باعث حصول مقصد
اصلی باشد نمود فَصَلَّىٰ پس نماز گزارد و حضور با مقام عالی حاصل کرد بَلْ تُؤْثِرُونَ
الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بلکه شما می گزینید زندگانی دنیا را یعنی ای مکاشفان عالم جبروت
توقف شما درین مقام از انست که شما راه عروج بسته اند بلکه شما از نقصان همت معنیست
این مقامات را بر می گزینید و میل بمنتهای مطالب نمی نمائید و الا راه دراز نیست و نه دراز

ه ازتو یکسر جاره تا در کعبه است بخیز + خواب در راه وطن بر سر پل چند کنی
وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ وَّاَبْقٰى و آن جهان بهتر است و پاینده تر یعنی زندگانی آخرت
که شهود حضرت لاهوت است نیکوتر و باقی تر است از حیات شما در مراتب سافله که از متوجه است
خرسند گشته اید و از صاف بدرد قناعت کرده ما عندکم ینفد و ما عند الله باق اِنَّ
هٰذَا لَفِی الصُّحُفِ الْاُوْلٰى بدرستی که این عظمت هر آئینه در صحائف پیشینیان
مثبت است یعنی همین مواعظ و نصائح که در تشویق و تحریص شما بر عروج بعالم علوی مقرر یافته
در ارشاد نامهٔ پیشوایان دین و مقتدایان اهل یقین مثبت و مکتوب است صُحُفِ
اِبْرٰهِيْمَ وَمُوْسٰى و آن صحف ابراهیم و موسی است و این اشارت بعرفای
عظام است که بسرکار رسیده اند و حضرت حق سبحانه را کما هو حق المشاهده دیده اند
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ هَلْ اَتٰىكَ حَدِيْثُ الْغَاشِيَةِ
بدرستی که آمد بتو ای محمد خبر پوشیده که آن قیامت است مراد از غاشیه اینجا ظهور تجلی
مظهریت است یعنی آمد بتو علم آن تجلی استتاری مظهریت که وحدت را در لباس کثرت
پوشیده و مستور ساخته و از نتائج این تجلی آنکه وُجُوْهٌ يَّوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ رویها
در انروز ترسنده و بیمناک باشند یعنی نقوش آن جماعت که از وحدت حق که نقاب
کثرت بر خود پوشیده غافلند و منکر ترسناک باشند چه همه احکام عالم ناسوت از همه
ترس و رعب و خوف از آثار همین تجلی است اما چون تجلی وحدت ظهور فرماید همه تخوف
و بیم از پیش راه سالک برخیزد که لا خوف علیهم ولا هم یحزنون و این نقوش ناسوتیه
چرا ترسنده و بیمناک نباشند که حق یگانه را بیگانگی نشناخته اشیاء عالم را
در عرصهٔ وجود با او شریک ساخته اند و دیده ادراک خود را از دلائل وحدت بپردهٔ غفلت مستور نموده اند

سورة الغاشية

گفتند لا اله الا هو الاول والآخر والظاهر والباطن عاملة ناصبة آن نفوس
عمل کننده و تعب کشنده باشند عمل باطن از راه رسم و عادت که هیچ نتیجه حسنه
نه‌بخشد این عاملان مدبران تعلیم مجازند که از بس اشتغال بلوازم کثرت و تعلق بامور عالم
ناسوت هر نهال تدبیر که در باغ اعمال نشانند جز خار پشیمانی و ندامت بار نیاورد لاجرم
نتایج کردار خود رنج و محنت بینند تصلی نارا حامیة در آیند این نفوس باول
در آتش بغایت گرم و سوزنده و آن آتش دوزخ فراق و بعد است از بارگاه قرب و غذای این
آتش را امروز که مغرور آمال و امانی اند نمیدانند فردا که کوکبهٔ سلطنت خسروان اقلیم شهود را
به بینند خود را جز محبوس درکهٔ اسفل نداننده ۵ چیست دوزخ عذاب دوری یار +
وقنا ربنا عذاب النار + آنچه دوزخ از و باقی است + اسفل السافلین هجران است +
تسقی من عین آنیة آب داده شوند این نفوس از چشمهٔ بغایت گرم این نهر
کنایت از انواع تعذیب ایشان است که هر شربتی که بدهان برند کام روزگار خود طلبیده حمیم
علی الجحیم فراق بود لیس لهم طعام الا من ضریع لا یسمن ولا یغنی
من جوع نباشد ایشان را هیچ طعامی مگر از درخت خارداری که نه فربه سازد ایشان را
ونه دفع جوع کند و این جماعت مانند انعام سر در گیاه و علف فرو ده شب و روز میچرند
و از خوان الوان تمتعات بمقتضای نفس شوم شکمهای خود میانبارند فی الحقیقت گرسنه‌اند
و دیدهٔ حرص ایشان سیر نمیگردد ۵ این شکم آگنده پر از آتش و آب + از گلو تا ناف
چون خیک شراب + دیده آماس خود از فربهی + خار از خرما ندانی ز ابلهی + چون جعل
بس گنده مغزی داشتی + بوی سرگین بوی گل پنداشتی + توجیه دوم از اول

سورة تا اینجا گفته می‌آید گوش کن بسم الله الرحمن الرحیم هل اتیک حدیث الغاشیة یعنی آمد

بتوای سالک مقدمهٔ فنا کرا دل هستی ترا از نظر تو به پوشد پس حق سبحانه بعد از اعلام
اتیمین از علامات آن خبر داد وجوه یومئذ خاشعة رویها در آن روز ترسان باشد از آنچه
پیش از وقوع فنا بحکم حفت الجنة بالمکاره کیفیه از زلازل و بوارق بر وجود عنصری کونی سا
وارد میگردد تا چنان پندارد که با آسیب زلزله زمین هستی او را همه خواهد درید و یا بعیدات ز
وجود مستاصل خواهد شد عاملة ناصبة عمل کننده و تعب کشنده باشند یعنی با آن همه
تحمل نوائب و مصائب از آنجا که مقتضای جذب طلب و کمال شوق است همواره بیل
اعمال از اذکار و اشغال بقدم سعی و اجتهاد مسلوک میدارند تصلی نارا حامیة در آیند
این عاملان که متحمل شده اندوه و آلام اند در آتش گرم طلب که محرق رخت قرار و سکون
ایشان باشد تسقی من عین آنیة آب داده شوند از چشمه گرم و آن تازیانه تحریص مرشد است
که بمطرقه اقوال شوق انگیز رخش سعی ایشان را در مضمار جولانگری سلوک گرم خیز کنند
لیس لهم طعام الا من ضریع لا یسمن ولا یغنی من جوع نباشد مر این گرم دوان بوادی
سلوک را طعامی و خورشی مگر از درخت خار دار علم که از روی عقیده بر وحدت وجود قائل
باشند اما خار خار نظر بر تعینات کثرت و اثنینیت کام ذوق گار ایشان را مجروح دارد و آن
طعام علم از ضعف و لاغری نایافت ایشان را فربه گرداند و نه از گرسنگی طلب و جوع
شدت شوق باز رهاند وجوه یومئذ ناعمة و رویها دیگران در آن روز تر و
تازه باشند این تازه رویان آن جماعت اند که در وادی کثرت با قلیم وحدت راه برده
اند و از نقوش نقاش رفته ه آنکه بینا چشم روشن دیده اند + در لباس خلق
حق را دیده اند + از تکثر سوی وحدت تاختند + پرده را خبر بردگی نشناخته + لسعیها
راضیة ایشان از سعی کار خود خوشنود باشند که بعد از علم توحید الوجود بو سالک

اذکار و اشغال در سراپردهٔ وحدت راه یافته زغوغای کثرتیان کون و فساد آسوده
اند و دامن همت بلوث ناسوت نیالوده اند فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ایشان در بهشتی
باشند بس بلند و آن بهشت خاص ایزدی است کما فی الجنة احد الا الله کنایت
ازان است و آن جنت ایشان را نقد در دنیا حاصل است لَا تَسْمَعُ فِيهَا لَاغِيَةً
که نشنوی تو ای مستمع دران بهشت کلام لغو و حدیث باطل که تا هم غیر و غیریت است
و نشان کثرت است نشنوی در انجا هیچ لغوی و لغوی آن بود که نه از حق شنوند هر سخنی
که استماع کنند از غیر او فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ دران چشمها جاری باشد و این
اشارات را با بیت وحدت باری تعالی است فِيهَا سُرُرٌ مَرْفُوعَةٌ و دران بهشت تختها
بلند بر داشته بود و این کنایت از پادشاهی و سلطنت حال سالک است که با تجلی حق
متحد بوده بر سریر مکاشفات تکیه فرماید و دم انا الله و انا الحق زند وَأَكْوَابٌ مَوْضُوعَةٌ
و کوزها باشند در پیش ایشان نهاده یعنی ظروف و اوانی تعینات که از زلال وحدت مملو بود
پیش ایشان نهاده باشند تا کام روزگارشان همواره بجرعه زلال شهود ایزدی سیراب بود
وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ وَزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ و بالشهای بالای هم نهاده و فرشها افگنده
و گسترده باشند یعنی بهم بساط جا نور الهی گسترده باشند و فراش تجلی حق منبسط یابند
چون این تماشاییان جنت قربت تشبیه ملوک نموده بر تخت دولت نشانده اند لوازم سلطان
سلطنت است از بالش و فراش نیز یاد فرموده و در تعظیم این آیت بآیت ایات ارباب
تفسیر رفته اند که کفار از روی تمسخر تعجب میگفتند که این اهل بهشت را بر آمدن برین تختها
بلند بغایت دشوار خواهد بود حق تعالی رد تمسخر این مجوسان بادیه ضلالت بدلیل فرموده
أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ آیا نمی نگرند بسوی شتر که چگونه

آفریده شده بدین بلندی قامت و رفعت قوائم و با اینهمه هیچگونه منقاد و مسخر گشته که
هر طفلی مهارش بگیرد و بنشاند و برنشیند همچنین تختهای رفیع منقاد اهل بهشت خواهند بود
تا ایشان را برآمدن بر آنها دشوار نبود گویا این فعلی است از برای رد منکران وحدت که از رد
تا التراب و رب الارباب خاک را با خدای پاک چه کار نمیدانند که نزد قدرت حق تعالی
هیچ مستحیل و مستبعد نیست اگر انسانی را بدین حقیر فطرت و صغر خلقت اهل آن تجلی
سازد و بر آن حالتش استیلا دهد چه عجیب وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ و همچنین نگه
بسوی آسمان که چگونه بلند و برداشته شده است بر عمارتی که اساس نهند با سببی
ادنی حرکتی بیفتند و از جا بشود و دستکاری مهندسان قدرت کامله باشند که عمارتی
بدین رفعت را چگونه همیشه گردان برپا داشته و ازین تواتر حرکت در اساس او خللی و نه
در بنیاد او نقصانی فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ و نگاه
نگرند بسوی کوه های که چگونه مستحکم برپا کرده شده بر خاکی که بر روی آب پاشیده اند
و در ضمن آن انواع عجائب تعبیه کرده چون انفجار چشمه‌ها و نهرها از قلل آنها و معادن
اصناف جواهر زبرجد و زمرد و یاقوت سرخ و غیر ذلک وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ
و نظر نمیکنند بسوی زمین که چگونه پهن کرده شده است و باری عظیم گرانی را بر همان
لطیفی که طاقت حمل یک حذف ریزه ندارد چگونه نهاده پس اینها همه از آثار کنش قدرت است
که همه فکرت حکیمان و دقیقه دانان را در میدان عجز لنگ کرده حال این نادانان متکبران که بدین
شواهد قدرت ما نظر نمیکنند و شگفت نمی آید چه بود و خالق آنها را بفرق اوبار خود می زنند
ـــه بداند که ادراکش مردم است + ولی عقل نادان در هیچ کم است + فتبارک الله احسن
الخالقین اگر یابان عقل معاش که مغرور دانش غلط خود ندانند عذر شان آنکه نمیدانند که

کسی عقل را در قدرت او راه نیست + صاحب عقل از هش آگاه نیست + فذکر
انما انت مذکر پس تو پند ده که تو جز پند دهنده نیستی اگر ایشان بمقتضای اراده
ازلی بسلوک شاهراه هدایت نمودند و ذلک الفوز العظیم واگرنه ان علیک الا البلاغ لست
علیهم بمصیطر نیستی تو ای مرشد بر ایشان گماشته شده که باکراه و اجبار عنان ایشان
بصوب صواب توانی کشید مگر آنکه تخم هدایت در زمین استعداد در ازل ریخته اند تربیت کشاورز
ارشاد ترا در وی سود نیست انک لا تهدی من احببت ولکن الله یهدی من یشاء الا
من تولی وکفر ولیکن کسی که روی بگرداند از راه هدی و کفران یگانگی وجود حق بجا آرد
و دوگانگی غیر نماید فیعذبه الله العذاب الاکبر پس عذابش کند
خدای تعالی عذابی بغایت بزرگ و آن حرمان ابدیست از دولت شهود ایزدی که من کان
فی هذه اعمی فهو فی الآخرة اعمی ان الینا ایابهم بدرستی که بسوی ماست
بازگشت ایشان ثم ان علینا حسابهم و هر آینه بر ماست حساب کردار
ایشان فردا از پس تضییع دولت زندگانی که بهرزه باخته اند و در ظلمات کثرت و غیریت بجا
غیریت عنان ساخته خواهیم کرد بمقتضای کردار ایشان در درکات بعد و فراق مقر و ماوای
ایشان خواهد بود سوره ای کرده بعیش خود چو فردی + فردا بدانی که وی چه کردی +
بسم الله الرحمن الرحیم والفجر سوگند بصبح ظهور از مطلع غیب الغیب
ولیال عشر و سوگند بده شب یعنی قسم بمرتبه ذات مطلق که همه قابلیات و شئونات
را در آن مرتبه احدیت اندماج بود و قسم بشب اعیان که ظهور آن ساتر ذات است و سوگند بکلی
که منزل اعیان ثابته است و صاحب آن و قسم بعالم مثال که پرده کش عالم ملکوت است و قسم
شب دیجور شهادت که غاشی همه مراتب شد و این پنج قسم مراتب تنزل بود از

عروج سالک قسم یاد می فرماید اول شب تبدیل اخلاق که محامد و صاف سالک ذمائم
او را بپوشد و قسم بعلم وحدت الوجود که ساتر جهل سالک باشد و قسم بکشف ملکوت
الٰهی که صور تعینات ناسوت را در نقاب نور تجلی بپوشد و قسم بکشف حضرت الجبروت
که نقوش صور مجازیه را که مرایای لشهود ملکوت بود در نور حقیقت مستور سازد و قسم
بکشف حضرت الذات که همه مجاز و حقیقت را در نور لاتعین و لاکیف باز فرو پوشد
وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ و قسم بجفت و طاق یعنی سوگند بآن وقت که سالک با تجلی الٰهی جفت گردد و معیت
بحق حاصلش آید و بآن تجلی که سالک از اضافت هستی خود طاق شده باشد و بجز حق
نمانده یا وتر اشارت از انحلال بود که سالک محض بر غیر غیریت بود و از معیت حق جدا مانده
وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ و سوگند شب چون بگذرد یعنی قسم بشب فنا غیب الغیب چون
بر سالک بگذرد هَلْ فِي ذَلِكَ قَسَمٌ لِّذِي حِجْرٍ نیست آیا درین که مذکور شد
قسمی پسندیده مر ارباب عقل را یعنی ارباب دانش که بمذاق عقل معاش رسیده اند
می دانند که همه این قسم ها که مذکور شد زیبا و پسندیده هست چرا که قسم بخود هست و
بمراتب خود نه بما سوای خود ـ غیر من نیست در وجود نمود + که نباید سوای من موجود
خود از انجا که کبریای من هست + عدم هست آنکه ما سوای من هست + أَلَمْ تَرَ كَيْفَ
فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ إِرَمَ آیا ندیدی که چه کرد پروردگار تو بقوم عاد که اهل آن بهشت بودند
که خداوند بناهای بزرگ هست و این عاد ارباب کشف ملکوت اند که تجلی آفاقی بر ایشان
واقع شده و ناسوتی بدین کشفی بحسن جلوه وحدت در نظر ایشان بهشت فردوس شده
بود ـ در بهشت گون باغ و بوستان + در بهشت ما خدایی جاودان + در بهشت
آخرت حوران عین + در بهشت ما همه حور آفرین + ذَاتِ الْعِمَادِ اشارتست از

و بر صورت تعینات الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ آن ارمی که آفریده نشد
مانند آن در همه شهرها ظاهرست که ناسوت محض که سجن آدم نعت او آمده به نزهتگاه تجلیات
ایزدی چه ماند و ثَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ و چه کرد بقوم ثمود آنانکه می
بریدند سنگها را در وادی قری از برای منزل و ماوای خود و این ثمود ناسوتیان محض اند
که در وادی دنیا باستحکام عمارت ظاهر کوشیدند و قدم سعی در گل ولای مجاز و جهل
فرو بردند و فِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ الَّذِينَ و چه کرد بفرعون که خداوند میخها
و این فرعون اشاره بمکاشفی ست که بر نفس خویش تجلی حق واقع شده تا بمقتضای آن
دم انانیت میزد و اوتاد کنایت از رسوخ عقیده ست که آنچه از زبان مرشد تلقین یافت
بعین الیقین شهود او شد طَغَوْا فِي الْبِلَادِ این گروه سه گانه آنانند که طغیان کردند
در شهرها و از حد درگذشته اند فَأَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ پس بسیار گردانیدند ایشان
در شهرها یعنی در مقامات خود تباهی و گناه را عاد اهل ارم مکاشفان ملکوت طغیان و فساد
ایشان آن بود که ذات بی قید مطلق را بقیود تعینات مقید دانستند و قید را باطلاق
نسبت کردند و فساد ثمود که محض ناسوتند خود ظاهرست که باثبات وجود غیر قدم در جادهٔ
شرکت مانده از حق باغی گشتند و بفساد فرعون آنکه بموجب تجلی انفسی خود را بحق
نسبت کردند ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ
پس بریخت بر ایشان خدای تو نوعی از عذاب یعنی برین گروه سه گانه که از بس تلذذ بنعیم
منعم حقیقی را فراموش کردند عذاب مقدار از مراتب و مقامات خود برفرق نمودگان ایشان
بریخت ارباب ناسوت که در جاه تمتعات فرو رفته بودند رشتهٔ آمال و امانی ایشان بگسست
و مکاشفان ملکوت که دل در تجلی آفاقی و انفسی بسته متلذذ و متمتع بودند سلب نعیم ایشان

گردد پیوند تعلق از این و آن گسسته ترقی مافوق نماید و این عذاب محض از افضال و اکرام
او بود بر اینان که بدین مفارقت عروج و ترقی ایشان خواسته بود و چیز انبیا و اولیا
اما چون هنوز کام روزگار ایشان بچاشنی مراتب مافوق شیرین نگشته بود قطع خاطر
از متعلقات وجود بر ایشان تلخ شود و آنرا عذاب تصور کردند چون جنین را که در حبس رحم مادر
محبوس بود بخواری و محنت گذاری خود گرفته است چون بصحرای عالم شهادت آرند از فراق
وطن خود بگریند و بنالند و چون چندگاهی برو بگذرد و بتجرع و تلخی هجران خوی فراکند مائده
الوان نعیم پیش او کشند و کام روزگارش بدان شیرین گردد داند که نهال محنتش چه میوه
راحت بر داد ان ربک لبالمرصاد بدرستی که خدای تو هر آئینه خداوند گذرگاه است
هرچه میگذرد و همه را می بیند و این جواب قسم است یعنی قسم بفجر و لیالی عشر و غیرها که خداوند
تو همه را می بیند و می داند از افعال و احوال این جماعت که هر کدام بر چه چیز دل بسته اند
و بچه مغرور شده ارباب ناسوت را که بامر خرفات فانیه فتنه شده اند هم می بیند و از
مکاشفان آنانکه بحکم تجلی آفاقی بر حسن تعینات عالم عاشق میکنند و آنانکه بمقتضای تجلی انفسی بر لطافت
پیکر لاهوتی خود عشق می ورزند و همه را بالتقید و همه را باز پرس خواهد کرد که عمر گرانمایه را بچه در باختند
اند و وقت گرامی را فرصت نشناختند ان الله لا یخفی علیه شیء فی الارض ولا فی السماء
فاما الانسان اذا ما ابتلاه ربه فاکرمه ونعمه فیقول ربی
اکرمن اما آدمی چون مبتلا کند او را خدای او پس گرامیش کند بقدر جاه و نعمتش دهد پس گوید خدای
من گرامی داشت مرا یعنی این انسان مکاشف چون خدایش بیازماید تا بعطای وقت
مکاشفه ملکوت و صور تعینات عالم را در نظرش تجلی خود جلوه دهد زبان حالش بفخر و مباهات
متکلم گردد و گوید خدای من اکرام کرد مرا و اما اذا ما ابتلاه فقدر علیه رزقه

فیقول ربی اهانن و اما چون سالک را بدش و تنگ کند روزی او پس گوید خوار
مرا خدای من و اهانت کرد یعنی چون از اوج مکاشفه تنزلش دهند و در حالت افاقت
نظرش بر محض کثرت تعینات آید بفقدان دولت وقت و سلب روزی خود زبان بشکوه
بگشاید و گوید خدای اهانت من کرد حق تعالی رد سخن او می فرماید کلا نه چنین است که این
انسان گمان برده که تنزل از وقت موجب ذل و اهانت است بل لا تکرمون الیتیم
بلکه اهانت در آنست که گرامی نمی دارید شما ای مردم یتیم را یعنی حکیم مطلق در ضمن تنزل شما
از وقت حکمتی شگرف نهاده و آن اینست که در حالت افاقت در طلب مقامات علیا
چنگ در دامن روزگار شما زده بسلوک سالک مجاهدات و ریاضات تا بحال شما گردد و شما
بمراتب فوق عروج بخشد و اینمعنی در عیان تلذذ وقت مکاشفه صورت نمی بندد و الا در تنزل
آن پس این تنزل موجب اهانت شما نیست بلکه اهانت در آنست که اکرام آنچه عزیز که جوهر
فرد و در یتیم بحارت ذات الهی است که کشف عالم صفات الله است نمیکنید که اکرام جوهری
تقاضا و طلب و وصول آن نمیکند ولا تحاضون علی طعام المسکین
و دیگر از بواعث اهانت آنکه تحریض نمیکنید مردم را بر طعام مسکین و مسکین عبارت از آن
درویش مفلس است که از اسباب و لوازم هستی مجازی هیچ با او نمانده و نیز اهانت شما
در آنست که اکرام یتیم نمیکنید و بر اطعام درویش مفلس تحریض نمی نمائید و عدم تحریض بجا
عبارت از آنست که آن مسکین مفلس چون مستعد ارشاد و اهتداء است [illegible]
خوان دعوت گسترده و سالکان طالب آگرسنگان نعیم معانی اند صلا از جود الهی
رحیم در دهید تا خود مصدق قول او گردید و سد راه دیگران گردید و منعوتی و مصداق قول او
شوید پس گوی عدم تحریض اطعام است و تأکلون التراث اکلا لما و دیگر

میخورید مال میراث را از حلال و حرام باهم میراث عبارت از تجلی وحدت ملکوتی ست چه میراث
آن بود که از مرده گیرید واین تجلی را سالک نیز بعد از فنا یافته و جمع بین الحلال والحرام باعتبار آنکه
اینجا تجلی حق را در صور تعینات مجازی ببینید پس وحدت و کثرت و صورت ومعانی باهم حلال
وحرام باشد وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا ودیگر آنکه دوست میدارید مال را دوستی سخت
یعنی چنان مشغوف محبت گنجینهٔ تجلیات شده اید که دل از آن نمیتوانید کشید تا طالب ترقی
توانید بود و آنکه از سر نادانی تنزل وقت را امانت خود خیال میکردید آن نه امانت بود امانت شما
از عدم اکرام یتیم و تحریص بر طعام مسکین است از اکل بهم میراث وحب مال کَلَّا این چنین نشاید
که آدمی با وجود آن استعداد کمال که در فطرت او ست خود را درین پایه دارد و ترقی بما فوق
ننماید اگرچه درین حال این سالک از قصور همت مفتون و مشغوف این کشف شده امّا
اِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا چون شکسته شود زمین وجود مجازیش شکستگی بعد
از شکستگی یعنی چون کوکبه دولت کشف جبروت ظاهر گردد و زمین وجود مجازیش که داول
بآسیب پایه کشف ملکوت شکسته بود بصدمات لشکر قهرمان جبروت باز بشکند و بحکم
تبدل الارض غیر الارض مجاز او بحقیقت مبدل گردد وَجَاءَ رَبُّكَ و بیاید پروردگار تو
یعنی اقلیم مجاز او را همگی لشکر تجلیات اسماء و صفات الٰهی فرو گیرد غبار تیرگی کثرت مجاز بباران
واشرقت الارض بنور ربها فرو نشیند وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا و بیایند فرشتگان
فوج فوج وصف صف یعنی تعینات حقائق عالم از اقسام موجودات یک بیک پیش دیده
دلش مکشوف گردد وَجِيءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ و آورده شود آن روز دوزخ که تجلی
قهاری ایزدی ست که محرق همگی رخت مجاز سالک است يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ
آن روز پند گیرد آدمی و داند که بدانچه مغرور بوده در خود و دلبستگی مردم دانا بود وبا الحیوة الدنیا

الا لعب و لهو و انّی له الذکری و کجا سود کند او را نید آن روز که ندامت ایام گذشته
وقت کار سودمند نیاید و عمر رفته را امکان عود نبود ؎ ره چنان رو بهش که گرد رهت +
خاک در دیده حسود کند + ورنه وقت وقوع حادثه + واویلا کنی چه سود کند +
یقول یلیتنی قدمت لحیاتی بگوید این آدمی بعد از ندامت و حسرت فوت
وقت ای کاش پیش فرستادمی عمل خیر از برای حیات آخرت یعنی گوید ای کاش در ایام
صرف اوقات بکشف مجاز عمل خیر از مجاهدات و ریاضات پیش می بردم و عمری که در
محبت مجاز صرف کردم در سلوک مکاسب جمیله میکردم تا در عالم وحدت حقیقی تمتع زندگانی
معنوی محظوظ و متمتع میبودم فیومئذٍ لا یعذب عذابه احد
پس آن روز عذاب نکند مانند کردن خدای هیچ یکی بدانکه بعضی از روندگان سالک
مکاشفات چون قدم در سیر منازل عالم حقیقت که حضرت الجبروت است می نهند و
شحنگان بارگاه کبریائی که حاجبان سراپرده عزتند بحکم حفت الجنة بالمکاره جاوشان
بلا و محنت را بر وجود کونی سالک میگمارند و بنوعی سیاستش میکنند تا سالک نپندارد که
وجود ظاهری او را گوئی پاره و دو نیم میکنند و هر موی او را بریدن دشنهٔ قصاب میسازند
و بکفارت آنکه در کشف ملکوت حق یگانه را شرکت دیده بود حرارت درد و محنتش
میچشانند تا چون بار بلا کشیده و زهر محنت چشیده باشند در مکاشفات عالم
حقیقت را بر روی کار میگشایند همانا درین کریمه اشارت بهمین تعذیب سالک باشد
و میتواند بود که این عذاب کنایت از سوز باطن این سوختگان آتش عشق الهی باشد که دوزخ از زبانهٔ
آن زینهار برآرد چنانچه از بزرگی منقول است حکایةً عن الله تعالی که دوزخ اگر مرتکب عصیان
من شود بسوز دل عاشقان خودش عذاب کنم ولا یوثق وثاقه احد و بند نکند

هیچ یکی یعنی از بسکه در تیه عالم کثرت گمشته شده و هیچ راه در وی نمی بیند که از ان تواند بر آید
از روی استبعاد بزبان حال میگوید که براخراج و نجات او از ان قادر خواهد شد که عمری در
گم گشتگی آن بسر می برد و راه بجائے نیافته و چون از زبان حال مرشد وقت صلای و الله
یدعوا الی دار السلام بشنود از کتاب مجید کریمه ان الذی فرض علیک القرآن لرادک الی معاد
بخواند از راه حیرت و استبعاد یقول اهلکت مالا لبدا گوید که تلف کردم من
مالی بسیار از زهد و طاعات و صوم و صلوٰة و سائر تطوعات و هیچ دری ازین راه بروی من
نکشادند چون بتوسل اینهمه حسنات راه بوحدت وجود نبردم کیست که براخراج من از ورطهٔ ناسوت
و کثرت قادر شود حق تعالی در رد سخن او می فرماید ایحسب ان لم یره احد آیا
می پندارد این آدمی که نمی بیند او را هیچ یکی که او چه داده بنماز چند شب و صوم چند روزه
گمان می برد که بسر ابرده ما راه یابد کلا و حاشا اگر از روی علم و یقین نه دل هستی و اتفاق
خودی کمر همت می بست و از خود میگذشت جای آن داشت که تیر ظن او بر هدف کار می نشست
که والذین جاهدوا فینا لنهدینهم سبلنا الم نجعل له عینین آیا نداده ایم او را دو چشم
که بدان آیات وحدت ما به بیند و از نقش بنقاش و از مصنوع بصانع راه برد تا اسرار ارنا
الاشیاء کما هی بروی عیان شود و نقوش اشیا را صورت نقاش بیند و دانکه
هر چه در صفحهٔ عالم رقم نیک و بد است نقش هر نیک و بدی صورت نقاش خود است
ولسانا و شفتین و نداده ایم او را زبان و دو لب که بدان ذکر ما میگوید و بوسیله
اذکار و اشغال درجه درجه بمقام مکاشفات ترقی نماید و چون در تکلم و غیره دو لب ممد و معین
لسان اند ذکر آن باهم فرموده و هدیناه النجدین و نمودیم این آدمی را راه حق و
باطل و نیک و بد و وحدت و کثرت پس مقتضای کشش آن بود که از یک گذرد و رو بے

به نیک آرد و بکثرت آلوده نگردد و بوحدت تقرب نماید که ماسوای الله همه باطل است و
هیچ فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ پس نگذاشته است او عقبه اعمال صالحه را یعنی آن گمان
او بر عدم اخراج خودش از ورطهٔ کثرت و ناسوت بجهت آن بود که او هنوز مباشر
اعمال نیک نشده و اعمال نیک نه آن بود که او گمان می برد از صیام و صلوة بی علم وَمَا
اَدْرٰیكَ مَا الْعَقَبَةُ و چه دانی تو که چیست عقبه یعنی چه دانی که اعمال صالحه عبارت از چیست
فَكُّ رَقَبَةٍ آزاد کردن بنده است از بنده بندگی یعنی تخلیص نفس خود است از بند رقیت
ماسوی الله اَوْ اِطْعَامٌ فِیْ یَوْمٍ ذِیْ مَسْغَبَةٍ یا طعام خورانیدن است در روز گرسنگی
و آن عبارت از تحریص و ترغیب مردم است بوحدت حق تعالی کرام مردم یَتِیْمًا ذَا مَقْرَبَةٍ
یتیمی که خداوند خویشی بود یعنی تحریص سالکی است که از راه طلب با و مناسبت و قرابت
دارد اَوْ مِسْكِیْنًا ذَا مَتْرَبَةٍ یا اطعام مسکین است که پهلو برخاک ناسوت نهاده
است و از عالم وحدت دور افتاده ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا پس تر باشد
که این انسان که مباشر اقتحام عقبه است از آنها که ایمان آورده اند و بر عقیدت علم وحدت
استقامت و رسوخ دارند وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ و وصیت می کنند یکدیگر را بالصبر
بر طاعات و ثبات و بر ریاضات و مجاهدات که وسیله معرفت ایزد تعالی است وَتَوَاصَوْا
بِالْمَرْحَمَةِ و وصیت میکنند برحمت و مهربانی که آن تحریک ارباب طلب است بوصول
مقام مکاشفات بتوسل مجاهدات اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ الْمَيْمَنَةِ ایشانند اهل دست راست
یعنی راه راست و آن راه معرفت باری تعالی سبحانه است وَالَّذِیْنَ كَفَرُوْا بِاٰیٰتِنَا
و آنانکه کافر شده اند بآیات ما و چون از دلائل وحدت راه بمعرفت ما نبردند گوئی کفران
آیات ما کردند هُمْ اَصْحٰبُ الْمَشْئَمَةِ ایشانند اصحاب دست چپ و راه کج که صراط مستقیم و حد

غلط کردند علیهم نار مؤصدة که بر ایشان بجزای کردار ایشان آتشی بود فرو بسته
و پوشیده شده و آن عذاب دوری و هجران است از بارگاه قرب ایزدی که ابد الآباد
خروج از آن ممکن نبود چه محل اعمال صالحه کرد سبیل معرفت است و نبا است و چون درین عالم
هیکل اسباب جمیله نکوشیدند و قدم در راه ریاضت و مجاهده ننهادند لاجرم همواره بدرد
و داغ فراق و هجران قرین آه و ناله بوده محبوس هاویه ندامت و حسرت خواهند بود و تواند
بود که این صورت را بمعنی کشف بدین طریق توجیه نمایند لا اقسم بهذا البلد سوگند یاد میکنم بدین
شهر که عالم شهادت است با جلوه وحدت حق سبحانه و تعالی وانت حل بهذا البلد و حال آنکه
تو ای مکاشف حلالی در شهر یعنی فرود آمده یا هر چه در وقت از تو صادر شود بر تو سبب مواخذه
نگردد نه در شریعت و نه در طریقت چه در ظاهر شریعت هم درین حال قلم تکلیف از وقت
رفتار تو برداشته اند که مدار تکلیفات شرعیه بر وجود عقل است و تو ای مکاشف غریق
بحری شده که یک عقل را بر ساحل آن راه نیست پس هر چه درین وقت از دست و
زبان تو صادر گردد معفو و مغفور است فرد ز مجنون گر خطا افتاد و عیبش نیست
خط ما تو لیس بر مجنون قلم نیست — ووالد وما ولد و سوگند بپدر که تجلی شهودی حق
سبحانه و تعالی است بر نفس مجاز تو بفرزند که همان قید مجازیست و این دو وقت کنایت
از مراتب حال بود باعتبار تجلی آن را پدر گفت و باعتبار تعین فرزند لقد خلقنا الانسان فی کبد
بدرستی که آفریدیم آدمی را که انسان مکاشف است در غایت قوت و کمال قوت پیش از آن
بود که تحمل بار امانت شد که آسمان با آن رفعت و زمین با آن وسعت و کوه با آن صلابت
از تحمل آن ابا آوردند که فابین ان یحملنها واشفقن منها و حملها الانسان تا بمقتضای
آن بار تحمل تجلیات الهی شد و هستی خود را در هستی حق در باخت بشنو که یا ایها

چه عظیم باری است که آدمی را در سلاسل هستی مقید ساخته در حبس خانهٔ غیریت و کثرت
انداخته و ما با وجود این گرانباری هستی و خودی که باو منسوب شده گفتند که هستی خود را
هستی ما میدان و همگی نسبت خود را از میان بردار و بحکم ان الله یامرکم ان تؤدوا الامانات
الی اهلها امانت هستی ما را بما سپار تا چون امانت لیشطر عام خیانت بما سپرده باشی
جواهر تجلیات از گنجینه عنایات در بارهٔ تو انعام فرماییم و حق تعالی بعد از وصف قوت او که
حامل بار امانت و قابل انوار تجلیات شد برای کسر نفس و بطلان زعم او می فرماید ایحسب
ان لن یقدر علیه احد آیا این انسان مکاشف که بعد از تحمل شداید مجاهده و ریاضت بمقام
مکاشفهٔ ملکوت رسیده و بحسب عیه چند که چشید چندان هستی انانیت در سر پیدا کرده
که از روی عربده لاف انا الحق میزند چنان می پندارد که دایم حال ورای این مقام مستولی
روزگار او شده او را مغلوب الحال خواهد ساخت زهی ظن فاسد زهی زعم باطل والله
الغالب القاهر بقول اهلکت مالا لبدا میگوید این مکاشف بزبان حال که هر نقدی که در کارخانهٔ
روزگار از هستی و لیاقت آن اندوخته بودم زلیخا وار همه را در بهای این یوسف مصر
مکاشفه بر سر بازار طلب در باختیم و هستی خود را بدل هستی او ساختیم مثنوی
از وجود خود مرا کامی نماند + با من از هستی بجز نامی نماند + بر فشاندم آستین بر نیست و هست
هیچ جانی داشتم دادم ز دست + غیرت الهی بطعن رد شطح او میفرماید ایحسب ان لم یره احد
این مکاشف که ببذل هستی مجازی می نازد می پندارد که آنچه او داده کسی نمی بیند ما خود
دیده ایم و دانسته که او چه داده است چند از صفات غیریت و کثرت پیش نهاده اما هنوز
مغرور نقش مجاز است چشم ملیح از نقوش و تعینات برنداشته الم نجعل له عینین آیا ما
نداده ایم او را دو چشم که بدان آیات وحدت ما را ببیند و این آیات را دلیل داند مدلول

وراه شناسد به مقصود اگر برای العین شاهد آیات شود بداند که آنچه مشهود اوست
مقید بقیدیست و حق تعالی از همه قیود و تعینات منزه است و مبرا پس در طلب مطلب حقیقی
بل مجهود نماید و بدلیل از مدلول باز نماند مثنوی گرچه دلاله بسی زیبا بود +
کی بود عشاق را سودا بود + نیست لائق گر تو مردِ صادقی + با رخ دلاله کردن عاشقی
ولسانا و شفتین و نماده ایم او را زبان و دو لب که بدان ذکر ما گوید و بوسیلهٔ آن شغل راه
بمکاشفات علیه برد و هدینه النجدین و نمودیم او را هر دو راه که مجاز و حقیقت است چه از آیات
قرآنی و چه از اقوال راه یافتگان بارگاه صمدانی و در کریمه سنریهم آیاتنا فی الآفاق وفی انفسهم
خود ظاهر است که کشف مجاز را آیات و دلائل خوانده نه عین مقصد فلا اقتحم العقبة پس او نگذاشت
عقبهٔ مخالفت نفس را و در خلاف نفس و هوا متحمل شدائد و محن نشده چه در کشف مجاز که
ملکوتست او هنوز گرفتار حس و نفس خود است و از قید نفس خلاص نیافته و اقتحام عقبهٔ خلاف
نفس وقتی متحقق یابد که همگی نفس مجاز و تعینات را در بازد خیانچه میفرماید وما ادریک ما العقبة
و چه دانی تو که چیست سبب اقتحام عقبهٔ خلاف و خلاص از شهود فک رقبة اعتاق بنده است
از بند رقیت و آن در باختن نسبت مجاز و نقش تعینات است او اطعام فی یوم ذی
مسغبة یتیما ذا مقربة یا اطعام یتیمی خداوند قرابت در روز جوع طلب و آن اظهار معاملات و
واردات بود بارباب قرابت که مکاشفان این مقام اند از برای تحریص شان تا بیان این معنی
سبب اقتحام عقبه تواند او مسکینا ذا متربة یا اطعام گدایی که در خاکدان علم افتاده بود و
آن ارشاد و تلقین اوست از برای وصول بمقام مکاشفه والیمینی نیز چون متضمن همیت ست
از اسباب اقتحام عقبه تواند شد ثم کان من الذین امنوا پس تر این مکاشف از مومن
مصدق بود بمکاشفهٔ حضرت الجبروت و تواصوا بالصبر و از آنها بود که وصیت بصبر بلیا نمید

که از فقدان مشاهدات تحمل مجاهدات بر جادهٔ صبر و شکیب قدم سعی محکم دارند و از تاخیر
وصول بمقصود در قطع بوادی طلب و بیابان فنا تنگ نیایند و تواصوا بالمرحمة و وصیت
نمایند بمهربانی و رفق مر ارباب طلب را نرانند و از قصور مشقت و محن مأیوس نگردانند اولٰئک
اصحاب المیمنة ایشان اصحاب راه راست اند که راه مستقیم عالم حقیقت است والذین کفروا
بآیاتنا و آنانکه کفران معانی آیات ما کردند و آیات آفاق و انفس را مقصود دانسته دلیل را
مدلول و آیات را عین معانی شناختند اولٰئک اصحاب المشئمة ایشان اصحاب راه کج
اند که نقش مجاز را عین نقاش دانستند و صراط المستقیم وحدت حقیقی را غلط کردند
علیهم نار مؤصدة بر ایشان آتشی بود فروبسته شده که دود آن بیرون نیاید و آن آتش
فراق و بعدیست از مقصود حقیقی و فروبستگی آن عبارت از آنست که ایشان چنان پندار
یافته خود مغرور باشند که خود را اهل کمال شناخته رجوع بارباب تحقیق نکنند و اظهار
حال خود ننمایند تا باعث انتشار شان بود بمکاشفات علیه ✤

بسم الله الرحمن الرحیم ۝ والشمس وضحٰها سوگند بآفتاب و روشنی
آن یعنی قسم بآفتاب غیب هویت و روشنی آن که عبارتست از التفات ذات
جامع الکمالات ایزدی بشیونات و قابلیات خود که حضرت الاجمال و حقیقت محمدی
کنایه از آنست والقمر اذا تلٰها و سوگند بماه چون در آید از پی آفتاب یعنی باعیان
ثابته و حقائق عالم چون از پی آفتاب غیب هویت اعیان شود چه تنزل باعیان بعد تنزل
بحضرت الاجمال تعبیر یافته است والنهار اذا جلّٰها و سوگند بروز چون روشن
کند ظلمت غیب اعیان را چه اعیان بی تلبس آثار و احکام ظهور ندارند و هی فی مرتبتها
ما شمت رائحة الوجود والیل اذا یغشٰها و سوگند بشب چون فروپوشد عالم را

یعنی بشب کشف وحدت که عالم دنیا فیها را ازنظر مکاشف فرو پوشد واین کنایت از مقام
کشف ملکوت بود وَالسَّمَاءِ وَمَا بَنَاهَا وسوگند باسمان وکسیکه بنا او آن نمود یعنی باسمان
کشف اعیان ثابته وبآن ذات کامل الصفات که اظهار آن فرمود واینجا قسم باعیان از رو
عروج سالک است ودر وَالْقَمَرِ إِذَا تَلَاهَا از روی نزول بود وَالْأَرْضِ وَمَا طَحَاهَا وسوگند
بزمین وبکسیکه گسترد آن را یعنی قسم بزمین تعینات وقسم بآن بی تعین که اینهمه تکلها
تعینات را از بیرنگی ظاهر ساخت وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا وسوگند بنفس مکاشف وبآن
کسیکه تسویه او فرمود تا هر چیز از عوالم مکاشفات در استعداد او مندمج بود وهمه را بروی
عیان ساخت وهیچ مرتبه از مراتب شهادات را بروی حجاب مرتبه دیگر نگرد ظاهرش را
با باطن وباطنش را با ظاهر مساوی ساخت فردنی ظاهر او حجاب باطن + نی باطن او
نقاب ظاهر + فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا پس اعلام کرد مرآن نفس را معصیت او
وطاعت او یعنی تعلیم فرمود آن نفس مکاشف را سیأت اعمال وحسنات افعال وجلال
وجمال ممنوع ومشروع تا بدینیک ومنهی ومامور فرق تواند کرد وبموجب تمیز بدان عامل
باشد واین مرتبه لاهوت است وکمّل افراد اولیا را بتائید الهی عروج باین درجه میسر می آید وعارف
با تحقیق کار رسد وجامع طریقت وشریعت شود عرفان ظاهر وباطن بروجه کمال میسر
گردد مرج البحرین یلتقیان بینهما برزخ لا یبغیان اشارت باین بحرین دارد وذلک فضل الله
یؤتیه من یشاء وجواب قسمیات آنکه قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا تحقیق رستگار شد کسیکه
پاک ساخت نفس خود را وتزکیه نفس آن بود که دامن روزگار خود را از همه الواث غیریت و
وناموس کثرت وبدنامی وحدت شست وشوی دهد وغبار دوئی از رهگذر کثرت برکسوت
ظاهر وباطن نشیند وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا وهر آنکه نه ریا نکار در هلاک شد

کسیکه گم کرد نفس خود را در ضلالت و بطالت و در ورطهٔ جهالت ناسوت غریق بلای کثرت
شد کَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَاهَا تکذیب کرد قبیلهٔ ثمود پیغامبر وقت را که صالح بود
علیه السلام بسبب طغیان و گمراهی نفس ثمودیان اشارت بارباب ناسوت است یعنی
این جاهلان ناسوت پرست تکذیب رسول کردند تا آنکه همه موجودات کائنات را که واسطهٔ
عرفان الهی بود غیر دانستند و در نیافتند که از هر ذره از ذرائر عالم بسوی دار الملک وحدت راه
هست و معنی کریمه که سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ پی نبردند و این تکذیب بسبب
طغیان و ضلالت نفس ایشان بود رباعی نفس بد رائیه بلا باشد + تخم خسران
دین و دنیا شد + خود بخشان تراچه لائق است + نفس بد را بکش که خصم خداست
والرسول هو واسطة بين الله وبين العباد إِذِ انْبَعَثَ أَشْقَاهَا چون برخاست بدبخت
ترین آن قوم بعقر ناقه و این اشقی نفس اماره آدمی است که در عقر ناقهٔ روح می کوشد
فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ پس گفت مر این قوم را که ارباب ناسوت بودند رسول خدا که
عارف وقت و مرشد روزگار است نَاقَةَ اللَّهِ وَسُقْيَاهَا حذر کنید و دور باشید
از آزار ناقهٔ خدای و از آب خوردن وی یعنی مرشد وقت از راه ارشاد و تلقین نصیحت این نادان
عالم ناسوت فرمود که دست از عقر ناقهٔ روح باز کشید و او را از چشمهٔ معرفت که مشرب
اصلی و منهل حقیقی اوست باز مدارید فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا پس ایشان تکذیب
رسول کردند و پی کردند ناقه را یعنی از سیر عالم معرفت که منهل اصلی اوست باز داشتند
فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذَنْبِهِمْ پس هلاکت فرستاد بر ایشان خدای ایشان
بسبب خطیئا و گناه ایشان یعنی این مکذبان را که در عقر ناقهٔ روح کمر عداوت بربسته بودند
مستاصل ساخت و از بیخ و بن برانداخت و استیصال ایشان آن بود که از مقام اصلی

که مسند قرب الهی بود ایشان را دور انداخت فسوّٰیها پس برابر ساخت ایشان را در هلاکت
یعنی همه این ناسوتیان را از عالم و جاهل و عاقل و غافل و صغیر و کبیر و طفل و پیر که محض مجاز متمکن
بودند مستاصل و هلاک ساخت و بیخ و بن ایشان را از زمین حقیقی برکند تا همه اینها از وحدت
حق تعالی روی دل گردانیده و آن رشته مناسبت که هر مو وی را بوحدت حق تعالی است
نگسستند ولا یخاف عقبٰها و نمی‌ترسد خدای از عاقبت کار تعذیب و هلاک
این مکذبان طاغی از آنکه پشیمانی و ندامت آرد که ان الله لغنی عن العالمین ۱۵

سورة اللیل

بسم الله الرحمن الرحیم ۰ واللیل اذا یغشٰی سوگند بشب وقتی که فرو پوشد
عالم را بظلمت لیل همانا عبارت از حضرت الجبروت باشد یعنی قسم بوقت مکاشفه حضرت الجبروت
چون دامن نور بر همه تعینات اشیا فرو گذارد و ملک و ملکوت را در ظلمت دامن خود فرو پوشد
که ان ربک واسع المغفرة والنهار اذا تجلّٰی و سوگند بروز چون آشکارا شود روز روشنا
از آفاق وقت است یعنی قسم بوقت آفاق آن چون صور تعینات را در نظر مکاشف
ظاهر سازد و اشیا را بعنوان غیریت جلوه گر کند وما خلق الذکر والانثٰی
و سوگند بکسیکه آفریده ماده را یعنی سوگند بآن کسیکه ظاهر فرمود حقیقت از هر قسم
چون مجاز و حقیقت و نور و ظلمت و وقت و آفاق و عین و اعیان و عاشق و معشوق باعتبار
تقابل یکی بدیگر جفت گشت و من کل شیء خلقنا زوجین اثنین فیغشی اللیل النهار پس
ما خلق کنایت از حضرت الذات بود که پدید آرنده و ظاهر کننده همه اینها است و توانید
که ذکر عبارت از مرد بود که مظهر تام است چه باعتبار شکل صوری و چه باعتبار استعداد ظهور
حقائق و معانی و انثی کنایت از نسوان بود که مظهر اتم است و جواب قسم آنکه ان
سعیکم لشتّٰی بدرستیکه کوشش شما ای مردم هر آئینه پراگنده است یعنی مقصد

همت او ملکوت بود و یکی را منتهای سعی و اجتهاد کشف عالم صفات بود و یکی را مقتضای
فطرت بلند مطلب همت خود جز حضرت الذات نباشد تا بحضرت حاصل او شود قانع نگردد
همه را گذارد و از همه بگذرد فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ پس اما کسیکه داد مال خود را در راه خدای یعنی
کاشفی کرد تعینات هستی و اضافت خود را که در کشف ملکوت داشت و معنی انا الحق بود در
طلب مطلب حقیقی در باخت وَاتَّقَىٰ و پرهیز نمود از توقف بران قانع گشت تا بپیشگاه
شهود حضرت الجبروت راه برد وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ و تصدیق کلمه توحید نمود
که لا اله الا الله است و تحقیق معانی این کلمه پی برد تا نفی همه قیود و تعینات مجاز و حقیقت
کرده قبول عزیمت حضرت شهود و شهودی کشفی ایمان آورده فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَىٰ پس
زود باشد که آسان کنیم بروی راه بهشت یعنی توفیق بخشیم بروی بر لوازم کمال الطلب
و طلب کمال تا جزای جهد و اجتهاد او بهشت ایزدی آید که باقی الجنة احد سوی الله صفت
آن بود و ان الجنة لیس فیها حور ولا قصور نعت آن آید وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ و
اما کسیکه بخل ورزید بر انفاق شواهد هستی و صرف همه اضافات و اثنینیت نکرد وَاسْتَغْنَىٰ
و بی نیازی داشت خود را از حق و با آنکه عمرش تمام شده خود را غنی گرفت که اذا تم الفقر
فهو الله انا نمیاید تا اضافت او دوی که هو الله است در میان بود از پیشگاه قرب ایزدی
دور است و بخود مغرور او هنوز فی الحقیقت فقیر است اگرچه از عدم وسعت حوصله بنقود تجلیات
صفات خود را توانگر خیال میکند وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَىٰ و تکذیب نمود کلمه نیکوتر را که
ایمان شهود حضرت الذات است و بر انکار آن استقرار کرد فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَىٰ
پس زود بود که آسان سازیم بروی راه دوزخ که او دید بعد و فراق است از ساحت
شهود ذات مطلق مقدس وَمَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُ و سود نکند و باز ندارد و

بیایید و الا اگر سر ترک و جانبازی ندارید و ترک خود نتوانید گفت زنهار گرد این آتشگاه
نگردید و لله علی الناس حج البیت من استطاع الیه سبیلا **مثنوی** چو پروانه
در آی بیم و بی باک + دل آماده آتش چو خاشاک + اگر سوزدت بی بال و پر باش +
وگر سر میرود فارغ ز سر باش + وگرنه باش در کاشانهٔ خویش + چو کرم قز مقیم
خانهٔ خویش + ظلوم و جهول کسی باید تا حامل بار امانت تواند بود الی الله لن
یکون لصاحب النفس الیه سبیلا لا یصلاها الا الاشقی در نیاید در ان آتش مگر
کافری که همگی خود را در نور ذات مستور ساخته باشد و از هستی خودش هیچ نصیبی
نمانده بود الذی کذب و تولی آن کافری که تکذیب کرد رسول را و روی گردانید
از رسول عبارت از شهود حق تعالی است بقید و تکذیب آن و اعراض از ان کنایت بود
از عدم توقف بران یعنی تکذیب انحصار کرد و اعراض نمود از ان و بران نایستاد و دیگر چون
محققان این مرتبه را رسول می نامند تکذیب آن را تکذیب رسول توان گفت اگرچه وی
آن بالوهیت می دانند و سیجنبها الاتقی و زود باشد که دور داشته شود از ان
آتش تجلی جلالی پرهیزگارتری یعنی آن کم حوصله که از بیم استیصال هستی خود از ان پرهیز
نمود و یحذرکم الله نفسه را دست آویز سلامت نفس خود ساخت و به لا تلقوا بایدیکم
الی التهلکة توسل جسته و ندانسته که معشوق حقیقی بدینها امتحان مدعیان را میکند لیمیز
الله الخبیث من الطیب **رباعی** دل کز غم عاشقی نشان واداشت + نه فکر سر و نه بیم
جان واداشت + آندم که ز عشق با تو دم میزد + حرف سر و تیغ در میان داشت + گو
جانبازی از سر گذشته و ترک جان کرده قدم بر هستی زند و قلم بر خط وجود کشد
فرد چه پرسی آنچه من از عشق آن نکو دارم + که تیر در جگر و تیغ در گلو دارم +

اَلَّذِیْ یُؤْتِیْ مَالَهٗ یَتَزَکّٰی آن متقی که میدهد مال خود را میجوید بدان پاکی
نفس خود یعنی انفاق هستی خود که در مراتب تنزل بقدری نموده بود برای آن بود که
تزکیهٔ نفس خود می نمود و گمان داشت که بحکم من عرف نفسه فقد عرف ربه عارف نفس
عارف رب بود فقط و نمیدانست که سر کار هنوز دور است بیت منشین یگان از طلب
یار کرا عیا + تا منزل معشوق دو صد مرحله راه است + وَمَا لِاَحَدٍ عِنْدَهٗ مِنْ
نِّعْمَةٍ تُجْزٰی و نیست هیچ یکی را نزدیک این متقی نعمتی تا جزای آن داده شود یعنی نما
این مکاشفه را که در مراتب سافله داشت حق ملذذی و تمتعی بر ذمه این مکاشفه تا صرف
هستی خود بجزای آن بکند بلکه ادای حقوق الهی بمجاهدات شاقه و ریاضات فوق الطاقه
کرده است و مشاهدات آن متلذذ و متمتع گشته اکنون انهای مال خود میکند اِلَّا ابْتِغَآءَ
وَجْهِ رَبِّهِ الْاَعْلٰی الا بجهت رضای خداوند خود که برتر است و بران خوشنودی حق
میجوید که هم بدانچه مامور بود از طلب و مجاهدات بجا آورده و هم از انچه منع کرده بود و پرهیز
نموده وَلَسَوْفَ یَرْضٰی و سر انجام است که راضی شود این متقی که بحکم انا عند
ظن عبدی بی بر انچه دل بسته بود و چشم دوخته از مکاشفات صفات و اثر صفاتیافته
و خواهیافت و بدان متمتع و محظوظ خواهد بود *

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ وَالضُّحٰی سوگند بچاشتگاه که آفتاب
در کمال اشراق بود و این اشارت بجمال آن سرور بود علیه السلام والصلوة
یعنی قسم بآفتاب طلعت تو که در وقت مکاشفه بانوار تجلیات الهی منور و متلالی شده
وَالَّیْلِ اِذَا سَجٰی و سوگند بشب وقتی که بپوشد اشیا را یعنی سوگند بموی تو که سحاب
خورشید جمال تست و آن کنایت از افاقت بود از وقت که نور تجلی حق را مستور سازد

یا گفته شود که سوگند بضحی که همان تجلی الهی است که تنویر جمال تو کرده و بشب که قید و تقیید نیست
در وقت آن تجلی و این هر دو قسم از یک حال است که باعتبار تجلی وحدت آن را ضحی گفته
باعتبار صورت مرائیه اولیل گفت یا سوگند بضحی یعنی بعلم بود که در مبادی حال تعین خود را
و اشیا را از روی علم وحدت بشب یا میکردی و سوگند بشب که عدم شهود نیست از علم وحدت
بناسوت محض تمکن داشتی و ما را غیر میخواندی و بغیر نام می بردی و آن غیر نبود بلکه با خود بود
و جواب قسم آنکه مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ فرو نگذاشته ترا پروردگار تو وَمَا قَلٰى و دشمن
نگرفته چون آن سرور را علیه الصلوة والسلام از امتداد عدم نزول وحی ملال خاطر بود
نادانان روزگار زبان طعن بر آورده می گفتند که محمد را خدای تعالی فرو گذاشت و دشمن گرفت
حق تعالی تسلیه خاطرش باین کریمه فرمود یعنی ای نازنین مسند بخت از امتداد اتفاق
ملال را بخاطر خود راه مده و غبار یأس از ساحت ضمیر خود پاک ساز که ترا باین فرو نگذاشته
اند تو مبینه چشم انتظار بر همان کشف اول دوخته بنشینی لی لی معشوق محبت هجران عاشق
بهران پسندد که خود را از ما ترا از اول در نظارش جلوه دهد دل خوش دار امیدوار به از
آنچه یافته باش وَلَلْآخِرَةُ خَيْرٌ لَكَ مِنَ الْأُولٰى و هر آینه آخرت بهتر است
ترا از کرامت نخستین و آن اشارت بتجلی جبروتی بود یعنی تجلی ملکوتی را عقال ناقه همت
خود مساز و محمل دولت خود را بسر منزل جبروت کش که آن عالم بهتر است ترا از عالم کشف
اول که آنجا هم در وقت تجلی وحدت متلذذ می باشی و هم در افاقت بدوام شهود و تمتع متکیف
وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰى و نزدیک باشد که عطا فرماید خدای تو بتو
پس تو خوشنود و راضی باشی یعنی ای عالی فطرت بلند پایه از آنجا که علو همت و سمو همت
در بها و رفع بنیاد تو تعبیه کرده اند دانم که باین انعام خورسند نخواهی بود مستظر باش که

که وسعت عطای ایزدی بموهبت دولت ارجمند بشارت میدهد که نزدیک است که بمفتاح
عنایت در گنجینه خانه کرامت بگشاید و از خزائن شهود ذات خود چندان جواهر زواهر نثار
فرق تو کند که حواشی بساط دولت تو عبرت اعتبار روزگار باشند تا یکی گوید اللهم ارزقنا
صحبة محمد و یکی گوید اللهم اجعلنا من امة محمد صلی الله علیه وآله وسلم اَلَمْ يَجِدْكَ
يَتِيْمًا آیا نیافت تو ترا خدای کودکی بی پدر که هیچ کس مربی و مرشد حال تو نبود فَاٰوٰى
پس جای داد ترا در کنف رحمت خود بی وسیله مربی عنایت خداوندی بارشاد و مکاسب
و مکاشف پرورش حال تو کرد وَوَجَدَكَ ضَآلًّا فَهَدٰى و یافت ترا راه گم کرده
گرد وادیه صحرای کثرت راه حریم کعبه وحدت گم کرده بودی پس راه نمود ترا بشهود وحدت
خویش وَوَجَدَكَ عَآئِلًا و یافت ترا فقیر و درویش که از نقود تجلیات و مکاشفات
تهیدست و بی مایه بودی فَاَغْنٰى پس توانگر ساخت از بیت المال رحمت و خزائن
دولت شهود خود نثار روزگار تو کرد و از خاک فقر ترا بر دوش عز بر سریر غنا نشاند کما اذا تم الفقر
فهو الله فَاَمَّا الْيَتِيْمَ فَلَا تَقْهَرْ پس اما یتیم را قهر مکن یعنی چنانچه خدای تو
بر تنگی حال تو مهربانی کرد و تربیت نمود تو نیز با ارباب سلوک که رجوع باستانه دولت تو
دارند مهربانی نماست و طریقه رفق با ایشان سلوک دار تا بهر راهی که مناسب روزگار
ایشان باشد بدرقه باشی وَاَمَّا السَّآئِلَ فَلَا تَنْهَرْ اما سائل را زجر مکن و از
پیش خود مران و از خوان دولت خود بهره و نصیب با ارباب استحقاق که چشم طمع
بر نعیم مائده روزگار تو دوخته اند برسان وَاَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ
و اما نعمت خدای خود پس حدیث کن و بیان نماست یعنی حقائق و معارف خدای با ایشان
که پشت طالب زانوی امید بر صفت ادب زده اند بیان فرماست ایشان را تحریکی و تحریضی

سورة الم نشرح مکیه

بود ۵ الا ای بلبل بستان معنی + که میدانی زدن دستان معنی + زبان بکشا باسرار الهی +
بگو شرح معانی را کماهی +

بسم الله الرحمن الرحیم ط الم نشرح لک صدرک آیا ما کشاده
نساختیم سینه تو سینه ترا یعنی ای شاهباز بلند پرواز فضای قدس ما انشراح صدر
تو نفرمودیم تا کاروان عنایت ما بار انواع تجلیات در فضای سینه تو کشاده و رخت اثمینه
مکاشفات و واردات در ساحت زمین تو نهاده و وضعنا عنک وزرک و برگرفتیم
از تو بار گران ترا یعنی کوه هستی ترا که وجودک ذنب لا یقاس به ذنب صفت آن بود از شاه دولت
تو برگرفتیم و در صحرای وحدت مشاهده خود مطلق العنان ساختیم مثنوی

خوان نعمت نهاده ازلی تست ... سر این خوان کشاده ازلی تست
تو عزیزی و میزبانت کریم + ... کامرانی بکن بناز و نعیم

الذی انقض ظهرک آن باری که گران ساخته بود پشت ترا و باعث احتجاب
تو شده بود از مشاهدات ایزدی ورفعنا لک ذکرک و برداشتیم برای
تو ذکر ترا و آن رفعت ذکر چیست آنکه ترا باطلاق اسم نور بنام خود خواندیم که خود را الله
نور السموات والارض گفتیم و در شان تو قد جاءکم من الله نور فرمودیم و در حقیقت
بنور اتحاد دادیم تا بمقتضای آن اتحاد زبان حلاوت بنغمه من رانی فقد رای الحق مترنم
گشت فان مع العسر یسرا پس بدرستی که با دشواری آسانی است یعنی با آن
دشواری حقیقی که در مبدا حال هنوز از وحدت ناآگاه نبودی و بعلم وحدت الوجود نرسیده
آسانی علم وحدت خود کرامت کردیم با آن عشرت علم که قایل بوحدت الوجود کبود د
اما هنوز نظرت بر کثرت مشاهده جمال وحدت ناگشته تا با دشواری مجاهدات آسانی

مشاهدات کرامت نمودیم اِنَّ مَعَ الْعُسْرِ یُسْرًا بدرستی کہ با دشواری آسانی هست تغییر یافتن از این مجاز تا اگر دشوارت می نمود ببین تا بحقیقت رسانیدیم تا رفع آن همه دشواریها شد فَاِذَا فَرَغْتَ پس چون فارغ شدی از مشاهده مجاز و حقیقت فَانْصَبْ پس رنج کش و مجاهده نمای وَاِلٰی رَبِّکَ فَارْغَبْ و بسوی پروردگار خویش که ذات مطلق است رغبت نمای

مثنوی

چند روزی جست و جوی او کنید | از همه سو روی سوی او کنید
چند دل دادن بهر خواب و خیال | گاه در هجران گروه گه در وصال
دست بر باید فشاند از این و آن | خاص او را بود باید یک زمان

بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ وَالتِّیْنِ سوگند بآن چیز کہ میوه ایست لطیف و نافع و بی فضله کہ هسته و دانه ندارد و مراد از تین روح سالک است کہ از ذمائم پاک و صاف شده بمقام ملکی رسیده باشد و لائق آن کہ تجلی الٰهی بی هیچ مانعی لقمه خودش سازد وَالزَّیْتُوْنِ و قسم بزیتون کہ هم میوه ایست و هم دارو و هم روغن و هم نانخورش و نفاع و این اشارت بتجلی الٰهی ملکوتی باشد کہ بر روح سالک واقع شود کہ نافع روزگار اوست و دوای حال او در دفع امراض کثرت غیریت و باعث ظهور انوار الٰهی است کہ مشعل راه مکاسب اوست وَطُوْرِ سِیْنِیْنَ و سوگند کوه طور و این کنایت از روح اضافی اوست کہ اعیان ثابته است باعتبار رفعت شان و رسوخ و عدم تغییر چنانکہ گفته اند مشیت در استعداد او اثر نمیکند وَهٰذَا الْبَلَدِ الْاَمِیْنِ و سوگند بدین شهر امان دهنده و این اشارت بروح علوی است کہ عبارت از حضرت ذات بی جهت و بی کیف است کہ امان بخش سالک است از تفرقه اضافت و انانیت

دقتی و شوائب کثرت ہستی بالکل وجوابِ قسم آنکہ لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ
بدرستی کہ آفریدیم ما آدمی را فِیْ اَحْسَنِ تَقْوِیْمٍ در نیکوترین نگاشتی یعنی شہر
بستان وجود آدم را کہ شامل بس عجائب و غرائب عوالم الٰہی ہست بہ بہترین
صورتی عمارت فرمودیم چنانکہ در ظاہر بچہار خشت عناصر اربع از خاک و باد و آب و آتش
اساس آن نہادیم ہمچنین این چہار عناصر معنوی کہ عبارت ہست از مرتبہ روحی و ملکوتی
و جبروتی و لاہوتی در عمارت وجود او تعبیہ فرمودیم و استعداد ظہور ہمہ این مراتب در فطرت
او نہادیم تا چون لشکر ہمت سالک از صحرای ناسوت بتازد اول بدروازہ روح رسد
و از آنجا بالقدم اجتہاد بر مسالک استرشاد بدہلیز ملکوت گذرد و چون از دہلیز ملکوت بگذرد
ببارگاہ جبروت راہ برد و چون از بارگاہ جبروت نیز بگذرد بکبریای حضرت لاہوت بار
آفرین بر دستکاری معماران فطرت و بنایان قدرت کہ در شہری بدین مختصری ہر چہ در جہان
عالم کون و فساد بہم رسد تعبیہ کردہ اند فتبارک اللہ احسن الخالقین ثُمَّ رَدَدْنٰہُ
اَسْفَلَ سَافِلِیْنَ باز فرو بردیم اورا در فروترین ہمہ سوافل یعنی ابعد از آراستگی و
تزئین عمارت رد کردیم اورا بعالم ناسوت کہ در گل ولای کائنات فرو رفتہ متخلف و مضمحل است
اِلَّا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا مگر آنانکہ گرویدند و تصدیق کمالات مراتب کردند و چون این مومنان
مصدق ہمت عالی داشتند خار صحرای ناسوت چنگ منع در دامن دولت ایشان
نتوانست زد و ایشان باین عالم ماندہ از جماعت اہل رد مستثنی ماندند وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ
و کارہای شایستہ بجا آوردند و کمر اجتہاد بر میان جان بستہ بمفاتیح کوشش و مجاہدات
فتح یک یک از دروازہای این شہر کردند و درجہ درجہ عروج بمراتب مذکورہ نمودہ بکریاس
عالی اساس بارگاہ حضرت لاہوت راہ بردند فَلَہُمْ اَجْرٌ غَیْرُ مَمْنُوْنٍ

پس چون ایشان سست عمر و کار ایشان که ممنوع و مقطوع نباشد یعنی این مجاهدات جهاد اکبر
که نعمت و کوشش و کارزار جانبازیها کرده ظفر بر دشمنان که موانع راه بودند یافتند و فتح بلکه مکاشفات
عالیه کردند که طلب لا این است و آنجا بحکم و من دخله کان امنا از راه زنان آفات امان یافتند
تا آخر کار هر لحظه خلعت تجلیات جدیدی می پوشانند و نقود کمالات در دامن امید شان ابد
الآبدین می ریزند ع حسنش آخری دارد نه سعدی را سخن پایان + بمیرد تشنه مستسقی
و دریا همچنان باقی + فَمَا یُکَذِّبُکَ بَعْدُ بِالدِّیْنِ پس چه چیز ترا در تکذیب میدارد
بعد از ظهور آیات بعد جزا یعنی کدام چیز ترا باعث شد ای منکر شهود ذات بر تکذیب
آن بعد از آنکه دانستی و معلوم شد که خلقت انسان در احسن تقویم کردیم و استعداد
ظهور جمیع مراتب کمالات در فطرت او نهادیم تا از حضیض مکاشفات عالم صفات و از صفات
عروج بر اوج حضرت الذات که دین عبارت از آنست نمی نمائی اَلَیْسَ اللّٰہُ بِاَحْکَمِ الْحَاکِمِیْنَ
آیا نیست خدای تعالی حاکم ترین همه حاکمان یعنی این تجلیات را که حاکم روزگار تو بوده تا از
ره می تسلط و استیلا تر التقید قیود و تعینات مقید میداشت نمی دانی که همه اینها محکوم ذات
مطلق اند پس از حاکم محکوم باز ماندن و از پادشاه هنوز مقید بودن مقتضای علو همت نیست
ارباب کمال دانند که اینها همه مجاز است نه حقیقت چون شیخ بایزید بسطامی که هنوز بمقصد
اقصی راه نبرده بود سبحانی ما اعظم شانی میگفت و چون قائد دولت عنان اشهب همتش را
بمرتبهٔ کمال کشید نسبت اثنینیت را که در حالت سبحانی داشت زنار دانست و گفت ان قلت
یوما سبحانی ما اعظم شانی فانا الیوم مجوسی اقطع زناری واقول لا اله الا الله محمد رسول الله
بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ط بدانکه جمعی بر آنند که اول آنچه از قرآن بر سرور
عالم صلی الله علیه وآله وسلم نازل شد پنج آیت از اول این سوره است چون جبرئیل

علیه السلام فرود آورد و گفت اِقْرَأ ای اُمّی درست خوان ما اوحی گفت ما انا بقاری
جبرئیل او را بخود ضم کرد و بفشرد چنانکه نزدیک بود که هوش از وی بشود آنگاه باز
گفت اقرأ و اشارت در ضم کردن جبرئیل بخود و افشردنش آن بود که قوت ناسوتیه
طبیعت که بر استعداد او استیلا داشت فرو نشیند و صفا ملکی که مفتاح بینش معنویست
حاصلش آید و بعد از حصول ضعف ناسوتیه و قوت ملکوتیه گفت اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ
بخوان بنام پروردگار خود یعنی حروف صفحه مکونات را بنام او بخوان و همه حروف تعینات را
که اسما آفرینند صورت مسمّی بین اَلَّذِیْ خَلَقَ آن خدای که آفرید آدم را یعنی ظاهر
ساخت صور امواج اشیا را از بحر محیط ذات خود خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ
عَلَقٍ آفرید آدمیان را از خون های بسته در اینجا حق تعالی بیان نوعی از تنزلات خود
بآن سرور علیه الصلواة والسلام تعلیم میفرماید که چون هوای هویت از اوج لاتعین تنزل
فرمود خود را بهوای عالم جبروت نمود و از آنجا بتوسط تنزل ملکوت بهوای عالم ناسوت
نام یافت و بهوای ناسوت خود را بصورت ابر ساخت و ابر بصورت باران تنزل نمود
و باران خود را به نباتات و حبوب و ثمرات برون از غذای نباتات و ثمرات خلاصه نطفه
حاصل آمد و نطفه بعلقه تبدل کرد و علقه بمضغه و از مضغه بتسویه بیان آدمی ظاهر شد
پس این همه نشو و نما همان هوای هویت است که خود را از لاکیف بکیف نزول فرموده
تا ندانی که غیر اوست جهان + صورت اوست آشکار و نهان + و دانا دلان روشن

قیاس از کریمه وانزل من السماء ماء فاخرج به من الثمرات رزقا لکم فلا تجعلوا لله اندادا
پی باینمعنی برند اقرأ بخوان تکرار از برای تاکید است چون وی علیه الصلوة والسلام شاگرد
نوآموز دبستان الهی بوده است والرحمن علم القرآن تعلیم شاگرد نا شفته بتاکید بیش فرموده

وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ وحال آنکه پروردگار تو کریم ترین همه کریمان است بنگر تا چها اکرام کرد
درباره تو که از گنجینه ذات خود خلعت خلقت در تو پوشانید کان الله خلق آدم علی صورته
الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ آن خدای که تعلیم کتابت کرد بقلم ارباب تصوف حضرت الاجمال
تعبیر بقلم می کنند که مصدر همه حروف کونیات است یعنی دانا باید تا که منشا و کتابت اینهمه
حروف که بر صفحه آفرینش مکتوب اند همان مرتبه است و اینها همه تفصیل اجمال اند عَلَّمَ
الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ آموخت آدمی را یعنی دا و انسان مکاشف را از آنچه نمیدانست
از تجلیات و مکاشفات عوالم كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ حقا که آدمی همان انسان مشاهدت
است لَيَطْغَى هر آئینه طغیان میکند و از حد تجاوز مینماید که پای از جاده عبودیت بر
بساده ربوبیت می نهد و حصیر بندگی را بسریر خواجگی نام میکند و بمقتضای الشئ
اذا جاوز حده انعکس ضده بازبانه انا الله و انا الحق میخواند بلی انه کان ظلوما جهولا و چرا
طغیان نکند أَنْ رَآهُ اسْتَغْنَى از آنکه می بیند خود را توانگر و مستغنی که نقود تجلیات
چندان در دامن روزگار او ریخته اند که در وسعت حوصله اش نمیگنجد ناچار از تنگی حوصلگی خود
طاغی میگردد و چون ظرف تنگ که آب بسیار در و ریزند از سرش بگذرد آری گدا را چون باده
بر سریر عزت بپهلوی خویش نشاند دماغ وقتش بسودای نخوت و غرور مختل گردد و
خود را پادشاه پندارد تا مهره شطرنج باطلاق نام شاهی پادشاه نشود بیت

آهن از بس تابش آتش شود آتش نما لیک چون بینی آتش دیگر آهن دیگر است

بزرگی فرماید فرد خیال کج مبر اینجا و بشناس + هر آنکو در خدا گم شد خدا نیست
إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الرُّجْعَىٰ بدرستیکه سوی پروردگار تست رجوع همه یعنی تو بدین پایه
مغرور مشو که مرجع و مقصد ذات مقدس ایزدی رجوع بدانجا باید کرد اگرچه آنچه

از تجلیات الٰهی و مکاشفات خدائی مشهود نظرت شده است دولتی است بزرگ اما
اینها هنوز راه است نه منزل و دلیل است نه مدلول ؎ خلیل آسا در ملک یقین زن +
نوای لا احب الآفلین زن + گم سر و هم و ترک سر شکی کن + بنج و جهت و جهی
دیگی کن + أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَىٰ عَبْدًا آیا می بینی تو آن کسی را که منع میکند
بنده را إِذَا صَلَّىٰ چون نماز میگزارد یعنی دیدی نفس سالک را که بغرور تجلیات صفاتی
منع روح او میکند از عروج بشهود حضرت الذات چون او قاصد وصول آن رتبه علیه
میگردد أَرَأَيْتَ إِن كَانَ آیا می بینی اگر باشد این بنده که روح سالک است
منتهی از قصد بعروج عَلَى الْهُدَىٰ بر راه رهست که طلب شهود ذات مقدس است
أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَىٰ یا آمر باشد خود را یا دیگران را بپرهیز از ما سوی الله که کنایت
از مراتب سافله است او را چون از آن باز نتوان داشت أَرَأَيْتَ إِن كَذَّبَ
وَتَوَلَّىٰ آیا می بینی تو اگر تکذیب کند آن ناهی او را و روی بگرداند از دین که اشارت
بهمان رتبه علیه است پس مستوجب چه عقوبتها باشد که بدهتا تازیانه تربیت مرشدان
باید پس خورد و در بوته مجاهدات و ریاضات شاقه تصفیه خویش باید کرد تا از آلایش
درجات متنزله چون زر بی غش پاک و صاف بر آید أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَىٰ
آیا نمی داند که خدای تعالی می بیند قصد این ناهی را که منحوست از نماز که طلب شهود ذات
عالیست باز میدارد پس چرا بریاضات و مجاهدات عقوبتش ننماید كَلَّا لَئِن
لَّمْ يَنتَهِ حقا اگر این نفس که ناهی است باز نایستد از ایذا از منع روح او از عروج و
تجرد طالب و قاصد آن درجه کمال که منتهای همه مراتب و مقصد همه مطالب است گردد لَنَسْفَعًا
بِالنَّاصِيَةِ هر آئینه بگیریم او را بموی پیشانی و بعنف در دوزخ مجاهده اش در آریم که

استعداد فطرت و استعداد این دولت سرشته ایم و عروجش بآن درجهٔ
کمال خواسته ناصیةٍ کاذبةٍ خاطئةٍ ناصیهٔ آن دروغ گوی خاطی که در ملکوت
بدروغ نسبت الوهیت بخود بسته انا الحق میگفت و در جبروت عرفان حقیقت نفس خود را
بخطا عرفان رب نام مانده فلیدع نادیه پس گو بخواند این کاذب خاطی اهل مجلس رای بد
خود یعنی احضار تجلیات ملکوتی و جبروتی نماید یا جمع کند همه مکاشفان این درجات را که
همنشینان او بنید و اصحاب وی و از استفها استمداد نماید سندع الزبانیة زود
باشد که ما بخوانیم در برابر او زبانیه را که مقدمهٔ تجلی جلالی ذاتی هست تا او را در گذر آتش آن
تجلی که محرق همه رخت اضافت و نسبت اوست در اندازد تا ببینیم که آن تجلیات او را چه سان
بخود مقید و متلذذ داشته از ادخال آن آتش باز خواهد داشت یا از انها که مانع خواهند آمد
کلا نه چنان است که او میگوید و تجلیات ملکوتی و جبروتی را مقصد اقصی و مطلب اعلی خیال
میکند و از شهود حضرت الذات انکار مینماید لا تطعه اطاعت مکن او را ای طالب آن
شهود عالی درین سخن که این تجلیات را مقصد میگوید و ذات مطلق را مقید بقیود و تعینات
می بیند واسجد و سجده کن خدای تعالی را و خاص او را گردن نه و پس واقترب
و تقرب جوی با آن ذات مقدس و بمراتب سافله مغرور شهود فرسوده مباش ۞

سجده

سورة القدر

بسم الله الرحمن الرحیم انا انزلناه فی لیلة القدر بدرستی که فرو
فرستادیم ما قرآن را یعنی کتاب را که ام الکتاب هست در شب قدر که آن عبارت از وقت
فنای سالک هست و ام الکتاب تعبیر هست از شهود حضرت الاجمال یعنی شهود حضرت اجمال
عطا فرمودیم این سالک را فی المقدار شب زنده دار را در هنگام فنای او و وقت فنای
او را شب قدر گفت که پس با قدر و کرامت هست و بشب تعبیرش کرد که ساتر تعلقات هستی

ولوازم خود ست از نظر شعور سالک وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ و چه چیز دانا کرد
ترا که چیست شب قدر لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ آن شب قدر یعنی آن
هنگام فنای او بهتر است از فناهای انواع تجلیات دیگر تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا
فرود می آیند در آن شب ملائکه و روح که عبارت از جبرئیل است یا ملکی دیگر اعظم ملائکه است
از روی ضخامت تن و ضخامت بدن یعنی فنای او نزل می کند ملائکه که اشاره بملکوت اسفل
و اعلی است بل روح علوی همه غایة الامر نزول ملائکه در مقدمه آن فنا است و نزول روح در عین آن
و این نسبت کسی است که حضرت حق جل و علا تکمیل او و این نفع خواسته است که هر سه وقت
او را بطریق توالی موهبت فرماید و تحقیق روح از غوامض اسرار الهی است اما علی الاجمال
اینقدر باید دانست که روح منقسم است بسه قسم قسم اول روح اعتباری که نزول روح
اضافی و این روح مایه حیات قوالب انسانی است قسم ثانی روح اضافی است که منفخه
روح اعتباری و منزل روح علویست و آن از صفات الهی است که تعبیر از آن بجبروت میکنند
وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي کنایت از آنست و در تجلی این روح غیر از وحدت هیچ مشهود نمیگردد و قسم
ثالث روح علوی که معبر است بحضرت لاهوت و بیان از تعریف و تعریف از بیان مستغنی
است ؎ لباس وصف بر بالای او تنگ + سمند عقل در صحرای او لنگ + و چون این
روح بر عارف تجلی نماید همه قیود و تعینات از نظرش مرتفع گردد و بی رنگی و بی تعینی پیش آید
بِإِذْنِ رَبِّهِم تنزل روح و ملائکه بامر خدای الشان است یعنی نزول تجلیات ملکوت
و روح محض برحمت و افضال اوست که بمقتضای الی الیهم لاشد شوقا از اوج کبریا
بمقام التفات تنزل میفرماید و الا اگر سیاران بوادی ریاضت هزاران سال را طلب
بقدم شوق بسر برند لا بلکه بشهپر طیران ولی اجنحه برند قطع یک مرحله از مراحل آن نتوانند کرد

ع گر اندیشه در جستجوی کمال + بگرد همه شهر و کشور بر آید + نیارد بسر بر در اطلب ارا
وگر پیک اندیشه را پر بر آید + مِنْ كُلِّ اَمْرٍ و تنزل ملائکه و روح برای هر کاریست تا مقتضای
هریک از تجلیات این عوالم امری از عارف سر زند و گاه نسبت الوهیت بخود میبندد و گوید
انا الحق و گاه دعوی رفعت قدر و بزرگی امر خود چنین کند که لیس فی الدین غیری و گاه دم از تنزیه
و عظمت شانی خود زند که سبحانی ما اعظم شانی و غیر ذلک از هدایت و ارشاد و احوال قبض
و بسط و صحو و سکر و سکوت و تکلم الی ما لا نهایة له سَلٰمٌ سلامت هست در آن شب یعنی
وقت فنای سالک واسطه سلامت حال اوست از آفات غیر و غیریت هِیَ حَتّٰی مَطْلَعِ
الْفَجْرِ آن شب قدر که وقت فناست تا طلوع صبح افاقت هست و بس رباعی

امشب من و آن نگار با هم بودیم ‌ ‌ در بستر خوشدلی بکام بغنودیم
آن لب که بشیرین لب او شد بسته ‌ ‌ در صبح وداع هم زهم بکشودیم

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ لَمْ یَکُنِ الَّذِیْنَ کَفَرُوْا مِنْ اَهْلِ
الْکِتٰبِ وَالْمُشْرِکِیْنَ نبودند آنانکه کافر شده اند از اهل کتاب و اهل شرک
اهل کتاب مکاشفان ملکوت اند که در حروف کونیات مطالعه جمال معانی میکنند و مشرکین
ارباب علم که هرچند وحدت الوجود دانسته اند در شرک کثرت باز مانده نظرشان بغیر
و غیریت هست و هردو ایشان را کافر گفت که رهین ریب و شک اند یعنی نبودند این گرفتاران
ریب چه از ارباب علم و چه از اهل شهود مُنْفَکِّیْنَ جدا شونده از کفر یعنی از ریب منفک
نبودند و از راه کم حوصلگی بدانش و بینش خود مغرور بوده عازم عروج و ترقی نمیگشتند تا بمنزل
منزل یقین رسند و آنچه ایشان بدان مغرورند وصول بمرتبه یقین است و اعتقاد بلکه حَتّٰی
تَاْتِیَهُمُ الْبَیِّنَةُ تا آنکه آید بر ایشان برهانی روشن که کشف عالم صفاتست و چون

حصول دولت این کشف میرسد غبار ریب و شک از راه ایشان برخاست که اگر
در عین وقت مستغرق اند خود بجز حق مشهود ایشان نیست و اگر در افاقت و تنزل وقت اند
عکس شاهد معنی در مرایای تعینات مجازی می بینند که تعبیر از آن بدوام شهود میکنند پس چه در وقت
و چه در افاقت همواره مطمح نظر ایشان جمال ایزد تعالی است و بس بخلاف مکاشفان ملکوت که
چون از وقت شهود نزول در حضیض افاقت نمایند ریب و شک بدیشان روی آرد و
از آنکه در بیحال هر چند علم ایشان منفک نیست نظر ایشان بر غیر و غیریت بود و از ارباب علم
خود چه گویند که ایشان را هرگز بغیر توفیق ایزدی وصول کشف از دام ریب رهائی نیست و آن
بینه و برهان روشن چیست رَسُوْلٌ مِّنَ اللّٰهِ رسولی است از خدای یعنی واسطه
بین الذات و اثر الصفات و آن را رسول گفت تا تخلیص بود مکاشفان صفات را بر طلب
شهود حضرت الذات که ایشان بر مکشوف خود مغرور نگردند و آن را مطلب و مقصد ندانند
بلکه برسول وابسته بسلسل گرایند یَتْلُوْا صُحُفًا مُّطَهَّرَةً که میخواند آن رسول صحیفهای
پاک را یعنی واضح میگرداند و روشن میسازد بر ایشان تعینات حقائق و معانی را که پاک
و پاکیزه اند از لوث کثرت مجاز فِیْهَا کُتُبٌ قَیِّمَةٌ در آن صحائف احکام درست و راست
که تبدل و تغییر را در آن مدخل نیست چه اگر مشیت در استعداد اثر نکند و الا قلب حقائق
لازم آید و آن محال است وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِیْنَ اُوْتُوا الْکِتٰبَ و متفرق نگشتند
اهل کتاب اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ الْبَیِّنَةُ مگر بعد از آنکه آمد بر ایشان
حجتی واضح که رسول است یعنی متفرق نگشتند این مکاشفان ملکوت در دین و آئین خود
مگر بعد از آمدن رسول که کشف صفات است تا جمعی بر آن مغرور بوده عین مقصد دانستند
و پای طلب در دامن سکون کشیدند و پنداشتند که بیش از این راه نیست و جمعی که [illegible]

دولت برای ایشان آراسته بودند و تخت عزت برای شان پیراسته بران نایب مناب
شان رخش عزیمت گرم ساخته بدار الملک شهود ذات رسیدند و از رسول بحبل
پیوستند وَمَآ اُمِرُوْٓا اِلَّا لِیَعْبُدُوا اللّٰهَ و امر کرده نشدند ایشان مگر تا آنکه طالب شهود
ذات الله بوده همواره بوسائل مجاهدات و ریاضات وصول بآن مرتبه علیه اسلام لازم
خود دانسته و بمشاهدات مراتب متنزله بسته نباشند و دانند شعر الا کل شیء ما خلا الله
باطل + وکل نعیم لا محالة زائل مُخْلِصِیْنَ لَهُ الدِّیْنَ در حالی که پاک کنندگان
باشند از برای خدا دین خود را و تطهیر کیش و ملت خود نمایند از آلایش مراتب
سافله مخلص او را باشند پس حُنَفَآءَ و مائل باشند از همه ادیان باطله بدین
حق و ظاهر است نسبت باین دین اطلاق حنیفیت با دیان دیگر که عبارت از مقامات سافله
است از روی مجاز بوده نه حقیقت چرا که ذات مقدس حق جز درینجا مشهود نمیگردد و شیخ ابو یزید
بسطامی اقطع زناری و اقول لا اله الا الله درین مرتبه گفت و تمکن خود را بمراتب سافله
بزنار نسبت کرده قطع آن نموده و از روی عروج ایمان بشهود ذات مطلق آورد وَیُقِیْمُوا
الصَّلٰوةَ و تا برپا دارند نماز را یعنی بعد از وصول بآن رتبه علیه همواره در حالی مراقب آن و
بوده آن را نصب العین روزگار خود دارند وَیُؤْتُوا الزَّکٰوةَ و بدهند زکوٰة را که ایصال
منافع است بارباب استحقاق که سالکان طالب باشند و لازم حال اغنیاست بحکم
انفقوا مما رزقنٰکم از گنج خانه دولت خود نصیبی بمساکین و ارباب احتیاج رسانند وَذٰلِکَ
دِیْنُ الْقَیِّمَةِ و اینست دین و ملت درست که هم صاحب طریقت اند و هم اهل شریعت
مقتدیان ارباب ظاهر و پیشوایان اهل باطن خلعت کمال بر قامت زیبای شان چست
و کسوت ارشاد بر بالای شان درست ایشان سلطانان ممالک خدائی اند و تختگاه

بارگاه کبریائی که هم نگین خلافت در انگشت دارند و هم قبای سلطنت بر پشت إِنَّ الَّذِينَ
كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ بدرستی آنانکه کافر شدند از اهل کتاب
و مشرکان که اشارت بهمان دو طائفه مذکور ست که هنوز قدم از دائره شرکت بیرون
ننهاده اند و بر همان منازل ایستاده فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا در آتش
دوزخ اند همیشه بودگان در آن و آن نار دوری و بعد و حرمان ست از پیشگاه شهود ایزدی
و چون در مستعد ایشان قصور همت و فتور نهمت تعبیه کرده اند و بمقتضای آن تلذذ
تماشای این مقامات خار دامن ایشان شد لاجرم خالدین فیها صفت ایشان آمد
أُولَٰئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ ایشانند ایشان بدترین برایا چرا که حق یگانه را بشرکت
دیده اند و بمعنی وحده لاشریک له نرسیده و برایا در اینجا ارباب سلوک اند إِنَّ الَّذِينَ
آمَنُوا بدرستی آنانکه ایمان آورده اند و بفحوای امنوا بالله از روی شهود ذات مومن
تحقیقی شدند و انشراح صدر ایشان بشهود نور خدائی حاصل آمد که افمن شرح الله
صدره للاسلام فهو علی نور من ربه تا حق تعالی ایشان را بشرف دوستی خود نواخت
و از ظلمات ثنینیت و اضافات نفس ایشان پاک و مبرا ساخت که الله ولی الذین امنوا
یخرجهم من الظلمات الی النور و نعت ایشان این آمد که المومن مراة المومن و الله المومن
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ و بعد این ایمان اقدام بر اعمال صالحه نمودند که حفظ احکام
شرائع نبوی و حدود ملت حنفی ست یعنی با وجود استغراق در تلاطم امواج
طوفان این شهود عنان تمسک شرائع از اوامر و نواهی از دست ندادند و مضمون
این بیت بر ایشان ظاهر شد فرد ز دریای شهادت چون نهنگ لا بر آرد سر +
تیمم فرض گردد نوح را در عین طوفانش + صدر نشین بارگاه نبوت و صدر نشان

ایوان خلافت ایشانند که در نهانخانهٔ یگانگی با محبوب حقیقی همرازند و در بارگاه عالم کثرت با عوام
خلائق دمساز گدایان طریقت دیگ خوان ضیافت ارشادشان در جوش و ایشان
در خلوت معنی با شاهد مقصود هم آغوش هم با همه در آمیخته و هم از همه بگسیخته گاه انما انا
بشر مثلکم با همه برخوانده و گاه دامن انی لست کاحدکم از همه برافشانده قرآن مجید بر منابر
عزت خطبه حال ایشان چنین میخواند اولئک هم خیر البریة ایشانند ایشان
بهترین همه موجودات و خاص ترین همه مخلوقات **مثنوی** اگر داری نشانی
از سعادت + بنه بر خاک شان روی ارادت + کف امید زن در دامن شان +
چو دامن طوف کن پیرامن شان + نشاید از در شان روی برتافت + کزین در یافت
دولت هر که دریافت جزاؤهم عند ربهم جنات عدن پاداش کردار
ایشان نزد ایشان بوستانهای اقامت است تجری من تحتها الا
نهار که میرود از زیر درختان آن جویها یعنی اقامتگاه این دولتمندان بساتین
دائمی است چه در دنیا و چه در آخرت که میرود از زیر تعینی از تعینات انهار عرفان
دائمی که ایشان همواره از شراب ماء معین آن تجلی حیات شنه لذت یابند و همه یکرنگ
آن سیرنگ بینند و کیف آن بی کیف باشد خالدین فیها ابدا جاوید باشندگان
ایشانند در آن بساتین که بلقای ایزدی پاینده باشند و بحیات حق زنده که
الا ان اولیاء الله لا یموتون رضی الله عنهم خوشنود شد خدای تعالی
از ایشان که ایشان را آئینهٔ خود ساخت و رضوا عنه و راضی شدند ایشان
از حق که او آئینهٔ ایشان شده است که المؤمن مرآة المؤمن حال ایشان آمد و المؤمن
المؤمن مصرع چه تنگ گری کی آئینه [illegible]

تا آئینه تو است شد مثنوی از خود آئینه گشت پیدا + تا شود بر جمال خود شیدا
هم خود او ناظر است هم منظور + نیست غیر از وجود ش در دو غیر گنجایش وجود نداشت +
از خود آئینه و صور بنگاشت + ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهٗ اینهمه درجات که مذکور
شد مر کسی راست که بترسد از خدای خود والحق جزاء خشیت ایمان زیرا که حسنا قوی
ارکان مقام معرفت است چنانچه آن سرور علیه الصلوة والسلام فرموده انا اعلمکم
بالله واخشکم والسلام علی من اتبع الهدی +

سورة الزلزال

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اِذَا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ زِلْزَالَهَا چون
جنبانیده شود زمین جنبانیدنی سخت یعنی چون قهرمان سلطنت ایزدی بر کشور وجود
سالک بتازد و بهجوم لشکر تجلی قهاری عرصه قالب او را چنان در جنبش آرد که بنا های
هستی و عمارات خودی او را در هم شکند وَاَخْرَجَتِ الْاَرْضُ اَثْقَالَهَا و بیرون
آرد زمین بارهای گران خود را یعنی هرچه از خزائن انوار و دفائن مکاشفات که در زمین استعداد
سالک مخزون و مدفون بود ظاهر گردد و کشف حقائق و معارف پیدا آید تا سالک بمقتضای
غلبه انوار نسبت الوهیت بخود در بسته قائل کلمات شطح گردد وَقَالَ الْاِنْسَانُ مَا لَهَا
و گوید آدمی که کافر و منکر است چیست این زمین را که بیرون آورده بارهای خود را یعنی چون صدور
حقائق و معارف و کلمات شطح ازین سالک معاینه کند گوید هر که منکر حال این خسروان مملکت
معنی است که چه شده است این خود ستایی خودپسند را که لاف های هر و بیهوده حق تعالی
در دو سخن او می فرماید یَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ اَخْبَارَهَا آن روز سخن گوید زمین بخبرهای
خود یعنی صدور این معانی دران روز از دو خلاف بوده گزاف بلکه زمین وجود او از روی حقیقت
اخبار حقیقت خود کند و دعوی انیت او عین معنی بود چنانچه میفرماید بِاَنَّ رَبَّكَ اَوْحٰی

لها واین سخن گفتن زمین بدان سبب بود که خدای تعالی امر میکند مر آن زمین را بتکلم یعنی این
دعوی او نه از سر خودی و خود پرستی بود بلکه بامر حق و وحی حق بود و زبان آلت تکلم حق
گشته پس آنچه میگوید فی الحقیقت حق میگوید نه او که ما ینطق عن الهوی ان هو الا وحی
یوحی ۵ در کلبهٔ ما چو دوست جا کرد + مارخت خود از میان ببردیم + زد سر زده
نعرهٔ انا الحق + ما تهمت این ترانه بردیم + و این مشکل هیچ بدان انقدر نمیپایند که شجرهٔ موسی
که مظهر ذات و صفات است انی انا الله میگوید و ایشان که بنیان الرب گشته اوست و مظهر
ذات و صفات است اگر صادر این نوع کلمات شود چه عجب یومئذ یصدر
الناس اشتاتا لیروا اعمالهم آن روز باز گردند مردمان از جایگاه پراگنده تا نموده
شوند بدیشان جزای کردار ایشان فریق فی الجنة وفریق فی السعیر یعنی در روز مکاشفه
این سالکان از موقف شهود باز گردند پراگنده یعنی بعالم کثرت رجوع کنند و نقوش تعینات را
صورت نقاش دانسته بهمین علم خورسند باشند و ایشان بمکافات قصور همت
و فتور عزیمت در درد و رنج بعد و هجران باشند اگرچه ندانند و جمعی را در رفاقت دور و طلب
گریبان کشش روزگار گردد تا دامن همت از این و آن در چیده بمراتب کمال عروج نمایند و
بجزای علو همت و حسن عزیمت بهشت قرب ایزدی که ان للمتقین فیها حور ولا قصور
اشارت بران وارد قرارگاه دولت شان شود فمن یعمل مثقال ذرة
خیرا یره ومن یعمل مثقال ذرة شرا یره پس هر که بـ
مقدار موری عمل خیر بیند جزای آنرا و هر که برابر موری مرتکب شر شود مکافات آنرا ببیند یعنی
هر که قدم همت در راه طلب محکم زند بحکم انا لا نضیع اجر من احسن عملا فراخور سعی او نقد مراد در دامان
زبان ریزند و نهد بلکه بمقتضای من جاء بالحسنة فله عشر امثالها انک را لیسا برگیرد

ویک مجاهده او را نتیجه عشره کامل بخشند که من تقرب الی شبرا تقربت الیه ذراعا هرکه عنان
اسپ عزیمت از راه طلب بپیچید و بدین العجائز قناعت کند او را با و باز گذارند که ان الله

لغنی عن العالمین

بسم الله الرحمن الرحیم ط والعدیت ضبحا سوگند باسپان رونده که
نفس زنند در وقت دویدن نفس زدنی مراد از اسپان رونده ارواح سالکان
باشند که مراکب نفوس ایشانست در منازل سیر الی الله و فی الحقیقه قسم یاد میکند
حق تعالی بمرتبه ثالثه از مراتب تنزلات خود که مرتبه ارواح است پس از روی معنی قسم بخود میفرماید
یعنی قسم بارواح این گرم روان بوادی طلب که بغزو رجعنا من الجهاد الاصغر بکر عزیمت
می تازند و این مراکب گرم رو تیز تند و ایشان در روش صحرای شوق از حرارت باطن نفس گرم
زنند وا و یلا بکوشش ملاء اعلی میرسانند ع در بادیه عشقت سرگردو لم راهی + در هر قدمی
اشکی در هر نفسی آهی + فالموریت قدحا پس قسم بیرون آرندگان آتش اند از سنگ زدن
هم سنگ عبارت از عالم کثرت و ناسوت است باعتبار انجماد و صعوبت شق و اخراج آتش
اشارت از اظهار انوار معانی است که در آن تعبیه است یعنی از بس که مراکب ایشان قدم سعی مجاهده
بر سنگ لاخ عالم صورت و مجاز میزنند شرار انوار معانی ناطق است که در آن مکتوم است
بر ایشان لامع میگردد چنانچه کریمه سنریهم آیاتنا فی الآفاق برین معنی ناطق است فا
لمغیرات صبحا پس قسم بغارت کنندگان دشمن در وقت صبح یعنی سوگند با کسان
این مراکب که در وقت ظهور صبح معنی غارت آرندگانند بر اعدا که موانع راه طلب‌اند از صفات
بشری چون حب دنیا و تمتع تلذذات و شهوات و غیر ذلک فاثرن به نقعا پس بر انگیخته
این اسپان در آن وقت صبح یعنی بوقت ظهور انوار معنی غبار ظلمت و تیرگی بر عقل معاش که

از بواعث اشتغال تعلقات دنیوی است برانگیخته اند و صفت غربت را متواری و مستور ساخته
فوسطن به جمعا پس درآمدند در آن وقت صبح در گروه اعدا یعنی نقوش کثرت اشیا
متوهمه که در مبادی حال دشمن ایشان بوده و مانع از راه در هنگام ظهور صبح معنی ایشان نیز در آن
میان درآمدند و با آنها مجتمع و متحد شدند و بحکم سنریهم آیاتنا فی الآفاق و فی انفسهم ظهور آن معنی
چنانچه در تعینات عالم دیدند در تعین خود هم یافتند ه آن شمع که جستش از سر گنج + این کلبه ز روی
او ست روشن + هان ای دل پا مشو که این شمع افروخته شد زنار ایمن + جواب قسم ان الانسان
لربه لکنود یعنی بدرستیکه آدمی مر خدای خود را ناسپاس است و این انسان سالک عالی همت
متعالی فطرت است که هر چه بدو بخشند خورسند نشود ناسپاس و عبارت از عدم قناعت
اوست و این نه بر سبیل ذم نیست بلکه مدح حال اوست چنانچه بعضی از اهل تحقیق در تفسیر کان ظلوما
جهولا ظلم و جهل را مدح روزگار انسان نوشته اند وانه علی ذلک لشهید و
بدرستی که حق تعالی برین که این سالک ناسپاس و حریص است گواه حال اوست که در
فطرت او استعداد بسیار تعبیه کرده اند وانه لحب الخیر لشدید و بدرستی که
او بر محبت مال سخت و قوی حریص است مال عبارت از تجلیات عظیم الهی است که حاصل میکند و بمقتضای
رب زدنی علما در طلب زیادتی آن میکوشد و سیر نمیگردد ه گداخت شهیم بر خوان محبت
گرمی وصلت + سبوها در درون چیده هنوز هم العطش بر لب + افلا یعلم اذا
بعثر ما فی القبور آیا پس نمیداند این آدمی چون برانگیخته شود آنچه در گورهاست
یعنی نمیداند این انسان که آنچه در قوالب انسان از مراتب ثلثه که ملکوت و جبروت و لاهوت
است تعبیه کرده اند و استعداد شهود آن مراتب در فطرت پاک او نهاده چون در نظر او کشف
کرده شود و حصل ما فی الصدور فلیه حاضر کرده شود آنچه در سینه هاست یعنی معرفت

هر مرتبه ازین مراتب حاصلش آید تا سیر همه مکاشفات تواند کرد و حقیقت همه مراتب
کماهو حقه تواند یافت اِنَّ رَبَّهُم بِهِم يَومَئِذٍ لَّخَبِيرٌ بدرستی که پروردگار
ایشان باحوال ایشان آنروز آگاه است یعنی میداند که چون بمقام شهود لاهوتیه عروج
نمایند و بآن درجه علیه مستقر گردند تلوین ایشان بتمکین رسد و فقر ایشان بغنا بدل گردد
و آرام تمام پیدا آید و گرسنگی طلب بسیری وجدان مبدل شود کما اذا تم الفقر فهو الله ٭

بسم الله الرحمن الرحيم اَلقَارِعَةُ مَا القَارِعَةُ روز کوبنده و چه
روز کوبنده وَمَا أَدرَاكَ مَا القَارِعَةُ و چه چیز دانا کرد ترا که چیست آن روز
کوبنده که بمطرقه طلب در دلهای عاشقان کوبد و آنروز روز آغاز طلب سالکان است
که سپاه درد و شوق عرصه ضمیر ایشان را بتمامی فرو گرفته دماغ روزگار ایشان را لگدکوب
سودا کند و این سودائیان عافیت خصم را یعنی که آتش جنون در خرمن هوشمندی زده
دست از جان و جهان افشانده باشند و دامن همت ازین و آن درچیده سراسیمه
و از هر طرف پویان و بزبان حال گویان ٭ رفت آنکه چشم راحت خوش می غنود مارا +
عشق آمد و برآورد از سینه دود مارا + يَومَ يَكُونُ النَّاسُ كَالفَرَاشِ
المَبثُوثِ روزی باشد که مردمان در آنروز مانند پروانها باشند پراگنده و [illegible]
یعنی این سالکان طالب روزی در آنوقت از روی اضطراب و بیقراری و شوق جان
سپاری مانند پروانها باشند که گرد روشن دلان محفل ارشاد گردند و هر جا مشعله
از فروغ عشق و محبت بینند و با دود آهی اساس کنند بگرد جان بطواف آن بربندند و بلوک
عشق تو آتشی را فروزد + که شوق سوختم دست در گریبان زد + وَتَكُونُ الجِبَالُ
كَالعِهنِ المَنفُوشِ و باشد کوه ها در آنروز همچو پشم رنگین که بکمان نداف زده باشند

سورة القارعة

جبال درینجا عبارت از اخلاق جبلی آدمی است از حب تمکین دنیا و غرور عقل و حرص عز و جاه و تکبر
وغیر اینها که از بدو فطرت در طبیعت آدمی جای میکند و رفته رفته در رسوخ و ثبات و استحکام
حکم کوه می گیرد یعنی در آن روز که آتش شوق و محبت در هیزم طبیعت این سالکان درگرفته
باشد این اوصاف ذمیمه راسخه را که قلع آن ناممکن مینمود چون پشم رنگین بینی سست
که دست مذاقی عشق بکمال شوق از هم براندازد آلایش این صفات اثری در باطن شان
نماند لی قوت عقل که پای سکون در دامن صبر تواند کشید و نه یارای شکیب که دست طلب
از گریبان آرزو تواند داشت **بیت** نقد و جنسی که مرا بود ز عقل و دل و دین + دوش
در کوی تو تاراج بلاها شد و رفت + فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ پس هر که گران
شود پله میزان حسنات او یعنی هر که را بمقتضای من طلب وجد دامن روزگار مقصود
بکاشفه گران گردد و کفه میزان معنیش بر پله صورت راجح آید فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ
پس او در عیشی بود پسندیده و چه عیش که سلطنت اقالیم دنیا و آخرت در جنب آن
ملعب کودکان نیرزد وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ و اما کسیکه سبک بود
پله خیرات او از قصور همت و نقصان نهمت و عدم سعادت از حصول آن دولت عاطل
بود پله صورت را بر کفه معنی گران دارد فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ پس بازگشت او بهاویه بعد و
حرمان بود که ابد الاباد روی خلاص نه بیند که ومن کان فی هذه اعمی فهو فی الآخرة اعمی
وَمَا أَدْرَاكَ مَا هِيَهْ و چه می دریابند ترا که چیست آن هاویه فراق و هجران
نَارٌ حَامِيَةٌ آتشی است بغایت سوزان که چون شعله برآرد هفت دوزخ از دامان طلبد
قطعه ز آتش هجر تو که جان سوز است + هفت دوزخ زبانه باشد + از شب فرقتم
مپرس که آن + هول محشر فسانه باشد +

بسم الله الرحمن الرحیم أَلْهٰكُمُ التَّكَاثُرُ مشغول گردانیده است
شما را تفاخر بکثرت مردم تعریضاً خطاب مار باب علم می فرماید که این شیمهای علم مجاز کثرت
اشیا را هزدن شما شده است که همین علم وحدت وجود خرسند بوده عنان جنش طلب از سیر
صحرای شهود کشیده داشته اید حَتّٰى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ تا آنکه زیارت کردید شما قبور را
یعنی ایام عمر عزیز را که وسیله وصول مراتب کمال بود شما باشتغال علم مشغول و مصروف
داشتید تا آنکه شما را مرگ دریافت و تنگنای لحد قرارگاه شما شد كَلَّا چرا چنین باید
کرد امیطور هنگام شما به هرزه در بازید سَوْفَ تَعْلَمُوْنَ زود باشد که بدانید وقت مرگ
که از کدام دولت محروم گشته اید دولتی که بهزار ممالک سلیمانی بیک ساعت آن نیرزد
فرد با خاک درت بباغ رضوان ندهیم + وصل تو بصد ملک سلیمان ندهیم + ثُمَّ
كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُوْنَ باز نیز بدانید در وقت حشر چون کوکبه دولت این
بادشاهان سریر شهود را نیز بهشت گاه قرب الٰهی فرود آرند تاج عزت بر سر و قبای
کرامت در بر فی مقعد صدق عند ملیک مقتدر كَلَّا زنهار و بعد ازین مرتکب این تقصیر مگردید
لَوْ تَعْلَمُوْنَ عِلْمَ الْيَقِيْنِ اگر بدانید شما دانستنی یقین آنچه شما را پیش آید از
ندامت و حسرت فوت این دولت تفاخر و تکاثر شما را هرگز مشغول نسازد لَتَرَوُنَّ
الْجَحِيْمَ هر آئینه خواهید دید شما بقیاس و قرائن هنگام حشر دوزخ بعد و هجران را ثُمَّ
لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِيْنِ باز هر آئینه ببینید شما دیدنی بعیان دوزخ فراق
و حرمان را در وقت نزول این ارباب عرفان بدولت سرای قرب کبریائی شان در دار الملک
کرامت بر جای باش عز و ناز تکیه زده مستغرق شهود ذات الٰهی باشند و دیده حسرت
شما بروزگار دولتشان نگران ثُمَّ لَتُسْئَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيْمِ

پستر آئینه رسیده شوید شما آنروز از نعیم که در دار دنیا چه نعمتهاے نصیب روزگار شما
کردیم تا از نعیم بشهود منعم راه برید و شما از قصور همت بنعمت خرسند بودی و بمنعم نیز واحستید
توجیه دیگر الهٰکم التکاثر حتی زرتم المقابر مشغول ساخت شما را ای ارباب سلوک علم وحدت بکثرت
اشیا با آنکه دریافت شما از فنای اول و بکشف ملکوت ترقی نشود کلا نباید که هر وهم دانا اوقات
خود را مصروف تعلیم داشته قانع گردند و از علم بمعلوم رجوع نکنند سوف تعلمون ای ارباب
علم که شما هنوز ببارگاه کشف بار نیافته اید زود باشد که قدر عمر گرامی را که در علم درباخته اید
بشناسید چون آن آفتاب مکاشفه ملکوت بر شما طلوع نماید دانید که آن نه کار بود که
خود را چون طفلان بآن فریب داده بودیم و مغرور ساخته ثم کلا سوف تعلمون پستر چون
بدار الملک جبروت راه برید دیده دولت شما بر روی شاهد حقیقی وا شود معلوم کنید که در ایام
عطلت که بعلم خرسند بودیم کار بازیچه طفلان بیش نبود کلا زینهار از تضییع اوقات اندیشه
کنید و خبر با حسن امور مصروف ندارید که ان الله یحب معالی الهمم لو تعلمون علم الیقین اگر از
روی الیقین بدانید که در مملکت عالم بالا چه نعمتهای برای شما آماده ساختند و چه منازل نیکو برای
شما پرداخته هرگز باین پس مانده‌ها سفوان عالم مجازی گدا چشمی نکنید لترون الجحیم سر آئینه
خواهید دید شما جحیم را و آن مقدمه ظهور حضرت الذات است که سبحانی با نیز بدا اشارت
همان مقام است و تمثیلی از آن عالم نموده می آید مثلا کوزه از یخ سازند و بر آتش نهند و آفتاب
بران تابد ظاهر است که کوزه خود را جز آب چه پندارد الا همین شائبه از یخی در و باقی بود
ثم لترونها عین الیقین پستر بدیده عین الیقین آنرا ببینید که آن شائبه اضافت اثنینیت که در میانی
بود از میان رفع شده و آتش جلالی ذاتی رخت نسبت و اضافات را بالکل سوخته و جز حق
هیچ نمانده ۵ از خاکدرت رخت خود بردم و رفتم + جان بود ملاهم بسپردیم و رفتیم

ثم لتسئلن یومئذ عن النعیم پس آن روز شما را از نعیم خواهند پرسید که آنچه نعمتها بود که شما در منازل سافله خود را بآن فروخته بودید و دیدهٔ امید بران دوخته آیا تمتع بآن نعمت به بوده بالذت شهود منعم +

بسم الله الرحمن الرحیم والعصر سوگند بزمانه که دهر باشد والدهر هو الله کما فی الخبر لاتسبوا الدهر فان الله هو الدهر پس حق تعالی قسم بخود یاد میکند وجواب قسم آنکه ان الانسان لفی خسر بدرستی که مردمان در زیانکاری وخسرانند وکدام خسران بتر ازان باشد که خود را نشناسند واین کمال جهل بود که از خود غافل بوده بحقیقت خود نرسند واگر بحقیقت حال می رسیدند ومعارف نفس خود میشدند معلوم میکردند که من عرف نفسه فقد عرف ربه چه معنی دارد الا الذین اٰمنوا مگر آنانکه ایمان آورده اند بوحدت الوجود وبعلم الیقین دانستند که الوجود لله تعالی فقط ولیس لله شریک

مثنوی

چند بودن باین وآن بخره + راز وحدت شنو ز هر ذره + برگ شاخ وخار بر خرما + ریگ در دشت وموج در دریا + گفت هر یک چه دور وچه نزدیک + لیس لله فی الوجود شریک +

وعملوا الصلحت واعمال ستوده کردند یعنی بعد از ایمان بوحدت وجود اکتساب اعمال صالحه نمودند که عبارت از ورزش نفی سوی الله واثبات حق تا راه خطرات را بالکل مسدود ساخته از علم الیقین بعین الیقین رسیدند ومعلوم خود را مشهود خود یافتند واز درکهٔ تقلید بدرجهٔ تحقیق عروج نمودند وتواصوا بالحق ووصیت کردند یکدیگر را بحق وهو التوحید وتواصوا بالصبر ووصیت یکدیگر را نمودند بصبر وآن استقامت بود بر وحدت وجود وتوجیه دیگر نازکتر ازین گوش دار والعصر قسم بروزگار محمد یعنی ای نازنین سند ناز سوگند بوقت خوش تو که کنایت

ازان وقت میگفت که لی مع الله وقت لا یسعنی فیه ملک مقرب ولا نبی مرسل ان الانسان
لفی خسر بد پرستی که اینجا عبارت است از آنکه حق را جز به تشبیه و تمثیل نمی بینند و از شهود و تنزیه انکار
دارند هر آئینه در زیان و خسران اند و چرا خسران نباشد که ایشان حقیقت خود را حق
دانسته لاف عرفان می زنند و علت غائی ایجاد ایشان عرفان حق است نه عرفان حقیقت
خود و این بس کاری نیست چنانچه شیخ فخر الدین عراقی علیه الرحمة فرماید اگر مرجع عین
مصدر باشد پس آمدن چه فائده ده گر ترا از تو پاک بستانند + دولت آن دولت
است و کار آن کار + الا الذین آمنوا مگر آنانکه از بد و فطرت همت بلند ایشان عطا فرموده اند
تا بمقتضای علو همت اخبار مرشد از شهود حضرت الذات قبول کردند و تصدیق
آن نمودند و عملوا الصلحت و در صلاح عمل کوشیدند تا هر چه از تجلیات صفات و اثر
صفات بتقیید و تعین مشهود ایشان شد نفی آن نموده قدم در مطلب اعلی زدند تا هیچ قیدی
و تعینی دامن گیر روزگار ایشان نشد از همه آزاد و مجرد راه بسبحانکی بیکیفی بردند و تواصوا
بالحق و وصیت کردند یکدیگر را بحق که حق نه آن بود که با تقیید و تعین می دیدیم و بدان مغرور بودیم
و دم انا الحق و لاف سبحانی می زدیم بل الحق هذا ہ نزد مردان نسبت کامل هر که دریا عین او
عین دریا هر گشت همان که مردی کامل است + و تواصوا بالصبر و وصیت یکدیگر بصبر نمودند
تا هموار به شهود و تنزیه استقامت داشته تجلیات مقامات سافله خرسند نشوند

سورة الهمزة مکیة

بسم الله الرحمن الرحیم ط ویل لکل همزة وای هر غیبت کننده را
از پس پشت لمزة و عیب کننده روبرو و این سوره در بیان بعضی از اصحاب رسمی
توان گفت که مدتی تجلیات عینی و اعیانی متلذذ بوده و بهما مقامات تمکین داشتند بعد
ازان بطریقه مرحمت ایزدی قائد راه ایشان شده ببارگاه حضرت لاکیف کشید چنانچه

باری تعالی در اول سوره ذم احوال ایشان میفرماید و در آخر سوره لعنت روزگار دوستان
میکند کما قال الله تعالی ویل لکل همزة لمزة یعنی وای روزگار اهمکاشف جبروت که در تنزل
وقت که دوام شهود است غیبت کننده است چرا که حق را بشکل بصور عینی می بیند و گوید ؎
تا انتظار لقایش بود حسین سگھے * که در مقابل چشمم همیشه صورت اوست
و عیب کننده است رویه که در عین وقت تنزل تجلیات اعیانیه که حقائق عالم است مقید
می بیند و ظاهر است که نسبت قید و تعین بآن ذات مقدس چون که لا تعین و لا کیف لغت
اوست بودن نا سزا و نا لائق است الذی جمع مالا و عدده آن غیبت
گوی عیب بین آنست که جمع کرد مال را و شمار کرد و آنرا آنگاه میداشت مال عبارت از همان
تجلیات عینی و اعیانی است و شمار آن کنایت از مغرور بودن اوست که ارباب دنیا را شمار
مال و کثرت آن سرمایه نخوت و غرور میگردد یعنی مقید بآن تجلیات بود و آنرا سرمایه غرور
و مباهات خود ساخته یحسب ان ماله اخلده می پندارد که مال او را همیشه
در دنیا نگاه خواهد داشت یعنی گمان می برد که این تجلیات او را همواره محفوظ متلذذ خواهد داشت و از آن
انتقالش نخواهد بود کلا چنانست که او گمان می برد بلکه سر شکستگان بارگاه عزت
و جباری بر آینده اند آنگاه یعنی این مکاشف صفات را لینبذن فی الحطمة
هر آئینه انداخته شود در ورطه شکننده و سوزنده و آن آتش تجلیات جلالی لاهوتی است
که محرق اضافت معنوی سالک است و کسر شکن هستی حقیقت او و ما ادریک ما
الحطمة و چه چیز دانا کرد ترا که چیست حطمه نار الله الموقدة آتش خدا ایست
برافروخته شده است یعنی برق تجلی ذاتی است که چون از اوج لاتعین بدرخشد خرمن
تعینات یعنی هر اعیانی را پاک بسوزد چنانکه اثری از خرمن گذارد و نه از خداوند خرمن ؎

لن ترانی گوی با چون رخ نماید از نقاب — طور و موسی هر دو آنجا مشت خس و آتش است

در هر دلی که این آتش شعله زند چنانش بسوزد که جز آتش هیچ نماند + فردی بدین شکسته دلی

در محیط عشق + کشتی ز موم بر سر طوفان آتش است + اَلَّتِیْ تَطَّلِعُ عَلَی الْاَفْئِدَةِ

آن آتش که برآید و غالب شود بر دلهاست که دام دل آن دلی که از همه تعینات منزه و مبرا

لمن کان له قلب نعمت حال او است و لکن یسعنی قلب مومن صفت کمال او است قلب المومن

عرش الله تعالی کنایت از ایوان جلال او است اِنَّهَا عَلَیْهِمْ مُّؤْصَدَةٌ فِیْ عَمَدٍ

مُّمَدَّدَةٍ بدرستی که آن آتش برین ارباب جحیم فرو بسته شده است بستونهای

دراز که زبانه آن بیرون نیاید و هم در وی پیچید یعنی آن آتش تجلیات جلالی ذاتی در دلهای

ایشان زده بستونهای احکام شرائع در آنرا فرو بسته اند تا ابد الآباد شعله می برآرد

و هم در وی می پیچید و دودی از آن بیرون نیاید + در شکایتهای ماکی گوش

نشنیدن ره برد + شمع ما دودی ندارد کان بروزن ره برد +

سورة الفيل

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلَمْ تَرَ کَیْفَ فَعَلَ رَبُّکَ

بِاَصْحٰبِ الْفِیْلِ آیا نمی بینی که چه کرد پروردگار تو با اصحاب فیل و این قصه مشهور است

و در تفاسیر مذکور و نزد اصحاب تصوف همانا عبارت از عظیم هستی و قوت و غلبه

نفس سالک گوئی میفرماید که نمی بینی تو ای عارف که جبار منتقم چه کرد با این ارباب هستی که

لاف انانیت میزدند با غیرت الهی که مقتضی یگانگی و یکتائی است و نمی خواهد که در عرصه وجود

دیگری با وی شریک باشد علم اثنینیت ایشان را چسان نگونسار ساخت اَلَمْ

یَجْعَلْ کَیْدَهُمْ فِیْ تَضْلِیْلٍ آیا نگردانید مکر و حیله ایشان را در تضییع و

بطلان یعنی انیت ایشان که تلبیس مکر نفس ایشان که باد دعوی در سر کبر و دی در دماغ

داشت ولشکری از هواجس شیطانی و وساوس نفسانی کرده ساخته بران بود که کعبهٔ عالم
حقیقت و معانی سالک را منهدم گرداند یعنی سالک را ازان منکر سازد و باز دارد ناگاه
طلیعهٔ عنایت ایزدی بیک جنبش سحاب کردار نهاد آنها برآورده همه را باطل و ناچیز ساخت
و ندای قل جاء الحق وزهق الباطل ان الباطل کان زهوقا از کمینگاه غیب برآمد وَأَرْسَلَ
عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ تَرْمِيهِم بِحِجَارَةٍ مِّن سِجِّيلٍ و فرو فرستاد برایشان
مرغان گروه گروه که می انداختند برایشان سنگها یعنی لشکر تجلیات قهاری گوناگون برایشان
نامزد ساخت که سنگریزه کرده رخنه در بنیاد قلعهٔ هستی ایشان انداخت تا از هر طرف لشکر
فیروزی اثر ایزدی درآمد ص چار دیوار خانه روزن شد + بام بشکست آسمان پیدا شد
فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍ پس گردانید ایشان را همچو برگی خورده شده یا دانهٔ کرم
خورده که همه اجزاء دانه را از اندرون خورده پوست رقیق گذاشته باشد یعنی کشور هستی ایشان را
چنان تاراج و غارت ساخت که هرچه لوازم اثنینیت و متعلقان غیر و غیریت بود همه را در تصرف
خود درآورد ان الملوک اذا دخلوا قریة افسدوها وجعلوا اعزة اهلها اذلة نامی از ایشان
برایشان ماند و بس ص عشق آمد و شد چو خونم اندر رگ و پوست + تا کرد مرا تهی و پر کرد
ز دوست + اجزای وجودم همگی دوست گرفت + نامیست ز من بر من و باقی همه اوست +
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ از جهت شکرگزاری که الفت
دادن قریش را در دل خلائق إِيلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ اعطای الفت
از کجا در سفر زمستان و تابستان فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَٰذَا الْبَيْتِ پس گو عبادت
کنند خداوند این خانه را بدانکه چون لشکر اصحاب فیل بقصد هدم کعبهٔ معظمه آمده مستاصل
و مخذول شده رفتند مردم اقالیم تعظیم و احترام اهل مکه را اقصی الغایه مرعی داشته اعزاز

واکرام ایشان کما ینبغی بتقدیم میرسانید نداالله تعالی وضع منت خود بر ذمه یکیان فرموده
این سوره فرستاد وقریش قبیله است در عرب درغایت قوت وعظمت و نضر بن کنانه از
جهت صولت وصلابت او بر احیاء عرب باین لقب ملقب گشته بود هر کسی که نسبتش بنضر میرسد
قریشی است و بقول ارباب تصوف این سوره بهانا در تحریص و ترغیب مکاشفان ملکوت وجبروت
است بحضرت اللاهوت پس قریش عبارت ازین سالکان صحرای طلب مشاهده است
که بقوت باطن لشکر هواجس نفس را که خصم غالب بود شکسته اند دشمن بدین قوت کاعدی
عدوک نفسک التی بین جنبیک نعت او آمده مقهور حکم خود ساختند و صیف و شتا عبارت
از مقام ملکوت وجبروت است از جهت آنکه صیف که تابستان است بملکوت نسبت دارد که
سالک را درین مقام بعد از تنزل وقت نظرش بر غیرنمائی و کثرت می آید و درینجا حرارت شوق
وطلبش می افزاید و نوائر محبت در کانون دلش ملتهب میگردد و شتا که زمستان است بجبروت
نسبت دارد که سالک بموجب دوام مشاهده اش حق را چه در عین وقت وچه در تنزل صفات
تمکین متصف گشته لشریت اطمینان دل و تسکین خاطر بر کام روزگار خود میکنند یعنی لسپاس
داری وشکرگزاری الفت این سالکان طالب در دل خلائق که بحکم اذا تجلی الله لعبد خضع له
کل شئی وضیع وشریف وعام وخاص از روی صدق ارادت سر تسلیم بر آستان دولت
ایشان می نهند وغاشیه اکرام واعزاز ایشان بر دوش اخلاص میکشند مر ایشان را باید که عبادت
کنند رب این کعبه تجلیات را که حضرت لاکیف است و تماشاخانه حرسند بوده از رب البیت
غافل نمانند لشید درین قال ؎ مهمانندر زمین بتوانیست + گر تو طفلی و خانه رنگین است
الذی اطعمهم من جوع آن خداوندی که طعام داد ایشان را بعد از گرسنگی
که چون در بادیه طلب گرسنه و تشنه ؎ بر لب آورده زبی آبی کف + بر شکم بسته زبی نانی

سورة الماعون

بر ریگ تفسان حیرت می شتافتند و بجز اشک دیده و خون جگر آب و غذا نمی یافتند ناگاه
سحاب عنایت ایزدی من و سلوی تجلیات ملکوت و جبروت بر فرق امید ایشان بارید واز
گرسنگی باین حر و تشنگی حرمان خلاص شان کرامت کرد و اٰمنهم من خوف و ایمن
گردانید ایشان را از بیم کثرت که چون حرم کعبهٔ کشف مقر و ماوای ایشان از حرامیان خطرات
در اهرمان کثرت نجات یافتند که لا خوف علیهم ولا هم یحزنون اینجا سالک را راه خطرات مسدود
گردد تا در هر آن چه در بیداری و چه در خواب همواره با و باشد خیال رویتو در هر طریق همرا
ماهست + نسیم مو تیو بو ند جان آگه ماست + و این را در اصطلاح ایشان خطره بندی گویند +
بسم الله الرحمن الرحیم ط ارأیت الذی یکذب بالدین آیا دیدی
تو آنکس را که تکذیب میکند دین حق را این سوره همانا در شان اصحاب ربی وارد است که حق تعالی
بعبارت حضرت لا کیف اظهار منت و فضل خود نموده خطاب می فرماید که آیا دیدی تو ای عارف
کامل آن کسی را که انکار میکند از شهود حضرت لا کیف فذلک الذی یدع الیتیم
پس این آنکسی است که می گزارد و می راند یتیم را یعنی این منکر شهود ذات آنکسی است که سالک نارسیده را
که محتاج و یتیم نعمت هیر اند و براه گشته از طلب نهایت کمال که مقصد همت اوست باز پس میدارد و این
محجوب مغرور را آنچه خود در سند شده است رشتهٔ امید او را گسسته از وصول بدار الملک بیکیفی
مایوس میسازد و بعضی از آیات و احادیث را صرف بر ظاهر معنی نموده مستند خود میسازد که و یحذرکم
الله نفسه و تفکروا فی آلائه ولا تفکروا فی ذاته و این قدر نمیداند که تحذیر و رفع تفکر در جائی است
که اضافت نفس سالک درمیان است و چون نسبت و اضافت از و ساقط گردید و شائبه
از و درمیان نماند همه اعمال و افعال او بحق منسوب شود و سر عرفت ربی بربی رو نماید اگر حق را بحق بیند
چه مجال تنگی گوید یا رب عین نور دیده ماست + لا جرم من یعین بینا نیم + ناظر روی خود

بسم الله الرحمن الرحیم ط انا اعطینک الکوثر بدرستی که عطا
کردیم ما ترا کوثر کثیری از ارباب سیر کوثر را از کثرت گرفته اند یعنی در فطرت استعداد تو ای طالب
گنجینه تجلیات بسیار پنهان داشته ایم که با انضمام امر خارج از کمال کسب جمیله ظهور یابد چون مبشر
عنایات ما مژده این دولت عظیم بگوش هوش تو رسانیده فصل لربک پس نماز گزار
برای خدای خود یعنی ارتکاب مجاهده و ریاضت نمائی که آن وسیله ظهور تجلیات الهی است کما قال واعبد
ربک حتی یاتیک الیقین وانحر و قربانی ده یعنی مطیه نفس خود را در راه او قربان کن و هستی
خود را از میان بردار مصرع تا خانه خالی کن که اینک رسیدم مهمان تو + خوش گفت ع

بر روی او بجائی اگر یک نظر توان کرد — هم جان توان فشاندن هم ترک سر توان کرد
از جان گذشته باید کاهو دل از هواش — یاران صلای سود است گر این سفر توان کرد

ان شانئک هو الابتر بدرستیکه عیب کننده تو که ترا ابتر میخوانند اوست
ابتر تو بیتر آن بود که منفی و منسی باشد یعنی آن صفت متوهمه که ترا انجا ظهور یافته که در حین وقوع
تجلی [illegible] فنا خواهد بود پس چون من نیست باشم از تو هم مشاهده بهره که [illegible] در حالت وقوع
تجلی همان صفت متوهمه تو منفی است و منسی نه تو که آن هم بقای من باقی خواهد بود مصرع
زنهار جیان دگر باشی و جان ان دگر با چنین توان گفت که دادیم ترا این مرشد روزگار
تجلیات بسیار از وحدت مرتبه تا حق را در هر مرتبه از مراتب وحدت مشاهده باشی و از خوان تنوع
تجلیات الهی غذای روح برداری فصل لربک پس تو همواره مراقب تجلیات در هر عالمی از عوالم
الهی می باش وانحر قربانی ده که عبارت است از کمال یعنی چون ترا از بیت المال عنایت به
نقود تجلیات غنی ساختیم پس بمقتضای انفقوا مما رزقناکم نصیبی از خوان دولت خود محتاجان
راه رسان و از گنجینه فیضها منتهای بهره با ارباب استحقاق که طالبانند می ده که لئن شکرتم لازیدنکم

ودر کریمهٔ ان شانئک هو الابتر بهان توحید که ذکر یافت اعتبار توان کرد و آنانکه ذوق استماع اسرار
الهی دارند گوهری چند از سحاب بیان معانی در صدف گوش ایشان بریزیم اما بشرطی که در صندوق
خاطر مثال اللؤلؤ المکنون از نا اهل پوشیده و پنهان نگاه دارند و بر سائر الناس فاش نسازند
تا سخن نافهمان بمقتضای جهالت طبع در احکام شریعت مصطفوی تکاسل و تهاون ننمایند و آن
اینست انا اعطیناک الکوثر بدبستی که عطا فرمودیم ما ترا کثرت یعنی شهود عالم کثرت کماهی بدانکه
این مقامی است که مخصوص بآن سید عالم صلی الله علیه وآله وسلم بود و بعضی از افراد امتانش
که در حق ایشان ورود یافته که انی لاعرف اقواما من امتی منزلتهم منزلتی مع الله و در تحقیق این نکته
بس رازهای شگرف پنهان است سه گونه نکته دان که دلش همگی گوش شود و گوشش همگی دل
حرفی چند ازین دفتر برو بخوانم و انگشتی ازین شهد معانی لبیب هوشش برسانم اگرچه در تحریر این حقائق
موی در تسلیم می پیچد اما بمقتضای واما بنعمة ربک فحدث طبق داری ازین نعمت بر خوان بیان
بیارم تا ارباب صفا از ذوق بخشش بود و حقیقت کار بالکل از سالکان در خفای حجاب پنهان نماند
ولی باین ره بالکلیه مندرس نگردد بموجب کریمه واذ اخذ الله میثاق الذین اوتوا الکتاب لتبیننه
للناس ولا تکتمونه وفاء عهد با خدا لازم است و اخفای آن از اهل معنی ترست از اظهار آن بنا اهلان
دانکه چون منت باری تعالی عز شانه باشد و ممنون علیه سرور عالم قدر نعمت چه باشد
اگرچه شرح این معنی بسطی دارد اما تفصیل علی الاجمال آنکه سالک چون در ابتداء سلوک باشتغال
اذکار بکشف عالم ملکوت ترقی نماید و در اینجا تعینات عالم کثرت را تجلی نور وحدت بیند اما وی هنوز
بتفسیر اشیاء بیشتر نرسیده و از لب آن نصیب نیافته اگرچه خبر حق ندیده و بعد از ان چون او بوسیله
مکاسب جمیله سمند همتش در میدان کشف جبروت جولانگری کند در اینجا حقائق اشیاء مکشوف
دیده دلش گردد اما هنوز در اینجا قید صفات درمیان است و بیقیدی راه نبرده و چون بدرقه

عنایت ایزدی راه ببارگاه کبریائی حضرت لاکیف برد درآنجا بایمان حقیقی که منطوق یا ایها الذین
امنوا امنوا بالله بدان مأمور بود محقق گردد و توحید بی شرک روی نماید عبارت نماید اشارت
گم شود و نسبت و اضافات همه ساقط افتد و چون تمکین بکمال دست دهد در حالت آن تمکین
عروس عالم کثرت در نظر دوربینش جلوه گر شود و اشیا را رنگ آن بیرنگ بیند و کیف آن بی کیف
یابد و ایمان برسول درینجا درست آید اگرچه تعینات همه اشیا بهمین عنوان کار ارباب ظاهر بینند
بینا اما هر ذره از ذرات موجودات چندان ظاهر کرد وسعت حوصله اهل ملکوت و جبروت یک
ذره آن را برنتابد کو شکر نعمت این وقت است آن را که این دولت نصیب کرده اند مقصود آفرینش
وی داند و سر اینجا دعالم وی شناسد شناسایان بوادی ملکوت و جبروت پیرامون دولت
سراو نتوان گشت و مکاشفان این مقامات راه ببارگاه کبریائی او راه نبود سیر همت همتش
بجائی رسد که آنجا همه حق باشد و بس ص بنده جائی رسد که محو شود + بعد ازان کار جز
خدائی نیست اذا تم الشئ افا جاوز حده انعکس عنده قول اویس قرنی قدس سره اذا تمت العبودیة
بکون عیشه کعیش الله اینجا ظاهر گردد و بعضی از عرفا را منشور اعملوا ما شئتم درینجا بدست دهند تا در
عالم تصرفی کنند اگر بمقتضای آن امری از ایشان سرزند که در ظاهر دور از صواب نماید پریشان
خاطر نگردند خیریست که ان الله لا یواخذ العشاق بما صدر منهم ص دیوانه بدست خویشتن نیست
و وقوع امثال این امور اگرچه در چشم اهل ظاهر منکر و مستنکره آید اما آنهمه ستر احوال ایشان
باشد از نظر اغیار و عندالله همه مستحسن و نیکو بود و عزیز من شناخت رتبه این عالیقدران
بنصیب دیده هر اهل بصیر است اولیائی تحت قبائی لا یعرفهم غیری در شان ایشان منزل
و توقیع من عرف الله لا یضره ذنب بنام دولت ایشان مسجل اگرچه بهم شریعت محمدی مهر سکوت است
بر لب نطق من نهادی در وصف حال این دولتمندان صحائف بسیار ختم بلکه بدفاتر سیدی دادم

تا ارباب نظر از قیاس حالت خود را از حال ایشان نموده زبان طعن در کام کشیده خفتند اما والغافل
تکفیه الاشاره فصل لبریک آگاه ای عارف روزگار تا بابنده دولت طلب ساختیم پس نگارش شکر
بگزار و همواره وظائف سپاس و ثنای ایزدی بجا آر از برای حفظ حدود شرائع و آخر و دست بر سینه
ببند و متواضع باش یعنی اگرچه دست دولت را بر خوان الوان جلال و جمال کشاده ساختیم تا از
همه این نعمتهای غذای روح برداری اما چون خواهی که قدم از مکان در بیت الجلال نهی متواضع
و متخاضع در آی حیاء من الله تعالی و این تلقین و سست از استاد و دنیا برای دو دیگر کمیه یا ایها الذین
آمنوا لا تدخلوا بیوتا غیر بیوتکم حتی تستانسوا و تسلموا علی اهلها ارباب دانش را ایمای لطیفه
برین معنی والسلام علی من اتبع الهدی ان شانئک هو الابتر یعنی که آن صفات مقتضیه او که ترا
از مراقبه تجلی جلالی باز میدارد نیست و استنکاف می آورد تا چه تجلی جمالی استیلا علی الیت شعی
آن همه منفی و منتفی گشت اکنون اگر جمال است و اگر جلال همه برای تست که لیس فیه شریکه
ولا مع الله ملیک هو هو لیس سواه

سورة الکافرون

بسم الله الرحمن الرحیم ۝ قل یا ایها الکافرون ای محمد که است
تا گرویدگان معنی نماز که سالکان راه منقسم به دو قسم اند جمعی عالی همتان بلند نظر که از همه قیود
و تعینات وارسته ایمان بشهود حضرت الاطلاق آورده اند و بمشاهده الکیف والاتعین بهره ور
گشته ایشان مومنان بحق اند قرآن مجید در وصف حال این دولتمندان بدینگونه ناطق
است اولئک هم المومنون حقا لهم درجات عند ربهم و مغفرة و رزق کریم و جمعی از قصور همت
و نقصان عزیمت لعطای بسیار از خزائن انعام خداوندی خرسند گشته تجلی حق منحصر بقید
و تشبیه دانسته اند و از آنجا که جبلت ایشان کمال نبود و فطرت ایشان استعداد بیش از این
نداشت از شهود حضرت لاکیف انکار ورزیده اولئک لهم نصیب مما کسبوا و حق المحققین

أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ و شما نیز معبود مرا نخواهید پرستید چه قصور همت و نقصان
همت شما مقتضی آن مراتب علیه نیست و تلذذ مقامات تنزل کام وقت شما را چنان شیرین
ساخته که در قصور حوصلهٔ تنگ از آن نعمتی همگی زاغ دون همت استخوان جوید نه شیر مغز
جان جوید لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ مر شما راست دین و آئین شما و مرا دین و آئین باد دین
شما آنکه تجلیات حق بیچون بیکیف را منحصر تقیید و تشبیه دانسته اید بر اینچه نصیب شما کرده اند متسلی
می باشید و هرگز قدم از آن فراتر نتوانید نهاد و دین ما آنکه دامن قناعت از تلذذات تجلیات
تشبیه باز چیده هر لحظه و هر لمحه طالب شهود ذات لا کیف و کمالات آن باشیم شما را آن
و ما را این عارفی فرماید ع در تنگنای صورت معنی چگونه گنجد + در کلبهٔ گدایان سلطان چکار
دارد + صورت پرست غافل معنی چه داند آخر + کو یا جمال جانان پنهان چه کار دارد + بلی کسر
قند پروانه آتش گزیده هوس دیگر و عاشقی دیگر است والسلام علی من اتبع الهدی +

سورة النصر

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللهِ چون آمد یاری کردن
خدای یعنی چون ترا ای انسان کامل در مبادی سلوک علم وحدت وجود بدرقهٔ راه شده
تا همگی مظاهر تعینات کونیه را مظهر دانستی و نقوش اشیاء مجازیه را نقاش پنداشتی
وَالْفَتْحُ و آمد فتح خدای با ورزش علم وحدت و اشتغال بمکاسب جمیله از اذکار و
اذکار کشایش مکاشفات بلند و تجلیات ارجمند دست داد چون در این دولت بر روی
کار تو کشوده شد و بحکم اذا تجلی الله لشیء خضع له کل شیء آستان دولت قبلهٔ حاجات طالبان
خدا آمد وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللهِ أَفْوَاجًا و دیدی تو
ای مرشد روزگار که می در آیند این مسترشدان طالب در دین خدا گروه گروه یعنی دیدی این
سالکان مسالک هدایت را که به پرستاری مجاهدات و ریاضات تجلیات شهود الهیه که دین خدا

عبارت ازان است عروج می نمایند و بمقتضای کمال حال از برای تکمیل طلب مقصدی مسترشد
میگردند فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ پس بپاکی یاد کن خدای خود را که آن تسبیح مقارن بود بستایش
وثنای یعنی اکنون که اینهمه دولت عظمی نصیب وقت تو کردند و نقد اینهمه انعام نثار روزگار تو
ساختند شکر مواهب ایزدی بجا آرد و همواره مراقب و مترصد شهود ذات بوده حق را از
آنچه ورود تجلیات اسمائی و صفاتی تعینی یعنی و اعیانی می دیدی منزه دان و او را از نقص نسبت
قیود بپاکی و تنزیه یاد نمای وَاسْتَغْفِرْهُ و طلب غفران نمای از برای خود یعنی از فیاض علی الاطلاق
درخواه که همواره ترا در لجه شهود ذات مستغرق داشته بر ساحل مجاز و حقیقت نیارد و یکبارگی نسبت
و اضافت ترا در نور ذات بی کیف لاتعین فرو پوشد تا نه از مجاز تو اثر ماند و نه از حقیقت تو خبر و لوای
بلند قدر گرانمایه و عالی همت بلند پایه که گنج بخش فیض معانی گدایان راه را صاحب گنجینه معارف ساخته
اکنون دامن تعلق ازین و آن در چین و بظاهر و باطن یکبارگی رجوع بمن نمای که بمن همسایه نباشد با تو
الیوم اکملت لکم دینکم واتممت علیکم نعمتی و رضیت لکم الاسلام دینا ۵ قومی تردد و خویش فانی
رفته ز حروف در معانی + و تکمیل طالبان و ارشاد مسترشدان انجمن انداز که از گنج خانه دولت
توصاحب بضاعت حقائق و معارف شده اند و دعوت گرسنه دلان خوان معانی نموده از مائده الهیه
لطیف ربانی مهمان نوازی میکن و سرگشتگان بوادی شوق و طلب را از شاه راه رشد و هدایت بمقصد
رسان یا طلب غفران تمامی از برای گروه مسترشدان خود تا ایشان نیز تکمیل دیگران نموده
جمعی را بسر منزل ارشاد و اهتدا نشانند و خود در بحر محیط وحدت گم گردند اِنَّهٗ كَانَ
تَوَّابًا بدستی که اوست توبه پذیرنده مایشان هر کسی که در طلب مقاصد علیه از توقف بر مراتب تنزل
توبه نماید حق تعالی قبول توبه او نموده بر سریر مراتب بلند عروجش بخشد ۵ هرچه ازان
نام و نشانت دهند گر نه پسندی به ازانت دهند +

سورۂ تبت

بسم الله الرحمن الرحیم ۝ تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ هلاک ونابود باد دو دست
ابی لهب که سنگ بقصد آن سرور علیه الصلوة والسلام برداشت بدانکه چون قرآن مجید جامع الکلام
ست ولب حقائق ودقائق در نظم کلمات آن مندرج که ان القرآن ظهرا وبطنا ولبطنه بطن الی
سبعة ابطن اگرچه بقول ارباب ظاهر این سوره در شان ابی لهب که عم آن سرور علیه الصلوة والسلام
بود نزول یافته اما بقول اهل تحقیق تواند بود که ابی لهب عبارت از سالکی باشد که آتش شوق وطلب
در کانون دلش مشتعل است ودو دست او عبارت از صفت نفسانی وشیطانی است همانا
مرشد وقت که زبان حالش حامل وحی الهی است درباره سالکی که از بس حرارت طلب تنورستی
است اره افکن لا بل عین آتشی است زبان بزن و دعا می کند که نابود باد این دو صفت وی که قاصد آزار
رسول خدا است وآزار رسول عبارت از عدم معرفت آن سرور است که بمقتضای لوازم بی بصیرتی
نفس وشیطان بحکم قد جاءکم من الله نور او را این نور همی بیند و در جمعی که تراهم ینظرون الیک
درباره ایشان ورود یافته منسلک گشته او را بشر همی خواند واز معنی الی الست کا عدکم غافل
وذاهل میماند پس چون مرشد وقت نفس رشد وهدایت از ناصیه حال این سالک برخواند و
هلاک صفت نفسانی وشیطانی او را قریب الوقوع دید گفت وَتَبَّ یعنی هلاک ونابود شد
آن دو صفت وی خبر است بمعنی دعا سے بعد از دعا سے وصیغه دعا را بلفظ ماضی گفت باعتبار
یقین وقوع او مَا أَغْنَى عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ دفع نکرد از وی نتیجه این دعا را مال او
وانچه کسب کرده از فرزند یعنی اشتغال وتمتعات وخطوط دنیا وتعلق خاطر محبت اولاد در دفع
هلاک نفس وشیطان نافع نباید که این دو چیز مقوی ومؤید آن دو صفت بود و در پی اضلال
واغوای سالک میکوشید اما ۝ آتش چو بیند در زند چنگ + خبر سوختنش مگو چه بدبین
تنکو مثلی زد آنکه گفته است ۝ سیلاب عشق تند وبنای شکیب سست + درخت سوز گیاه

وگریبان در آتش هست + و چون مرشد وقت گرم روی این بادیه پیمای صحرای شوق را
مشاهده کرد بنوید و بشارت مبشر ساخت که **سَيَصْلىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ**
زود باشد که درآید ابولهب در آتشی که خداوند زبانه هست یعنی نزدیک رسید که درآید این سالک
طالب در آتش تجلی جلالی که بیک زبانهٔ قهاری کثرت اشیا ستو همه را پاک بسوزد و خس و خاشاک
غیریت را بیک شعلهٔ پیش او برگیرد و همه را سوختهٔ آتش گرداند بلی یکی از خواص آتش آن
هست که هر هیزم افگنی همه را برنگ خود برآرد و چیزی از وجود باقی نگذارد سالک درینجا ذات
لهب شود و نام ابی لهب برو درست آید **وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ** و درآید زن ابی لهب
که بردارندهٔ هیزم هست با او در آتش امرات همانا عبارت از روح سالک باشد ازان جهت که
نتیجه بخشش مکاشف نفس هست و حمادة الحطب بآن اعتبار توان گفت که حامل زهد و طاعات است
که حطب سبب افروزش آتش هست و ادای حسنات از نوافل و تطوعات و اجتناب از ذمائم
و منهیات که صفات روحی و ملکی هست باوجود ما لغیت لوازم زهد و تقوی از علم و حدت وجود
نیز سبب انجلای ضمیر است تا قابل وقود آتش تجلیات باشد **فِي جِيدِهَا حَبْلٌ
مِّن مَّسَدٍ** حال آنکه در گردنش ریسمانی هست سخت تافته تا کشان کشان بدوزخش می برد
یعنی زنجیر محبت و شوق در گردن جانش انداخته تا کشانش بآتش تجلیات جلالی می اندازد
و هستی او را که از لوازم تجلی جلالیست پاک سوخته از راه نظر کشش برمیدارد و او بزبان حال میگوید
بیت نه خود را بر آتش بخود میزنم + که زنجیر شوق هست در گردنم + توجیه دیگر تبت یدا ابی
لهب اسمی هلاک باد ابولهب می توان گفت که مراد از ابی لهب درینجا مکاشفی هست که بآتش تجلی
الهی تابع ناسوتیه او سوخته باشد و آزار او برسول عبارت از عدم حفظ شرائع نبوی هست
که مقتضای غلبهٔ حال دم انا الحق میزند و استیلای وقت نتیجهٔ قوت عنان ناسک احکام

شرعیه از دست روزگارش می برد پس گوئی مرشد وقت بزبان التفات در حق
اینچنین مسترشدی که از راه قابلیت در خاطر فیض مآثرش جا کرده دعا میکند که هلاک و نا چیز باد
این نسبت اثنینیت وقتی ابولهب و تب هلاک شد و چیز ناشنو که قابلیت وی باعث کمال
التفات مرشد شده و از انجا که زبان مرشد بحکم لا ینطق دعا کند عدم اجابتش ممکن نبود درین
جهت بعد از دعا خبر کرد بهلاک او و تب ما اغنی عنه ماله و ما کسب ره نتیجه اینه بانکه دار زوی
بال او که تجلیات ملکوتیه است و آنچه کسب کرده از تلذذ و تمتع بدان تجلیات که از سبب غرور وقت
از عروج بمراتب مافوق مستغنی شده پس چون این مرشد روزگار که دست افاضتش
تائید الهیه است قبول حالتش باعث التفات خاطر فیاض خود یافت تارک و تنش را با فسر
بشارت متوج ساخت که سیصلی نارا ذات لهب نزدیک است که در آید این ابی لهب در آتش
تجلی ذاتی که همه شوائب کثرت و اثنینیت او را پاک بسوزد و نه تنها و از همین آتش ملتهب گردد بلکه
و امرأته وزن او نیز که عبارت از روح اضافی حقیقیه اوست یعنی تعین اعیانیه او نیز در آتش ملتهب
تجلی ذاتی سوخته لاشئ گردد تا نه از مجاز او رنگی باقی ماند و نه از حقیقت او بوئی آن همه مال و متاع
تکیه خود را بینید تباراج رفته و هیچ ازان باقی نمانده ولباس ملابس یکتائی در بر و کلاه یکتائی
یکانگی بر سر داده بزبان حال میگوید ؎ ای ابر کرم چه شکر گویم + فیض تو و بال حسرتم برد
چنبشی از نسیم لطفت + کشتی بکنار دیگرم برد + حمالة الحطب آن امر است که خار افگن
راه رسول است چه چنانچه کشف مجاز بسبب تهاون شرائع نبوی است کشف عالم معانی و
حقیقت نیز باعث تکاسل سالک است از رعایت احکام شرعیه و خار افگنی راه رسول عبارت
ازهمین تکاسل و تهاون شریعت است فی جیدها حبل من مسد و دخول این حمالة الحطب
در آتش تجلی ذاتی بدان سبب که گردن جانش زنجیر التفات مرشد است که بعنف در آتش

سوره اخلاص

تجلی ذاتی می اندازد ۵ پیوند خویشتن در بود زنجیر کردن + وز برق التفات آتش بخرمن

بسم الله الرحمن الرحیم قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ خداوند سبحانه وتعالی خطاب بآن سرور علیه الصلوة والسلام که مرشد و پیشوای عالم است میفرماید اصالةً و بعرفای کرام که میراث داران اویند تبعاً که بگوای مرشد باین سالکان راه خدا بتعلیم علم وحدت وجود ارشاد شان فرمای که اوست خدا یگانه نه هم در ذات و هم در صفات و بس و تعینات بلکه ممکنات که همه تعینیند همه مظاهر جمال اویند نه غیر حقیقی که سوای او از نهانخانهٔ عدم بصحرای وجود نیامده و نشاید که غیر او را وجود باشد که احد مطلق اوست و احد مطلق آن بود که او را با هیچ چیز در هیچ چیز انباز نباشد نه در وجود نه در نمود و فردانیت او را سزد و وحدانیت او را زیبد ۵ ایزد که بذات می نگنجد بجهان + خود اوست همه جهان چه پیدا چه نهان + بیرون نیست ز جوهر و عرض لیک همه اوست + چه جوهر چه عرض چه جسم چه جان + اَللّٰهُ الصَّمَدُ اوست خدای صمد که رجوع و احتیاج همه بدوست و او بکس محتاج نه چه مظاهر من حیث الوجود احتیاج بمظهر است و مظهر محتاج بمظاهر نیست که وجودنا منه و قیامنا به اگر سائلی درینجا سوال کند که چون ثابت شد که احد مطلق اوست و سوای او موجود نه بل قابل وجود نیست پس اینهمه موجودات مختلفات متنوعه بدین تعدد و تکثر که بر منصهٔ ظهور جلوه گرند چیست گویم همان وجود حقیقی است که

خود را بصفت غیرنمای ظاهر ساخته ۵ آن مه که نمود هر شب نور با هم دگر +
هر لحظه نهد بخویشتن نام دگر + با آنکه نگشته صید در دام قیود +
هر لحظه کشد صفیر از دام دگر + لَمْ یَلِدْ او زاده نیست کسی را که زادن فرع

تقاضای تجزی و تبعیض میکند از مادر و موجودات بیشتر بحکم منه المبدا و صدور از آن ذات مقدس دارند اما آنجا هیچ نقصانی و فتوری راه نیافته و هو الآن علی صرافة اطلاقه کما فی الازل

الازل ه آن درج که اینهمه گهر ریخت لطاس + قفل است هنوز بر سر او ز التباس
ولم یولد وزاده نشده از کسی که اینهمه مراتب متنزله صدور از مرتبه ذات بی کیف است
وآن ذات بی کیف تنزل از مرتبه دیگر ندارد که فوق آن هیچ مرتبه دیگر نیست ولم یکن له
کفوا احد ونمی باشد مراو را هیچ یکی مانند غیر او را وجود نباشد مانند از کجا بود که مانند
بودن تقاضای اثنینیت وغیریت کند ولا موجود الا هو لیس کمثله شیء این معنی دارم ه

ای بذات وصفات بی مانند   مانده مشتبه تو با عدم در بند
نیست غیر تو در وجود نمود   هم تو باشند خود تو آنی بود

سورة الفلق

بسم الله الرحمن الرحیم ۝ قل اعوذ برب الفلق بگو ای محمد
که استعاذه میکنم بپروردگار صبح تواند بود که فلق عبارت از ظهور تجلی وجودی باشد یعنی
پناه می طلبم بخداوندی که بیک فیض تجلی وجودی چندین هزار ممکنات عالم را از ظلمت عدم بساحت
وجود جلوه گر ساخت من شر ما خلق از شر آنچه خلق فرمود از صفت خیر نمای
در صور واشکال وتعینات عالم کثرت ومن شر غاسق اذا وقب واز شر شب
تاریک چون درآید ظلمت او یعنی پناه می طلبم از شر تجلی شهودی که بغلبه وحدت کثرت اشیا را
فرو پوشد ونیک وبد عالم را تاریک وتیره در نظر متجلی سازد وشر آن عبارت از مقتضیات
استیلای تجلی که بحکم ظلمات بعضها فوق بعض صور کثرت را مستور سازد تا سالک ممنوعات
ومشروعات را از یکدیگر تمیز نتواند کردن چون در هر چه نگه کند خدا را بیند لاجرم بهمه چیز مائل
شود واین معنی مقتضی بعدم حفظ ورعایت فرائض وسنن گردد واین را شر گفتن بنسبت باهل
کمال وارباب تمکین بود والا بمقتضای حدیث نبوی که ان الله لایواخذ العشاق بما صدر منهم
مصرع گناه نیکوان ذنبی است معفو ه در مستی ار عربده کردیم صد شغب + برما خطا مگیر

که مستیم بی ادب + یا از فلق تجلی شهودی مراد داریم یعنی استعاذه میکنیم بخداوندی که برآرندهٔ صبح
تجلیات وحدت است از ظلمات شب کثرت و بهٔ و پناهم از شر آنچه آفریده و ظاهر کرده در تعینات
عالم از صفت کثرت و غیر نمائی که از اوصاف مظهریت است و استعاذه می کنم از شر شب تاریک
مظهریت هرگاه در آید ظلمت او و ناشی و ساتر تجلی شهودی گردد از نظر سالک چون سنت الله
برین نهج جاری گشته که هیچ کس را بدوام دولت وقت اختیار نمیدهند هر کرا بر اوج این سیر
عروج دادند باز شش بتضییق کثرت رد کردند پس گوئی سالک پناه می طلبد از استمرار و استیلا
بر عالم کثرت و زبان حالش بیچاره نیاز با خود ترانه می کند و میگوید ه میروم مست ز بزم تو
بدل بریانی + وای اگر شحنهٔ هجران کندم زندانی + یا شر عبارت از فرط تلذذ بود در بیگی تجلی سالک را
از عروج بمراتب مافوق بالغ بود و از سیر و سلوک سد راه او گردد وَمِن شَرِّ النَّفّٰثٰتِ فِي
الْعُقَدِ و از شر زنان افسون دهنده در گره ها نفاثات عبارت از نسوان جمیله بود که مظاهر اتم
و اکمل است که رقیه و افسون دلربائی دهندگان اند بر گره های نقوش تعینات صور به خود و شان آن
دانه بودن بود بر صور مجازیه ایشان وَمِن شَرِّ حَاسِدٍ اِذَا حَسَدَ و بگو استعاذه
میکنم از شر حاسد چون اظهار حسد کند حاسد اشارت بنفس اماره بود که همواره روح را
از ارتکاب مکاسب و اکتساب بمناقب بالغ بوده در ازاله نعیم روحانی میکوشد و خود را پردهٔ چشم
روح ساخته از نظارهٔ محبوب بازش می دارد همانا شیخ شیراز قدس الله سره اشارت
بهمین نفس فرموده خطاب میکند ه ای رقیب اینهمه سودا مبر و جور مکن + بر کنم
دیده که من دیدن از و بر نکنم +

سورة الناس

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝ قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ مَلِكِ
النَّاسِ اِلٰهِ النَّاسِ بگو ای محمد پناه میگیرم و التجا می آرم به پروردگار آدمیان

و پادشاه آدمیان و معبود آدمیان، بدانکه ارباب تفسیر ناس اول را به طفلان عبارت کرده اند
که لفظ رب که پرورنده و مربی ست اشارت بدان دارد و ناس ثانی بجوانان تعبیر داشته که لفظ
ملک متضمن معنی پادشاهی و تسلط است مشیر بآنست و ناس ثالث را به پیران تعبیر ساخته
که لفظ اله که معبود است مشیر بآنست و نیز ارباب تصوف درینجا ماموریم بر قول سالک است
یعنی سالک بتعلیم ایزدی استعاذه میکند بخداوند مطلق و آن ذات تعالی صفات جامع الکمالات است
مناسب حال هر کدام از مبتدی و متوسط و منتهی تعبیر لفظ میکند اول رب که مربی و پرورنده
سالک است بآنکه در آئینه وجود سالک عکس اسمی که مربی او ست ظاهر سازد تا پرتو آن
اسم برضاعت شهود ملکوت پرورش حال و مید بر وطبع وقت او را تدریج از نزای لیسان این
مظهریت انتظام می بخشد و ثانیا تعبیر بملک میکند که غالب و قاهر ست و خارق لباس انانیت
سالک بآنکه همان اسم را که مربی او بود در نظر شهود او بوساطت مجاز جلوه گر ساخته بقوت
کرشمه صولت و سلطنت سالک را از لباس هستی منخلع میگرداند و ثالثا تعبیر بلفظ اله مینماید
که معبود است سالک درینجا ذات مسمی را بی شائبه تعینات صفات و آثار صفات بدید وقت
مشاهده نموده بایمان حقیقی که بمنطوق آمنوا بالله بدان مامور بود فائز میگردد و اینجا کمر عبودیت
بر میان جان استوار بندد و قدم سعی بر جاده اطاعت محکم کند و حق سبحانه و تعالی را
کما هو بالهیت و خود را بعبودیت شناسد که النهایة هو الرجوع الی البدایة عزیزی من باطن
ترسد که درین حروف ثبوت وجود غیر لازم آمد که آن را معبود دانی و خود را عابد لا بل نکته آنست
که آنجا همه اجمال است و اینجا همه تفصیل و آن التعبیر متهم دارند همان اجمال است نه غیر حقیقی
عارفی فرماید ؎ یک عین متفق که جز او ذره نبود + چون گشت ظاهر این همه اغیار آمده
مخفی نماند که در کشف اول بدرکت الهی ست سالک از آنکه تجلی حق مستوجب احوال اشتیا

وجود خود می بیند بزبان با انا الله و انا الحق برآرد هر چند درین حال مستغرق شهود هستی حق است اما انانیت خودش هنوز باقیست که نقش مجازی خود را نسبت بذات مقدس نزدیک میکند و تا تجلی قهاری جبروتی گرگردن شکن نفس است محو وقت سالک نگردد دفع این نسبت میسرش نمی آید چنانچه در استعاذه ملک الناس ایمائی باین معنی لائح میگردد و درکشف ثانی که تجلی جبروتی است سالک هستی خود را چندان مغلوب و مقهور تجلی حق می بیند که همگی خود را متصف و متحد بآن تجلی می یابد و من عرف نفسه فقد عرف ربه نیز نماگر درین مقام هستی مجازی خود را فدا ساخته اما هنوز شائبه تعین حقیقت درمیان مانده، و چون بکمال شهود الذات ترقی نماید مومن حقیقی گردد و نهایت کار که رجوع به بدایت است عروجش حاصل آید اینجا ربقه طاعت درگردن جان اندازند چنانچه در استعاذه باله الناس بغری ازین معنی ظاهر میگردد من شر الوسواس الخناس از شر وسوسه کننده پنهان شونده در وقت یاد حق تعالی استعاذه میکنند برین هر سه مراتب که صفت ذکر یافت از وسوسه هستی موهومه که در تنزل این مقامات روی میدهد عبارت است از خفای او و در ذکر معنوی که عبارت از تجلی ذاتی تواند بود که از ناس اول سالکان مبتدی مراد باشد که پرورش ایشان بسفر باید بود پرورش علم وحدت وجود و از ناس ثانی اهل تلوین که متوسط اند مراد توان داشت مغلوب سلطنت تجلی حق باشند و از ناس ثالث ارباب تمکین توان خواست که بعد عروج بکمال مراتب حق را بالوهیت و خود را بالعبودیت شناخته اند چنانچه از کمالات ثلثه که رب و ملک و اله است دانچه این معنی بمشام ذوق ارباب دل میرسد و استعاذ نسبت بارباب علم انفکاک علم و غفلت ازان باشد و نسبت باهل تلوین تنزل از وقت شهود و هبوط بحضیض علم و نسبت بارباب تمکین مغلوب تجلیات

بودن و حفظ احکام شریعت و نگاه و محافظت نامودن و از ایصال منافع
بطالبان که زکوة این مال است باز نامدن الَّذِی یُوَسْوِسُ فِی صُدُورِ
النَّاسِ آن موسوسیکه وسوسه میکند در دلهای آدمیان که سالکان باشند
وسواس عبارت از شعور سالک بهستی خود و شر آن لوازم هستی و غیریت و
ظاهر است که این شعور چند در وقت تنزل صورت نه بندد و پس استعاذه
سالک از تنزل وقت باشد مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ در حالتی که آن
موسوس از قسم دیو و پری بود و از جنس آدمی باشد مراد از جنت نفس بود
که صفت دیو دارد از اعمال و افعال ردیه و از ناس روح که متصف است بسمات
آدمیت از اخلاق و اوصاف حمیده یا مراد از جنت روح باشد باعتبار لطافت
و صفای او از کدورات جسمانی و مراد از ناس نفس باعتبار کثافت ظلمانی یعنی
استعاذه میکند سالک از موسوس خواه مستعاذ منه روح باشد و خواه
نفس و استعاذه سالک برای آنست که میخواهد همواره مستغرق لجه شهود
و حضور بوده روی ساحل افاقت نه بیند چرا که در حالت افاقت نظرش
بر تعینات غیر نمای می آید و صافی رحیق ساغرش بدردی کثرت و غیریت
منشوش میگردد و آنچه از عائشه صدیقه رضی الله عنها و عن ابیها الفضل
می گویند که از آن سرور علیه افضل الصلوة التامه نمود که ای صدر نشین
محفل قدس گاه وسواس خاطرم بر آن می دارد که شما را دیگر رسولی نخوانند سهروا
منشور و تنها ست کمال الایمان عبارت از حال تواند بود چه که در حالت شهود
رسول را رسول یافته و در حین افاقت رسول گفتنش لائق وقت ندید اما چون

رضی اللہ عنہا از ارباب تمکین و اہل کمال بود انچہ مقتضای وقت بود گفت بلکہ
آن را بموجب حفظ مرتبہ و رعایت احکام شریعت وسواس دانست ہمانا آن
سرور علیہ الصلوۃ والسلام تحسین دانش وی کردہ فرمود ہذا من کمال الایمان
یعنی وسوسہ دانستن اینمعنی را از کمال ایمان است +

تمت بخیر

فی سنۃ خمس بعد الف وثلثمائۃ من الہجرۃ ۱۳۰۵ و سبعۃ وثمانین
بعد الف وثمانمائۃ من المسیحیۃ ۱۸۸۷ء

وقد طبع فی مطبع بجنور المسمی بکریم المطابع للحافظ محمد کریم اللہ المالک والمہتمم +

تصحیح اگر بینی خطائے
نیاری بر سر من ماجرائے

از انجا کہ کار تصحیح کاری ست بس سترگ کہ میدان وسیع کتاب را از الفاظ و کلمات و جمل و فقرات
بل ہر نقطہ و حرکات و سکنات و طرز تحریر و رسم خط واملا وغیرہ بگام ژرف نگاہی پیمودہ باشید و حال آنکہ سالہا
زمانہ حال و خطاطان موجودۃ الوقت و سنگ سازان فی زماننا ظاہر و با اینہمہ کتاب منقول عنہ بس کہنہ و سالخوردہ و کرم
پیشش در اکثر جا راہ غلط کردہ بود و نسخہ دیگر کہ ممد صحت گشتی بوجہ نا در الوجودی عنقا وار نایاب و مفقود و عدم فرصتی
از دیگر امور مفوضہ علاوہ بران لیس حتی الوسع کمر جہد بہ تصحیحش بستہ در اصلاحش کوشیدیم و بعض جا مجبور بہ تحریر
اصل کتاب قناعت ورزیدیم - چونکہ سہو و خطا بخمیر بشر سرشتہ اند اگر در نظری از سطور یا صفحہ از صفحات از سہو
کاتب و سنگساز واژگام قلم لغزشی راہ یافتہ باشد از آئینہ ناظرین با تمکین امید اغماض و چشم پوشی است

والسلام علی من اتبع الہدی +

العبد
ریاض الدین احمد ایڈیٹر مہر نیمروز بجنور

رسالہ ہمہ اوست

ضمیمہ تفسیر ریاض القدس

بسم اللہ الرحمن الرحیم

سوال۔ کیا فرماتے ہیں علماء دین و مفتیان شرع متین اس باب ہیں کہ بعضے لوگ
ان بزرگان دین کو یعنی مولانا جلال الدین رومی اور مولانا عبدالرحمن جامی اور شیخ فریدالدین عطار
اور شیخ اکبر محی الدین ابن عربی اور شیخ محب اللہ الہ آبادی اور شاہ نظام الدین بلخی مصنف
تفسیر ریاض القدس اور قطب العالم عبدالقدوس گنگوہی اور شاہ عبدالعزیز دہلوی اور
مولانا محمد اسمعیل صاحب شہید شاہجہان آبادی رحمہم اللہ علیہم اجمعین کو کافر کہتے ہیں
اسلیے کہ یہ لوگ مسئلہ وحدت الوجود اور کلمہ ہمہ اوست کے قائل تھے اور مولوی شاہ عبدالعزیز
اونکی تعریف فرماتے ہیں جیسا کہ تفسیر عزیزی میں سورہ الم نشرح کے بیان میں فرمایا
(و در نشئین ہشتم عارفی کامل اسرار ذات و صفات و افعال الٰہی را کہ در عالم منتشر و پراگندہ
اند و علوم بی نہایت را بزبان گوہر فشان خود اصطلاح میکنید و مردم این کار فتوحات
مکیہ و خصوص الحکم را از زبان او بنویسند و الہامہای عجیب میگیرند) اور یہی شاہ
صاحب نے تحفہ اثنا عشریہ کے مکائد شیعہ میں فرمایا کہ کید سی و ششم آنکہ یک دو بیت
در اشعار کبرای سنیان الحاق نمایند بمضمونی کہ صریح در تشیع باشد و مخالف مذہب اہل سنت باشد

بہمان وزن وقافیہ ونعت مصنوع سازند وگویند اہل سنت بنا برخفت وخجالت خود این
ابیات را حذف نمودہ واین ما جرا اکثر نسبت بمقبولان اہل سنت مثل شیخ فریدالدین عطار وشیخ
اوحدی وشمس الدین تبریزی وحکیم سنائی ومولانا روم وحافظ شیرازی وحضرت خواجہ قطب الدین
دہلوی وامثال ایشان رو دادہ وباشعار امام شافعی نیز قدماے ایشان ہمین الحاق کردہ اند
بلکہ مسئلہ وحدت وجود کے بہی قائل تہے جیساکہ دلالت کرتا ہی اسپر کلام اونکا تفسیر عزیزی مین یعنی
تفسیر سورۂ تنزیل مین وعبارت ہذہ واز عجائب تفسیرات آن است کہ بعضے از صوفیان قول تفسیر
بمسئلۂ توحید وجودی تفسیر کردہ اند کہ فہمیدن آن بر عوام نہایت دشوار است وگفتہ اند
بمثلہ ردیات طور العقل انتہی اور جوان بزرگان دین کو مسلمان جانے اوسکو بہی کافر کہتے ہین
حکم ان مکفرین کا کیسا ہی بینوا توجروا +
جواب چونکہ حکم انکا موقوف ہوا اسپر کہ مسئلہ وحدت وجود کا آیا کفر ہی یا نہین پس ضرور ہوا اولا
بیان مسئلہ وحدت وجود کا تو معلوم اور واضح ہوا اوسکے حکم مکفرین کا جانا چاہیے کہ وحدت وجود
جو مفہوم ہی عبارات ائمہ اس مسئلہ سے اوسکے معنے یہہ ہین کہ وجود جہان مین واحد ہی کہ نام اوسکا
واجب الوجود ہی اور ماسوا اوس واجب الوجود کے عکوس ہین کہ نام اونکا ممکن الوجود ہی بیان اوسکا یہہ ہی
کہ واجب الوجود کے لیے پانچ تنزلات ہین کہ اوسکو اصطلاح صوفیہ مین تنزلات خمسہ کہتے ہین تعین اول
کہ مسمے بوحدت ہی اور تعین ثانی مسمی با حدیت تعین ثالث مسمے بتعین روحی تعین رابع مسمے بتعین
مثالی تعین خامس مسمے بتعین جسدی پس تعین اول کہ مسمے بوحدت ہی عبارت ہی علم
اجمالی سے اور تعین ثانی کہ مسمے با حدیت ہی عبارت ہی علم تفصیلی سے اور اس تعین ثانی کو اعیان
ثابتہ اور حقائق ممکنات کہتے ہین یعنی یہہ تعین ثانی کہ عبارت ہی علم تفصیلی سے حقائق ممکنات ہی
اور تعینات ثلثہ باقیہ عبارت ہین عکوس ان حقائق اور اعیان ثابتہ سے اولین دونون تعین یعنی

تعین اول اور تعین ثانی کو مرتبہ وجوب مین ثابت کرتے ہین کیونکہ وہ عبارت ہی علم سے اور ان
تعینات ثلثہ باقیہ کو تعینات خارجیہ کہتے ہین کیونکہ وہ عبارت ہی عکوس سے نہ عبارت ذات واجب
اور نہ عبارت علم واجب سے اور ان تعینات ثلثہ خارجیہ یعنی تعین روحی اور تعین مثالی اور تعین جسدی کو
مرتبہ امکان مین ثابت کرتے ہین کیونکہ وہ عبارت ہی عکوس سے نہ عبارت ذات اور علم سے اور
ان تعینات خارجیہ امکانیہ کو محل ترتب آثار اور محل تکلیف احکام ثواب اور عذاب کا جانتے ہین
نہ اعیان ثابتہ کو کیونکہ وہ اعیان ثابتہ عبارت ہی علم سے جدا نہین ہین ذات واجب سے بخلاف
تعینات خارجیہ امکانیہ کے کیونکہ وہ عبارت علم اور ذات واجب سے نہین ہی بلکہ وہ عبارت ہی عکوس سے
اور کلمہ ہمہ اوست کا باعتبار اعیان ثابتہ یعنی حقائق ممکنات کے ہی کہ وہ صور علمیہ ہین نہ یہہ معنے
کہ یہہ جمیع موجودات خارجیہ عین واجب تعالے کے ہین کیونکہ وہ تعینات خارجیہ کو مرتبہ امکان مین
ثابت کرتے ہین اور ذات واجب کو مع صفات مرتبہ وجوب مین ثابت کرتے ہین اور بیان اس
اجمال کا یہہ ہی کہ حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ علیہ کہ پیران پیر حضرت شاہ ولی اللہ
اور شاہ عبد العزیز صاحبان اور معاصر شیخ عبد الحق محدث دہلوی رحمہم اللہ کے ہین اپنے مکتوبات
مین بیان فرماتے ہین بطریق نقل کے آئمہ اور تابعین آئمہ اس مسئلہ کے سے وعبارت ہذہ ہو اکثر صوفیہ
علی الخصوص متاخران ایشان ممکن را عین واجب تعالی دانستہ اند وصفات وافعال آنہا عین
صفات وافعال او تعالی انگاشتہ میگویند واللہ ہمہ اوست ثم باللہ ہمہ اوست ومقتدای
ایشان درین باب کشف وشہود ہست و درین احاطہ بربین فقیر ظاہر ساختہ تفصیل نماید
اول مذہب شیخ محی الدین بن عربی کہ امام ومقتدای متاخران صوفیہ ہست درین مسئلہ بیان
میکنند وبعد ازان آنچہ مکشوف گشتہ ہست در تحریر می آرد تا فرق درمیان ہر دو مذہب معروف
اتم حاصل گردد شیخ محی الدین بن عربی وتابعان او میفرمایند کہ اسما وصفات واجب تعالے

عین ذات تعالی اند و همچنین عین یکدیگر نیز اند مثلاً علم و قدرت چنانچه عین ذات اند عین یکدیگر نیز اند پس
دران موطن هیچ اسم و رسم تعدد و تکثر نباشد و تمایز و تباین نبود غایتها فی الباب آن اسماء و صفات
و شیون و اعتبارات در حضرت علم تباین و تمایز پیدا کرده اند اجمالاً و تفصیلاً اگر تمیز اجمالیست معبر
بتعین اول است و اگر تفصیلی است مسمی بتعین ثانیست و تعین اول را وحدت می نامند و آن را
حقیقت محمدی می دانند و تعین ثانی را واحدیت میگویند و حقائق سائر ممکنات می انگارند و این
حقائق ممکنات را اعیان ثابته میدانند و این دو تعین علمی که وحدت و واحدیت اند در مرتبه وجوب
اثبات می نمایند و میگویند که این اعیان ثابته بوئی از وجود خارجی نیافته اند و در خارج غیر از احدیت
هیچ موجود نیست و این کثرت که در خارج می نماید عکس آن اعیان ثابته است و ثواب و عذاب بدین
مرتب باشد و این کثرت که در خارج نمودی پیدا کرده است بر سه قسم منقسم است قسم اول تعین روحی است
و قسم دوم تعین مثالی و قسم سوم تعین حسی که بشهادت تعلق دارد و این تعینات را تعینات خارجیه
میگویند و در مرتبه امکان اثبات می نمایند و تنزلات خمس عبارت ازین تعینات پنجگانه است
و چون در علم و خارج غیر از ذات واجب تعالی و غیر از اسماء و صفات واجبی که عین ذات اند نزد ایشان
ثابت نشده است و صور علمیه را عین ذی صورت دانسته اند شیخ آن و همچنین صور منعکسه اعیان
ثابته را عین آن اعیان تصور کرده اند مثل آن ناچار حکم باتحاد نموده اند و همه اوست گفته
اینست بیان مذهب شیخ محی الدین در مسئله وحدت وجود بوجه اجمالی انتهی کلام الربانی۔
اقول قول او سکا همچنین صور منعکسه را عین آن اعیان ثابته تصور کرده اند باین طور که صورت
زید کی عین او و مطابق صورت اوس زید کے ہی کہ اعیان ثابتہ یعنی حقائق ممکنات یعنی صور علمیہ ہی
اور صورت اس بکر کی عین او و مطابق اوس بکر کے ہی اور اوسی طرح صور جمیع موجودات خارجیہ کے
عین و مطابق اعیان ثابتہ کے ہین نہ یہ معنی کہ یہ موجودات خارجیہ و اعیان ثابتہ شئی واحد او

معدوم ہین کیونکہ موجودات خارجیہ نزدیک اونکے مرتبۂ امکان مین ہین اور اعیان ثابتہ مرتبۂ وجوب
مین ہین جیسا کہ اوپر گذرا۔ پس کلام امام ربانی مجدد الف ثانی کی تصریح ہے چند امور مین اول یہہ کہ
مذہب جمہور صوفیہ متقدمین کا خاصکر صوفیہ متاخرین کا مسئلہ وحدت وجود اور کلمہ ہمہ اوست
کا ہے جیسا کہ دلالت کرتا ہے اسپر قول اونکا واکثر صوفیہ علی الخصوص متاخرین ایشان ممکن را عین
واجب تعالی دانستہ اند وصفات وافعال آنہا عین صفات وافعال او تعالی انگاشتہ میگویند
واللہ ہمہ اوست ثم باللہ ہمہ اوست۔ اور دوسرا یہہ کہ نزدیک صوفیہ کے مراتب تعینات خمسہ
ان تعینات پنجگانہ سے۔ یعنی اول عبارت ہے علم اجمالی سے کہ معبر بوحدت ہے اور تعین ثانی عبارت ہے
علم تفصیلی سے کہ مسمے باحدیت ہے اور حقائق ممکنات عبارت ہے تعین ثانی سے یعنی صور علمیہ
اور اعیان ثابتہ ان حقائق ممکنات کو کہتے ہین پس اعیان ثابتہ اور حقائق ممکنات عبارت تعین
ثانی یعنی صور علمیہ سے ہوی اور تعین ثالث تعین روحی ہے اور تعین رابع تعین مثالی ہے اور تعین خامس
تعین جسدی ہے جیسا کہ یہہ سب مذکور ہے کلام امام ربانی مین بالتصریح اور تیسرا یہہ کہ نزدیک صوفیہ
تعین اول اور تعین ثانی مرتبۂ وجوب مین ہے۔ اور تعینات ثلثہ باقیہ مرتبۂ امکان مین ہین جیسا کہ
کلام امام ربانی مین بالتصریح مذکور ہے اور چوتہا یہہ کہ نزدیک صوفیہ کے حقائق ممکنات اور اعیان ثابتہ
شے واحد ہین نہ حقائق یعنی اعیان ثابتہ عبارت تعین ثانی سے ہے جیسا کہ دال ہے اسپر قول
مجدد کا (و تعین ثانی را احدیت میگویند و حقائق سائر ممکنات می انگارند و این حقائق ممکنات را
اعیان ثابتہ میگویند) اور پانچوان یہہ کہ نزدیک صوفیہ کے اعیان ثابتہ خارج مین موجود نہین
اور تعینات ثلثہ باقیہ اسکا خارج مین نمود ہین جیسا کہ دال ہے اسپر قول حضرت امام ربانی
(میگویند این اعیان ثابتہ بوی از وجود خارجی نیافتہ اند واین کثرتیکہ در خارج نمایان است عکس آن اعیان
ثابتہ است و ثواب و عذاب ابدی بران مرتب باشد وانکثرتیکہ در خارج نمودی پیدا کردہ ا

و قسم منقسم ہست قسم اول یعنی روحی است و قسم دوم تعین مثالی و قسم سوم تعین جسدی و
این سہ تعینات را تعینات خارجیہ میگویند و در مرتبۂ امکان ثابت می نمایند) اور چہتا یہہ کہ نزدیک
صوفیہ کے محل آثار اور احکام تکلیفیہ کا یہہ عکوس خارجیہ امکانیہ ہین نہ اعیان ثابتہ جیسا کہ دال ہی
اسپر قول اونکا روایں کثرتیکہ در خارج می نماید عکس آن اعیان ثابتہ ہست و ثواب و عذاب دیدنی
بران مرتب باشد) اور ساتوان یہہ کہ نزدیک صوفیہ کے یہہ تعینات ثلثہ خارجیہ امکانیہ یعنی یہہ موجود
خارجیہ امکانیہ عکوس اعیان ثابتہ کے ہین اور اعیان ثابتہ صور علمیہ ہین یعنی تعین ثانی سے یعنی علم
تفصیلی سے ہین جیسا کہ یہہ بہی کلام امام ربانی مین بالتصریح مذکور ہوا اور علم اور موصوف متحد ہین بحسب وجود
کے یعنی وجود علم کا وہی وجود موصوف کا ہی نہ علیحدہ پس وجود حقیقی واحد ہوا نہ متعدد اور آٹھوان
یہہ کہ معنی مسئلہ وحدت وجود اور کلمہ ہمہ اوست کے امام ربانی نے نقل کیے ہین آئمہ اس مسئلہ کے سے
اور تابعان اونکے سے جیسا کہ دلالت کرتا ہی اسپر قول حضرت امام ربانی کا (کہ شیخ محی الدین بن عربی
و تابعان او می فرمایند الخ) حاصل ان معنی کا یہہ ہی کہ نزدیک صوفیہ کے یہہ موجودات خارجیہ امکانیہ
عکوس اعیان ثابتہ کے ہین اور اعیان ثابتہ عبارت صور علمیہ سے اور صور علمیہ عبارت ہی علم تفصیلی سے اور علم
نہ عین ذات تعالیٰ کا ہی بحسب المفہوم اور نہ غیر اوسکا بحسب الوجود پس صحیح ہوا حمل لان الحمل ہو اتحاد
المتغائرین فی المفہوم بحسب الوجود کقولنا زید قائم چنانچہ خود مولانا عبد الرحمن جامی قدس سرہ نے
جو آئمہ اس مسئلہ کے سے ہین تصریح کی ہی بعینہ انہین معنی کی اپنی کتاب لوائح مین اور فرمایا ایک لائحہ مین
(صفات تعالیٰ غیر ذات اند من حیث المعقول و عین ذات اند من حیث التحقق والحصول شعر
از روے نقل ہمہ غیر صفات + با ذات ز روے تحقق ہمہ عین +) پہر فرمایا لائحہ
دو یسرین (حقیقت ہر شی تعین وجود ہست در حضرت علم باعتبار شانی کہ آن مظہر اوست کہ حقائق
ہمیشہ در باطن تحجب پنہان باشند و احکام و آثار ایشان در ظاہر وجود پیدا نیز اکہ زوال صور علمیہ

ازباطن وجود محال است والا جہل لازم آید تعالی اللہ عن ذلک علوا کبیرا و صفت باعتبار ظہور ہم
غیر موصوف ہست و باعتبار وجود عین اوست و تغایر بحسب مفہوم و اتحاد بحسب الوجود
صحت حمل رباعی ہمسایہ و ہمنشین و ہمرہ ہمہ اوست + در دلق گدا و اطلس شہ ہمہ اوست
در انجمن فرق و نہانخانۂ جمع + باللہ ہمہ اوست ثم باللہ ہمہ اوست +) یعنی
تصریح کی مولانا جامی نے کہ حقائق یعنی اعیان ثابتہ عبارت ہی علم سے باعتبار ثانی کے یعنی باعتبار
تعین ثانی کے یعنی علم تفصیل سے اور اعیان ثابتہ یعنی حقائق وجود ظاہری سے وجود نہیں
جیسا کہ دال ہی اسپر قول اونکا (حقیقت ہر شی تعین وجود ہست در حضرت علم باعتبار ثانی کہ
آن مظہر اوست کہ حقائق ہمیشہ در باطن وجود پنہان باشند) اور تصریح کی کہ ہستیٔ وجود آ
خارجیہ عکوس اعیان ثابتہ کے ہیں جیسا کہ دال ہی اسپر قول اونکا (حقیقت ہر شی تعین وجود ہست در
حضرت علم باعتبار ثانی کہ آن مظہر اوست) یعنی تعین ثانی یعنی اعیان ثابتہ مظاہر اشیا کے ہیں یعنی
موجودات خارجیہ عکوس اعیان ثابتہ کے ہیں کہ وہ عبارت ہیں تعین ثانی سے یعنی صور علمیہ سے اور تصریح کی
کہ آثار اور احکام تکلیفیہ مرتب موجودات ظاہریہ پر ہیں نہ اعیان ثابتہ پر اسواسطے کہ یہ احکام مرتب ہیں
اوپر وجود منفصل کے اور زوال اعیان ثابتہ کا یعنی زوال صور علمیہ کا ذات سے منفصل ہونا اونکا وجود تعالی کی
محال ہی و الا لازم الجہل لہ تعالی اللہ عن ذلک علوا کبیرا جیسا کہ دال ہی اسپر قول اونکا (و احکام و
آثار ایشان در ظاہر وجود پیدا زیرا کہ زوال صور علمیہ از باطن وجود محال ہست و الا جہل لازم آید تعالی
اللہ عن ذلک علوا کبیرا) اور انہیں معنی کیطرف اشارہ کیا ہی جناب شاہ عبد العزیز نے اپنی تفسیر فتح العزیز میں عبارت اونکی
بسم اللہ الرحمن الرحیم ہل اتی علی الانسان حین من الدہر لم یکن شیئا مذکورا یعنی گذشتہ است بر انسان وقتی از اوقات
کہ بود چیزی کہ مذکور کردہ شود حاصل آنکہ نوع انسان در علم موجود بود ملائکہ نام و نشان
او ہم بر زبان و اذہان ملائکہ و جن جاری و ساری نبود و وجود ذہنی و وجود لفظی ہم نداشت تا بوجود خارجی

چه پرسد گویا چنین ارشاد شد که وقتی از اوقات انسان وجود ذهنی و لفظی هم نداشت چه جای
وجود خارجی و تحقق انسان در علم الٰہی منافی این سلب مطلق نیست زیرا که علم الٰہی بالاتر از ظرف
ذہن است و ہم چنین تحقق او در مرتبۂ شیون و مرتبۂ او تعالیٰ و مرتبۂ اعیان ثابتہ نیز منافی این سلب مطلق
نیست زیرا که انجا یعنی وجود انسان کلیست و دران مرتبه وجود امتیازی نداشت لہذا از حضرت
امیر المومنین عمر فاروق رضی اللہ تعالیٰ عنہ بروایت صحیحہ مروی ہست که چون این آیت را از قاری
می شنیدند می فرمودند یا لیتہا تمت یعنی ای کاش این حالت تمام شود و از ان جا که سفر کرده ایم
ہمانجا رسیم و کثرت در وحدت متلاشی گردد و حباب آسا در دریای بے پایان ازل نیست و
نابود گردیم و علمای ظاہر این روایت را به معنی دیگر حمل کنند و گویند که مراد حضرت امیر المومنین آن بود
که کاش ہمین حالت دائم می ماند و انسان مخلوق نمی شد تا در ورطۂ خوف و رجا نمی افتاد و
بار تکلیف بر دوش او نمی نہاد لیکن بر عاقل پوشیده نیست که حکمتہای الٰہی در خلقت انسان
نصیب این قسم عرفای کاملین می باشد آرزو از ایشان ہرگز متصور نیست انتہی کلام شاہ عبد العزیز
دہلوی اور تصریح کی مولانا نے باین طور کہ معنی صحت حمل ہمہ اوست کے یہ ہین نہ وہ معنی کہ جاہل
اور ناواقف لوگ طرف صوفیہ کرام کی منسوب کرتے ہین پس ثابت اور واضح ہوا معاذ کرنے سے
کہ مسئلہ وحدت وجود اور ہمہ اوست کا موافق شرع شریف کی ہے نہ مخالف کیونکہ اس مین
کسی طرح کی قباحت شرعیہ متصور نہین ہے پس معلوم ہوا اس مذکور سے کہ مکفران اکابر مذکورین
الصدر کا بنا بر مسئلہ وحدت وجود کے مخطی محض ہین اور مکفر مسلم پر اطلاق کفر کا حدیث شریف
مین موجود ہے عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلعم من دعا رجلا بالکفر او قال عدو اللہ ولیس
کذلک عاد الیہ متفق علیہ عن ابی ذر قال قال رسول اللہ صلعم لا یرمی رجل رجلا بالفسوق ولا
یرمی بالکفر الا ارتدت علیہ ان لم یکن صاحبہ کذلک رواہ البخاری ہذا فی المشکوۃ پس اہل

اسلام کو اس سے بچنا لازم ہے کیونکہ ایسا نہو کہ غیر کو کافر بنائین اور خود آپ کافر ہو جائین لہذا درمختار
مین مذکور ہے لا یفتی بتکفیر مسلم مہما امکن حمل کلامہ علی محمل حسن او کان فی کفرہ خلاف ولو کان
ذلک روایۃ ضعیفۃ کما حررہ فی البحر لیکن مخفی نرہے کہ یہ مسئلہ مثل جبر اور قدر کے نہایت
مشکل ہے کہ عوام بلکہ خواص کے ذہن مین نہین آتا لہذا واجب ہے نا اہل اور ناواقف پر کہ بچے
مطالعہ اور سماع ایسے مسائل مشکلہ سے واللہ اعلم و علمہ اتم و احکم حررہ و اخرجہ العبد
الضعیف الراجی الی رحمۃ اللہ القوی ابو المساکین محمد جمال الدین بن شیخ محمد جلال الدین
مرحوم غفر لہما سہسوری وطنا و مولدا الچشتی الصابری مشربا و الحنفی الماتریدی مسلکا ومذہبا
اس تمام فتوی کا ماحصل و خلاصہ زبان فارسی مین بھی لکھدیا گیا کہ جو صاحب زبان اردو سے
ذوق نرکہتے ہون وہ اسکے مطالعہ سے حظ وافر اوٹھائین ❊

خلاصہ بدانکہ شی بمعنی عام یعنی ما یمکن ان یخبر عنہ بر سہ چیز اطلاق کنند اول واجب
کہ وجود آن ضروری ہست و بعدم آن استحالہ لازم می آید و دوم ممتنع کہ عدم آن ضروری است
و بوجود آن استحالہ لازم آید و سوم ممکن کہ وجود و عدم آن ہر دو برابر ہست و بعد تمہید این
بیان میگویم کہ ذات واجب را تنزلات خمسہ اند بدان سبب کہ ذات من حیث انہ ذات یعنی
قطع نظر از ملاحظہ صفات کہ مرتبہ احدیت میگویند از ان ہست باعتبار مرتبہ علم کہ آن را حقیقت محمدی
و ملاحظہ صفت وحدت گویند تنزل اوست و چون این مرتبہ علت و مبدا اسما و صفات گشتہ
تنزل ثانیست و این ہر دو تنزل را واجب و قدیم گویند و چون اسما و صفات در ظہور خود حاجت
بعالم روح دارد تنزل ثالث گشت و عالم مثال مانند رویا کہ در خواب بینند برزخ در عالم ارواح
واجب داست تنزل رابع گردید و مرتبہ اجساد تنزل خامس اند و این ہر سہ تنزل ممکن و حادث اند
و حمل ایشان بر دو تنزل سابق الذکر نتوان کرد کہ موجب کفر ہست زیرا کہ در حمل مواطاتی اتحاد محمول

با موضوع خود شرط است و درین ماده متغایرت ذاتی دارند پس حمل چگونه صحیح خواهد بود بخلاف حمل اشتقاقی که بواسطه ذو وله دی باشد پس چون صوفیه کرام وجودیه را نظر بر وجود واجب و تنزلات ثلثه ممکنه را مثل اظلال موجود بوجود ذی ظل میدانند و وجود مستقل ندارند پس میگویند که این عین آنست باعتبار منشای خود خلاصه اینکه ممکن و حادث را دو وجود است اجمالی و تفصیلی پس ممکن بوجود اجمالی که عبارت از منشای شی است عین واجب است چنانچه صوفیه وجودیه گویند و وجود تفصیلی ممکنات مغائر بالذات است از واجب تعالی و حمل این بر آن غیر جائز است چنانچه شهودیه گویند پس نزاع درمیان فریقین لفظی است نه واقعی اینست تحقیق در مسئله توحید که مزل اقدام عوام صوفیه است والله اعلم بالصواب +

اخرجه العبد الضعیف الراجی الی رحمة الله الولی ابو المساکین محمد جمال الدین بن شیخ محمد جلال الدین مرحوم سهارنپوری وطنا ومولدا الحنفی الماتریدی مذهبا والچشتی الصابری مشربا +

تمام شد

کریم المطابع قصبه بجنور در سنه ۱۳۰۵ هجری مطابق ۱۸۸۷ عیسوی +

اطلاع

(بقلم محمد حسین محمد کریم الدین بجنوری)